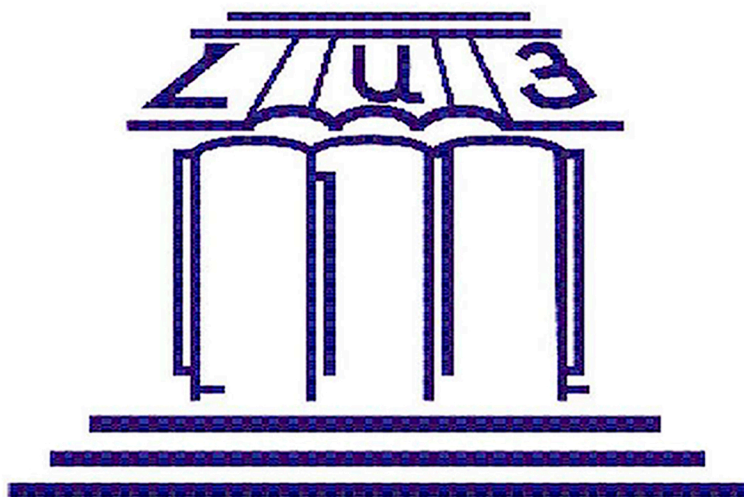

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

26.427

334.63

7-24

1925

05 JAN 2010

Պատկերներ բոլոր յերկրների միացե՛մ.

«ՀԱՅԳՅՈՒՂԿՈՈՊ» Ի ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 1

334.63

3-24

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳՅՈՒՂԱՏՆԵՍԱԿԱՆ ԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱՅԻ ԱՌԱՋԻՆ
ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

2007

ՅԵՐԵՎԱՆ

1925

26427

05.06.2013

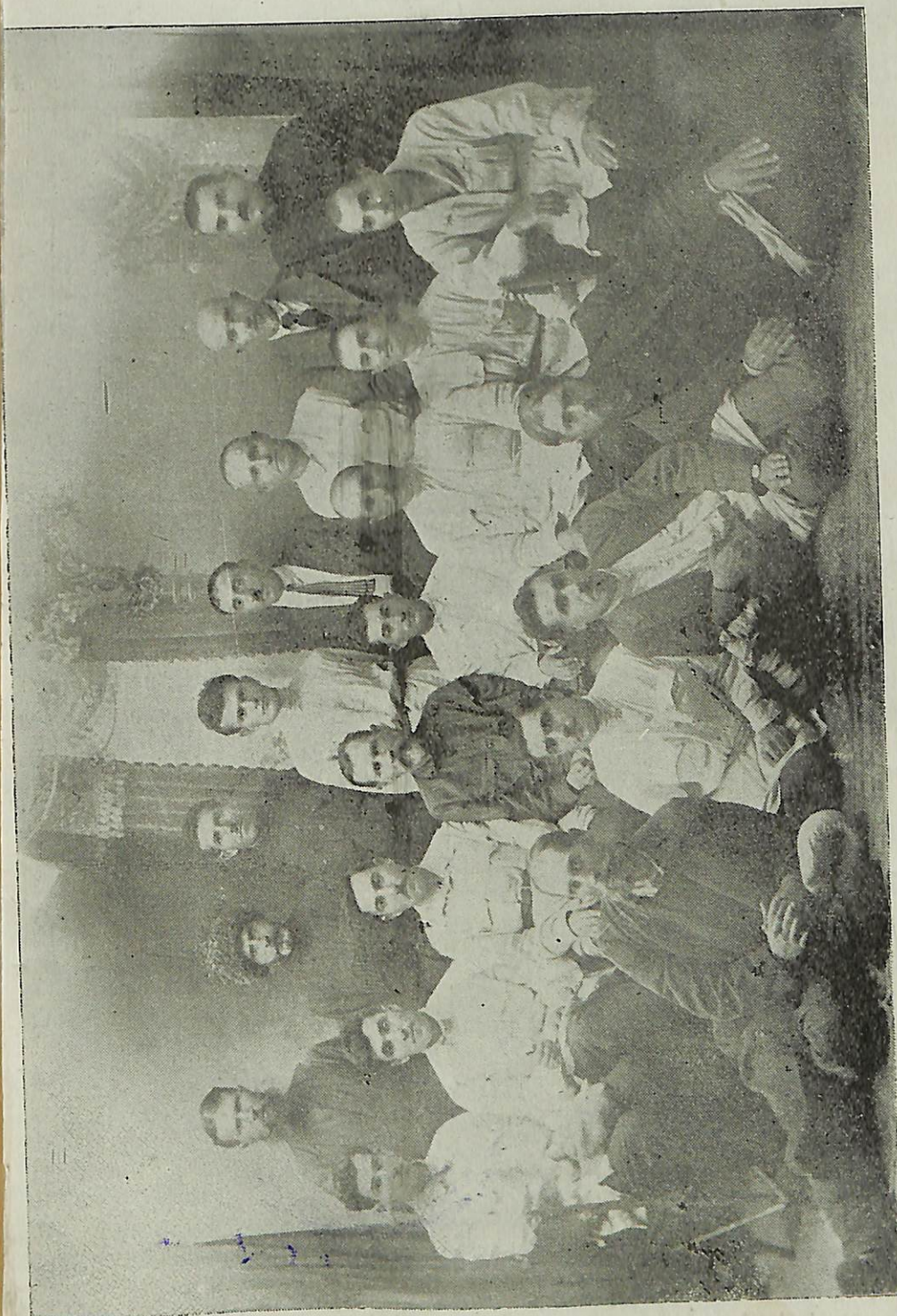
20452-59

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՏՐԵՍՏԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

Գրառես. 215բ.

Պատ. 504

Տիր. 750

ՀԱՅԳՅՈՒՆԵՆԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՆԿԼՈՊԵԴԻԱ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՈՊԵՐԱՑԻՈՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Ա.Ռ.Ա.ՋԻՆ ՆԻՍՏ.

1924 թ. սեպտեմբերի 20-ի, (շաբաթ, յերեկոյան ժ. 4-ին)

Համագումարը բացում է Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի Վարչութեան նախագահ ընկ. ՅԵՐԵՄ ՄԵԼԻՔԸ՝

ՄԵԼԻՔ. — Ընկերներ, Հայաստանի Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի անդրանիկ համագումարը հայտարարում եմ բացված. վոլջույնի համար խոսք տրվում է Հայաստանի Կոմունիստական Կուսակցութեան Կենտրոնական Կոմիտեի քարտուղար ընկ. Աշոտ Հովհաննիսյանին (բուն ծափեր, նվագում է ինտերնացիոնալ) :

Ա. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ. — Ընկերներ, դուք բոլորդ գիտեք մեր Կուսակցութեան վերաբերմունքը դեպի Կոոպերացիան: Դուք բոլորդ գիտեք, վոր Կոոպերացիան այն խոշորագույն գործն է, վորի հաջողութեան հետ, մեր Կուսակցութեանը խոշոր շափով կապում է մեր յերկրի ընդհանուր շինարարութեան հաջողութեանը: Իենինի վերջին պատգամը Կոոպերատիվի շինարարութեան մասին՝ այդ պատգամն է, վոր դեկավարում է այսօր մեր շինարարութեանը Կոոպերացիայի բնագավառում: Մեր Կուսակցութեանը պայմանավորում էր իր աշխատանքը գյուղի և քաղաքի այն շաղկապով, վորը կազմում է հեղափոխութեան հենարանը և միաժամանակ յերաշխիք է նրա հաջողութեան: Այդ շաղկապը կարող է լինել քաղաքական և սոցիալական բայց դործոն, յեթէ ունենա տնտեսական ամուր վողնաշար: Կոոպերացիան, վոր նպատակ ունի ողակել գյուղի և քաղաքի աշխատավոր մասնաները և մասնավորապէս Գյուղատնտեսական Կոոպերացիան՝ առաջնակարգ դեր ունի կատարելու գյուղացիութեան և բանվորութեան տնտեսական շաղկապը ամրացնելու տեսակետից: Գյուղատնտեսական Կոոպերացիան ամենախոշոր մի գործոն է մեր յերկրի արտադրական ուժերը զարգացնելու համար: Այն պիտի զառնա մի գորեղ նախադրյալ հեղափոխական մեր պայքարի համար: Ինչ ձեով կարող ենք պայքար մղել գյուղում կուլակների դեմ, յեթէ

վոչ տնտեսական մեր ուժերի հավաքման ճանապարհով: Գյուղա-
կան մանր տնտեսությունների կոոպերացումը մի խոշոր զենք է,
վորի միջոցով մենք ամրացնում ենք չքավոր և միջակ գյուղա-
ցիների դասակարգային դիրքը ընդդեմ կուլակների և գյուղի ու
քաղաքի շահագործող մյուս տարրերին: Խորհրդային իշխանու-
թյունը այս հանգամանքը չատ լավ է հասկանում և դրա համար է,
վոր նա իրավական և տնտեսական աջակցություն է ցույց տալիս
գյուղացիական մասսաների կոոպերացման: Դրա համար է, վոր
մենք աջակցություն են ցույց տալիս Գյուղատնտեսական կոոպե-
րացիան և մեր կուսակցական օրգանները: Այդ աշխատանքը տա-
նելու համար կուսակցությունը տրամադրում է իր կազմակերպ-
չական ուժերը, ագիտացիայի միջոցով պարզաբանում է և ծավա-
լում կոոպերացիայի գործը և վերջապես ղեկավարում է իդեա-
պես՝ կոոպերատիվ շինարարությունը:

Բաւաղան չէ, սակայն ընկերներ, վոր կոմունիստական կուսակցութեան մտահոգութեան առարկա դառնա գլուղի կոոպերացումը, այլ անհրաժեշտ է, վոր կոոպերացման յենթարկվածներն, իրենց հերթին գիտակցեն իրենց քաղաքական դերը, իրենց աշխատանքների սոցիալական արժեքը՝ ընթացիկ մեր պայքարի ժամանակ: Կոոպերացիան պիտի աչքի առաջ ունենա հեղափոխական իր հեռանկարները: Ի հարկէ յուրաքանչյուր մեկը, վոր անգամագործում է կոոպերատիվ կազմակերպութեան, պետք է ունենա անհատական շահագորգութիւնն և ոգուտ: Առանց այդ ոգուտի և շահագորգութեան կոոպերացիան չի կարող լինել կենսունակ կազմակերպութիւն: Սակայն մեր աշխատավոր տարրերի անհատական ոգուտը-շահը կապահովվի միայն այն ժամանակ, յերբ ապահովված է հաւաքական աշխատանքը, հաւաքական շահը. յերբ կոոպերացիայի հետե կանգնած է Խորհրդային իշխանութիւնը, յերբ իրավ կոոպերացիան իրեն հեռանկարն ունենա այն սոցիալիզմը, վորի համար մենք պայքարում ենք: Ընկերներ, այդ հեռանկարի համար միայն մեր կուսակցութիւնն է, վոր վարում է աւտիվ պայքար: Խորհրդային իշխանութիւնը մեր կուսակցութեան ղեկավարութեամբ արձանագրել կարող է մեր պայքարի ներքին և արտաքին ֆրոնտներում մի շարք հաջողութիւններ: Խորհրդային Միութիւնը դառնում է համաշխարհային քաղաքականութեան ամենախուշոր գործոն: Սակայն վոչ մի բոպե չի կարելի աչքաթող անել նաե մեր գործի ղեկավարութիւնը, այն վտանգը, վոր կա և սպառնում է մեզ ամեն ոք: Հե-

դափոխությունն ունի անհաշտ հակառակորդներ, վորոնք չեն դադարում նորանոր դավեր նյութել նրա դեմ: Պետք է գիտակցենք այդ և հանգիստ չառնենք նվաճած հաջողությունների վրա: Անգլիայում բուրժուական մամուլը արշավանք է սկսել այն դաշնագրի դեմ, վորը մենք կնքել ենք անգլիական բանվորական կառավարության հետ: Անգլիական բուրժուազիան մտադրություն ունի նորանոր դժվարություններ հարուցել մեր առաջ, կամ թե նորանոր դժվարություններ կառավարությունը: Չինաստանում յեվրոպական իմպերիալիստները դավեր լարեցին, և զարկ տվին մի խոշոր պատերազմի, վորի մասին իմպերիալիստական դեղին մամուլը լուծ է, թագցնում է այդ պատերազմը աշխատավոր մասսաներից, քանի վոր նա իր մեքենայությունների հետևանքն է արծարծվում և իր աջակցությամբ՝ ուղղված Չինաստանի հեղափոխական կառավարության դեմ, այն՝ վորը գլխավորում է Չինաստանի աղգային հեղափոխական շարժման պարագլուխ ՍունցատՍենը: Չինաստանի պատերազմը կարող է համաշխարհային նոր պատերազմի սկիզբ դառնալ, դա մի վտանգ է, վոր ցցվում է համաշխարհային հեղափոխության դեմ: Այդ պետք է գիտենա պրոլետարիատը և սպառազինվի դրա դեմ: Իմպերիալիստական ինտրիգաների դեմ պետք է վոտի յեղնի Խորհրդային Միության, Յեվրոպայի և ամբողջ աշխարհի պրոլետարիատը: Իմպերիալիստական այդ դավադրությունն արձագանք տվեց մի քանի չաբաթ առաջ նաև մեր քթի տակ—Վրաստանում: Ընկերներ, վոչ վոքի համար դադանիք չէ, վոր վրաց-մենչեիկների ավանտյուրան յեվրոպական բուրժուազիայի ու Յերկրորդ Ինտերնացիոնալից անկախ մի գործ չէ: Այդ ավանտյուրայի իսկական հեղինակները յեվրոպական իմպերիալիստներն են, վոր կամենում են միջամտել մեր ներքին գործերին: Ազգերի Լիգայում արդեն իսկ վորոշում է ընդունված՝ ուսումնասիրելու հատուկ հանձնաժողովի միջոցով վրացական ապստամբության պատճառները: Այս փաստը լավագույն ապացույցն է բուրժուազիայի մեղսակցության և միաժամանակ մատնում է իր դիտավորությունները: Սակայն, ընկերներ, Խորհրդային Միությունը, բանվորա-գյուղացիական մեր մասսաները բավականաչափ ուժեղ են վոչ միայն հակահեղափոխական ներքին ուժերը ջախջախելու, այլ և արտաքին Ֆրոնտներում նրանց դիմադրելու համար: Յեվ յեթե իմպերիալիստական պետությունների կողմից փորձ լինի քննելու մեր յերկրում տեղի ու-

նեցող իրադարձութիւնները, ինքնակաշիւն Միութիւնը ցույց
կտա յեվրոպական մագնատներին իրենց արժանի տեղը:

Ընկերներ, Վրաստանի բանդիտական շարժումը անշուշտ պի-
տի զբաղեցնի նաև արտասահմանի դաշնակցութեան մտածուքը:
Յերեկ դաշնակցական թերթերն իրենց բան ու դործ պիտի չինեն
աղմուկ հանելու Վրաստանի շուրջը: Չե՞ վո՞ր քաղաքական այն
աշխատանքը, վոր տանում են իմպերիալիստները մենչեիկներին
միջոցով, տանում են նաև դաշնակցականների միջոցով: Այն կա-
պերը, վոր ունեցել են վրաց մենչեիկներն իմպերիալիստական
պետութիւնների հետ, ունեցել են նաև հայ դաշնակցականները: Ի
հարկէ սրանք քաղաքական դեռ վոչ մի հաջողութիւն չունին: Ար-
տասահմանյան հայ գաղութներն այժմ յերես են դարձնում դաշ-
նակցութիւնից. ամենուրեք ուժեղանում են հակադաշնակցական
քաղաքականութիւն վարող կազմակերպութիւններն ու հոսանք-
ները: Բոլոր փաստերից այն է յերևում, վոր դաշնակցականները
սպառնալու յեն իրենց բարոյական կապիտալը: Յե՞վ վոչ միայն բա-
րոյականը՝ նրանք ապրում են ներկայումս նյութական ծանր տագ-
նապ: Մեզ ճանաչումը Յեվրոպայում անեկանելի դրութիւն է
ստեղծում նրանց համար: Ինչ պիտի անի այսպես կոչված «Հ. Հ.
պատվիրակութիւնը», յեթե վաղը ճանաչելու լինի մեզ Թրան-
սիան: Նա յերեկ ստիպված պետք է լինի լուծված հայտարարել
իրեն և կամ թե հեռանան դեպի Յեվրոպայի աննշան մի անկյուն:
Դաշնակցականները, վորոնք այսօր աւանում են ինքնակաշիւն Միութ-
եան աճող ուժը, չափազանց անհանգստացել են: Չե՞ վոր դաշ-
նակցական մամուլը ու բեմը դաշնակցական լիդերների դոյու-
թիւնն արտասահմանում և նրանց ազդեցութիւնը քաղկենի
կամ գաղութական վորոշ շրջաններում՝ պահպանվում է գլխավո-
րապես վաճառքի հանվող անցագրերի միջոցով: Ո՞ւմ պիտի պետք
զան այդ անցագրերը յեթե ճանաչեն մեզ բոլոր մեծ պետութիւն-
ները: Այս նկատումով և ստվերացող «Հ. Հ. պատվիրակու-
թիւնը» նոր խրովիրակով փոխարինելու համար, վոր Վեննայի
դաշնակցական կոնֆերանսը վորոշել է համագաղութային համա-
գումար հրավիրել և փախտական միջոցների համար ստեղծել
էքսաներիտորիալ մի Հայաստան, նոր մի կենտրոն, վորի շուրջը
նրանք կարող կը լինեն բոլորվել և ջերմացնել իրենց դրպանները:
Այդ «համագումարին» է, վոր Ազգերի Լիգային կից գործող «Հա-
յասեր» իմպերիալիստների նախաձեռնութեամբ հրավիրվել է
սեպտեմբերի 1-ին ժեներվում: Սա սարքովի մի ժողով է, վոր շու-

նի գաղութահայ մասսաների լիազորութիւնը: Ժողովին մաս-
նակցում են միայն դաշնակցականները: Ժեներվի համագումարը
կարող է զբաղեցնել մեզ այն չափով միայն, վոր չափով զբաղեց-
նում է ինքը դաշնակցութիւնը: Համագումարից յեւած կենտրո-
նական վարչութիւնը դաշնակցականների գործադիր մի մար-
մին է, վորի հետ վոչ մի գործ և վոչ մի հարաբերութիւն ինք-
նակաշիւն իշխանութիւնը չի կարող ունենալ: Մենք չենք կարող
թույլ տալ, վոր այդ վարչութեան միջոցով դաշնակցական գոր-
ծադուրկ վարիչները նորից անցնեն գաղութահայ աշխատավոր
մասսայի գլուխը և ստանձնեն ազգային քաղաքական դեկավա-
րող ֆունկցիաներ: Արտասահմանյան այն հայ մասսաները, վորոնք
կամենում են վորեւէ կապ պահպանել կամ ստեղծել ինքնակաշիւն
Հայաստանի հետ պետք է յերես դարձնեն Դաշնակցութեան
ստեղծած այդ խրովելակից: «Համագումարի» ընտրած կենտ-
րոնական վարչութիւնը հակահեղափոխական և հակաաշխատա-
վորական «լեզալ» մի որդան է, վորի միջոցով Դաշնակցութիւնը
նը, իր յեվրոպական հովանավորները պիտի առաջ տանեն մեր
դեմ ուղղած իրենց քաղաքականութիւնը: Ընկերներ, Դաշնակ-
ցութեան գաղութներում տարած «կազմակերպչական» աշխա-
տանքը բնորոշելու համար, ուշադրութեան արժանի յե դաշնակ-
ցական մի նամակ, վոր տպագրված է Կայիրում լույս տեսնող
«Արեւիկ» 176 համարում: Դա դաշնակցական մի թղթակցի գրու-
թիւնն է, վորը հիացմունքով պատմում է Ն. Աղբալյանի մի ճա-
ռի մասին:

«Հայ Հեղափոխական դաշնակցութիւնն էր, ճառել է ճշմար-
տասեր պատմաբան» Աղբալյանը, վոր սկսեց դարգացնել բամբա-
կի, ծխախոտի և բրնձի մշակութիւնը, սկսեց չորացնել ճահճնե-
րը, մաքրել առուները և քաղաքները. մենք ենք, վոր չինեցինք
Ծիրակի և Լենինի ջրանցքը, բացինք համալսարանը, տպագրե-
ցինք տասնյակ հազարավոր դասագրքեր և գրքեր, բացինք դպ-
րոցներ, կազմակերպեցինք Կարմիր բանակ. իսկաղութիւն հաս-
տատեցինք Հայաստանում և այլն և այլն և յեթե—ավելցուց ընկեր-
րը—դուք հիմա տեսնում եք մեր գործիչներին արտասահմանում
մի զարմացեք յեկել ենք ձեզ եւ կազմակերպելու»:

Ստախոսութիւնների այս զավեշտական ցանկը շատ լավ է
բնորոշում, թե ինչպես են «կազմակերպում» դաշնակցական «գոր-
ծիչները» գաղութահայ մասսաները: «Կազմակերպչական» այդ
աշխատանքի իդեյական պատկերը կը գտնեք դուք Ժեներվից մեր

ձեռքն ընկած մի այլ գրութիւն, վորի հեղինակը և ստացողը դաշնակցական նախկին մինիստրներ են: Այդ գրութիւն մեջ, վորի բնագիրը վորոշ նկատառումով առ այժմ չենք հրապարակում, առաջարկում է հաշտվել մի կերպ ռամկավարականներին հետ և ստեղծել գաղութներում Սիոնիստականի որինակով նշույնավորված և նույն ծրագրով ազգային-անկուսակցական մի մեծ կազմակերպութիւն: Անհրաժեշտ է, ասված է այդ նամակում, վոր այդ կազմակերպութիւնը վորոշ խորհրդավորութուն ունենա փրանկ-մասնական կազմակերպութիւնների պէս կամ ունենա կուկուսկիանի նմանութիւնը: Կուկուսկիան, ընկերներ, Փաշիստական մի կազմակերպութիւն և Ամերիկայում, վորի մի ներկայացուցչի խրովիւրակը շատերը ձեզանից մի քանի ուր շարունակ կախված տեսան Յերեանի փողոցում (ընդհանուր ծիծաղ): Անհրաժեշտ է գրում է դաշնակցական մինիստրը, վոր այդ կազմակերպութիւնը գլխավորեն հարուստ ու եքսցենտրիկ հայեր, վորպէսզի մեծ ազմուկ հանեն և հետաքրքրութիւն առաջացնեն բոլոր գաղութներում: Պետք է ուժ տալ յեկեղեցուն, հոգ տանել վոր գաղութներն ունենան արժանավոր հոգևորականութիւն: Մի խոսքով պահպանել ամեն կերպ գաղութներում ցրված հայութիւն, մինչև տեսնենք, թե ինչ է լինում: Այդ բոլորն ի հարկէ, չի խանգարում, վոր մենք մնանք սոցիալիստներ և ինտերնացիոնալի անդամ», նկատում է նամակագիրը (ծիծաղ):

Ընկերներ, դուք տեսնում եք, վոր դաշնակցականները նույնպէս կազմակերպչական աշխատանքներով զբաղված են, ինչպէս մենք, սակայն խոշոր տարբերութիւն կա այն աշխատանքների և մեր աշխատանքների միջև: Դաշնակցականները զբաղված են ֆիկտիվ պետութիւն ստեղծելու հոգսով, վորպէսզի տարածեն իմպերիալիստական շոշափուկները առաջավոր Ասիայում: Նրանք ստեղծում են ստի և պրովոկացիայի կայաններ, նրանք ընդունակ են արտասահմանում ստեղծելու մոսսոնական, սիոնիստական և կուկուսկիանական կազմակերպութիւններ: Թող անեն ինչ կամենում են: Դաշնակցական ձեռնարկութիւններին կարող ենք հանգիստ հանդիսատես լինել: Մենք կարող ենք նրանց լոժաներին հակադրել մեր տնտեսական շինարարական աշխատանքը: Բայց քոզ վոր համոզված լինեն, վոր յետե հանդգնեն մի որ կրկնել մենջևիկ քանդիստների ֆարսը, մենք պատրաստ կլինենք տալու նրանց արժանի պատասխան—(բուռն ծափեր, նվագում է ինտերնացիոնալը, դահլիճը վոտքի յէ կանգնում): Դաշնակցական ֆա-

շիստական գործիչներին, դաշնակ. լոժաներին ցույց կտանք, վոր խորհրդային Հայաստանի աշխատավորական մասսաները ստեղծում են կազմակերպութիւնները, վոչ միայն տնտեսական շինարարական գործերը ղեկավարելու, այլ և հարկ յեղած դեպքում մահացու հարված հասցնելու այդ ֆաշիստական կազմակերպութիւններին, վորոնք կը հանդգնեն ձեռք բարձրացնել Հայաստանի շինարարական աշխատանքները ղեկավարող խորհրդային իշխանութեան դեմ (բուռն և յերկարատե ծափեր, նվագախումբը նվագում է ինտերնացիոնալ):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Հետևյալ խոսքը տրվում է Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեյի նախագահի տեղակալ ընկ. Հայկ Ազատյանին՝ վողջունելու Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեյի և Ժողովրդական Կոմիսարներին խորհրդային կողմից:

Հ. ԱԶԱՏՅԱՆ.—Ընկերներ, խորհրդային Հայաստանում, ինչպէս և ամբողջ խորհրդային Միութեան սահմաններում, այսօր խաղաղ ստեղծագործական աշխատանքի պայմաններ են հաստատվել և մեր տնտեսական ու կուլտուրական շինարարութեան ասպարիզներում ամեն ուր ու նոր նվաճումների յենք հանդիպում: Ներքին հակահեղափոխութիւնը ջախջախված է, իսկ միջազգային բուրժուազիան խորհրդային իշխանութեան հետ քանակցութիւնների և համաձայնութեան ճանապարհն է բռնել: Սխալված կը լինենք, յեթե մեր ներքին ու արտաքին այս բոլոր հաջողութիւնները միայն զենքի ուժին վերագրենք: Չափազանց կարճ ուր է գիտակցել և ըստ արժանիքի գնահատել այն մեծ դերը, վոր մեր միջազգային նվաճումների գործում յերկրի տնտեսութեան վերականգնումն է կատարում: Հաստատ կարելի չէ ասել, վոր խորհրդային իշխանութեան տնտեսական նվաճումները միջազգային բուրժուազիային վոչ պակաս հարված հասցրին, քան պատերազմի դաշտում նրան հասցրած հարվածներն էյին:

Հայաստանի գյուղատնտեսական կոոպերացիան կազմակերպվում է մի շրջանում, յերբ նրա աճման ու բարդավաճման համար միանգամայն նպաստավոր պայմաններ գոյութիւն ունեն: Վոչ պակաս կարեւոր է այն հանգամանքը, վոր ձեր ուր կազմակերպութեանը հիմք է դրել խորհրդային իշխանութիւնը, վոր վերջինս նրա առաջխաղացման գործին ամեն կերպ աջակցելու և նպաստելու յէ: Գյուղատնտեսական կոոպերացիան տասնյակ թեւերով կապվում է խորհրդային իշխանութեան հետ, նրա տնտեսական շինարարութեան ծրագրի ամենակարեւոր կետերից մեկն է կազմում:

Նոր տնտեսական քաղաքականութեան չըջանից սոցիալիստական տնտեսութեան անցնելու գործում գյուղատնտեսական կոոպերացիան անսահման մեծ դեր ունի կատարելու: Նրա դերը մասնավորապէս մեծ է Հայաստանի նման գերազանցորեն գյուղատնտեսական միջերկրում, վորտեղ մանր արտադրութիւնն է իշխում, վորտեղ խոշոր կարվածքներ ու մասնավոր խոշոր տնտեսութիւններ լինել չեն կարող և վորտեղ խորհրդային փոքրաթիվ տնտեսութիւնները յերկրի պիտանի հողերի մի բոլորովին աննշան մասն են բռնում:

Սոցիալիզմ մեզ մոտ դեռ գոյութիւն չունի, բայց սոցիալիզմի չենքի հիմքն արդեն դրված է: Մեր հանրապետութիւնները վոչ միայն խորհրդային, այլ և սոցիալիստական են կոչվում: «Սոցիալիստական» բառը մեր դերքն ու գրոշակը զարգարելու մի միջոց է: Դեմագոգիական նպատակների համար չէ, վոր Խորհրդային իշխանութիւնն իրեն նաև սոցիալիստական է հայտարարում: Սոցիալիզմը և կոմունիզմը Խորհրդային իշխանութեան ամբողջ ծրագիրն են, նրա ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան առանցքը, նրա ձգտումների կետ-նպատակը: Յեզ ամենից առաջ այդ պատճառով է, վոր միջազգային բուրժուազիան մեզ տանել չի կարող, վոր Խորհրդային իշխանութեան ուժեղացումը նրան հանգիստ չի տալիս, նրան զրկել է հովասարակչութիւնից: Խորհրդային Միութեան նոր տնտեսական քաղաքականութիւնը միջազգային բուրժուազիայի համար մի սարսափելի հարված էր, քանի վոր այդ քաղաքականութիւնն ընդգրկելով, Խորհրդային իշխանութիւնը հնարավորութիւն է ստանում վոչ միայն արդեն նվաճած գիւղերն ամրապնդել, այլ և սոցիալիզմին անհրաժեշտ նյութական ու բարոյական նախապայմանները պատրաստել, այդ նախապայմանները հասունացնել:

Ընկերներ, ձգտել սոցիալիզմի, նշանակում է ամենից առաջ սոցիալիստական արտադրութեան հիմքը դնել: Խորհրդային Միութեան բանվորն ու գյուղացին, նախկին իշխող դասակարգերին սեփականազուրկ անելով և յերկրի իշխանութիւնն իրենց ձեռքում կենտրոնացնելով, գրանով սոցիալիստական հասարակարգ դեռ չստեղծեցին, սակայն հենց այդ յերկու խոշոր նվաճումով նրանք ձեռք բերին այն յերկու կարևորագույն զենքերը, վորոնք սոցիալիզմի չենքի կառուցման համար անհրաժեշտ են և վորոնք Խորհրդային իշխանութեանը հնարավորութիւն են տալիս՝ անարգել կերպով սոցիալիզմի չենքի հիմքը դրել և նրա պատերը բար-

ձրացնել: Բայց այստեղ հարց է ծագում, թե սոցիալիզմը կապիտալիզմից ինչով է տարբերվում:

Առաջին հայացքից, այդ յերկու հասարակարգերի գլխավոր տարբերութիւնն այն է, վոր արտադրութեան միջոցների և հողի մասնավոր սեփականութիւնը նրանց հասարակական սեփականութիւնով է փոխարինվում, վերանում են դասակարգերը, վերանում է պետութիւնը և բոլորովին նոր ձևի հասարակութիւն է ստեղծվում: Այդ բոլորը հեշտ է, սակայն այդքանով բավարարվել նշանակում է մարդկութեան առաջ կանգնած այն խոշորագույն սոցիալական խնդրի հիմքն ու արմատները չտեսնել, վերջիններս աչքաթող անել: Ասածս ձեզ հասկանալի դարձնելու համար, որինակ եմ վերցնում մեր իրականութիւնից: Հայաստանում հողն ազգայնացրած է, իշխանութիւնը բավորի և աշխատավոր գյուղացու ձեռքումն է կենտրոնացած: Բոլոր բանվորները և աշխատավոր գյուղացիութեան գիտակից մասն անպայման սոցիալիզմի կողմնակիցներ են և շատ կը ցանկանային մեր յերկրում անմիջապէս սոցիալիստական կարգեր հաստատել: Ո՞վ է նրանց խանդարում: Խանդարող չկա: Ընդհակառակը, Խորհրդային իշխանութիւնը և մեր բոլոր կազմաւորումների լիակատար իրականացումն այսօր հնարավոր լիններ: Ինչպէս տեսնում եք, վոչ մի արգելք, ամեն կողմից աջակցութիւն, բայց և այնպէս սայլը տեղից չի շարժվում, բայց և այնպէս մեր գյուղում սոցիալիստական տնտեսութիւն չըկա: Ինչո՞ւմն է գաղտնիքը: Գաղտնիքը նրանումն է, վոր սոցիալիզմի և կապիտալիզմի հիմնական տարբերութիւնն արտագրողական ուժերի զարգացման տարբեր մակարդակն է, վոր սոցիալիստական տնտեսութիւն կազմակերպելու համար արտադրողական շատ ավելի բարձր ուժեր են պահանջվում, քան կապիտալիզմին հատուկ ուժերն են, առավել ևս շատ ավելի բարձր ուժեր, քան մեր գյուղացու տրամադրութեան տակ գտնվող ուժերն են:

Սոցիալիզմը բարի ցանկութիւնների արդյունք կամ ուսուպիա չէ: Բանվոր դասակարգը սոցիալիզմի յե ձգտում, կապիտալի լծից ազատագրվելու և հովելյալ արժեքի շարիքը վերացնելու համար: Սակայն, սոցիալիզմի պատմական անհրաժեշտութիւնը բանվորութեան ձգտումներով չէ, վոր պայմանավորվում է, այլ նրանով, վոր կապիտալիզմին հատուկ հասարակական-քաղաքական պայմաններում կամ գիտականորեն ասած՝ մեր դարի արտագրական հարաբերութիւնների պայմաններում, արտադրողական

ուժերի զարգացումն անհնարին է դարձել, իսկ գոյութիւնն ունեցող արտադրողական ուժերից մարդկութեան ճնշող մեծամասնութիւնն ոգտվել էի կարող: Բանվորի պատմական բաղձն է, վոր նրա ձգտումները, նրա շահերը և պատմական զարգացման ուղիները զուգադիպում են: Սոցիալիզմը բարձր արտադրողական ուժերի վրա հենվող արտադրութեան մի նոր յեղանակ, մի նոր հասարակակարգ է: Իսկ արտադրութեան այդ բարձր ուժերի գործադրումը մանր տնտեսութիւններում, արտադրութեան նեղ շրջանակներում անհնարին է կամ նվազագույն չափերով և հնարավոր:

Մեր բանվորն ու գյուղացին իրենց ամբողջ եյությամբ կարող են սոցիալիստներ ու կոմունիստներ լինել, բայց միշտ ել անընդունակ կը լինեն սոցիալիստական տնտեսութիւնն ու սոցիալիստական կարգեր հաստատել մի յերկրում, վորի բնակչութեան 90 տոկոսը մանր արտադրութեան պայմաններում է աշխատում: Ժամանակակից տեխնիկան, քիմիան և ժամանակակից ամբողջ գիտութիւնը գյուղատնտեսութեան բոլոր ճյուղերում արտադրողականութիւնը բարձրացնելու անսահման լայն հնարավորութիւններ են տալիս, սակայն այդ հնարավորութիւններից միայն խոշոր տնտեսութիւնները կարող են լիովին ոգտվել: Իսկ իր յերկու-յերեք դեսյատին հողի վրա կամ իր 1-2 կովով—մի բոպե թույլ տվեք յենթադրել, վոր մեր գյուղացին 1-2 կով ունի—խոշոր հողագործական կամ խոշոր կաթնատնտեսական արտադրութիւն կազմակերպելնա չի կարող: Կառչել իր մանր արտադրութեանը, մեր գյուղացու համար նշանակում է պապական դութանի կուլտուրայից, նրա ստեղծած չքավորութեան և մտավոր խավարի լծից յերբեք չազատագրվել: Ինչքան վոր, մանդկանց ցանկութիւնից ու կամքից անկախ, հողի քանակը յերկրագնդի վրա սահմանափակ է և նրա վրա խոշոր տնտեսութիւն կազմակերպելը շատ քչերին է հաջողվում, ինչքան վոր բոլոր գյուղացիներին աշխարհիս և վոչ մի յերկրում մի քանի տասնյակ դեսյատին հող հասնել չի կարող, խոշոր արտադրութիւն ստեղծելու և ժամանակակից բարձր արտադրողական ուժերից ոգտվելու համար նրանց միայն մի ճանապարհ է մնում— ուժերի միացման կամ կոոպերացման միջոցով խոշոր արտադրութիւն կազմակերպել, իրենց տնտեսութիւնը ոացիոնալ հիմունքների վրա դնել, ժամանակակից տեխնիկայից ու գիտական ագրոնոմիայից ոգտվելու հնարավորութիւնն ստեղծել և այդպիսով իրենց գոյութեան նյութական ու բարոյական մակարդակը բարձրացնել:

Ընկերներ, ամեն մի գիտակից գյուղացի ձգտում է բարձր վորակի յուղ ու պանիր արտադրել, ձգտում է իր կովից ավելի կաթ ստանալ, քան այժից է ստանում, ձգտում է իր հողի բերրիութիւնը կրկնապատկել ու յեռապատկել, բայց նրանցից շատ քչերն են իմանում, թե այդ նպատակին ինչպես կարելի յե հասնել: Բանավոր թե գրավոր ագիտացիան լավ բան է, սակայն միայն այդ ձեռնագիտացիայով գործին շատ քիչ կարելի յե ոգնել: Գյուղացուն դարերով խարել ու շահագործել են: Այդ պատճառով ել նա ուրիշների ասածին շատ քիչ հավատ է ընծայում: Նույն իսկ այս դեպքերում, յերբ նա ձեզ հետ համաձայնում է, 100—ից 99 դեպքում նրա դեմքին կարող եք կարգաւ «լավ ես ասում, լավ ել տղա յես. բայց դեհ չլա կը մտածենք»: Գյուղացիութեան շարքերում ագիտացիան միայն գործի ագիտացիա կարող է լինել: Ինչպես դեռ 80 տարի առաջ, 1845 թվին, մեր մեծ ուսուցիչ Կարլ Մարքսն եր ասում, իր մտքերի արդարացիութիւնն ու ճշտութիւնը մարդս պրակտիկայով, գործով պետք է ապացուցի: Ահա ինչու արդեն կազմակերպված և գործող փոքրաթիվ գյուղատնտեսական կոոպերատիւները պետք է վոչ միայն իրենց անդամների բարեկեցութեան բարձրացման նպատակներին ծառայեն, այլև կոոպերատիվ արտադրութեան ագիտացիայի կենտրոններ հանդիսանան: Գյուղացիական մասսային միայն գործով կարելի յե ապացուցել ու համոզել, վոր արտադրութեան այդ նոր յեղանակը վոչինչ չի կործանում, վոր նրան նույնիսկ չի խանգարում պաս պահել, պատարագը հաճախել, յերեսայի միլրութիւնը կամ աղջկա հարսանիքը յեկեղեցական ծեսերով կատարել, բայց վոր նրան հնարավորութիւն է տալիս մի բազա կաթի փոխարեն կովից 2—3 բազա կաթ ստանալ, մի դեսյատին հողից բերքը 80—100 փթի հասցնել, խաղողի կամ մուգու հիվանդութեան դեմ կռվել և իր տարեկան յեկամուտն այնքան բարձրացնել, վոր կարողանա վոչ միայն իր Ֆիզիքական գոյութիւնը պահպանել, այլ մեկ—մեկ իրեն նաև շուսյութիւն թույլ տա, մինչև վոր աստիճանաբար իր համար բարեկեցիկ վիճակ կը ստեղծի:

Բնութեան հանդեպ կատարելապես անոգնական լինելով, մեր գյուղացին դեռ կռապաշտ է: Նա չի գիտակցում, վոր իր թշվառութեան, մտավոր խավարի և իր դարավոր ստրկութեան պատճառն իր արտադրութեան յեղանակը, իր փոքրիկ տնտեսութիւնը, իր ձեռքով արտադրած գործիքները, իր կրթած կոմս ու յեզն են: Նա դեռ դժբաղդութիւնն ունի համոզված լինելու, վոր իր գլխին

առատորեն թափվող դժբաղդությունների դեմ կռվելն իր ուժերի վեր է, վոր այդ դժբաղդությունները վատ հողից կամ թարս քամուց են ծագում, վոր հողի անբերրիությունը կամ իր կնոջ ամուսնությունը սատանայի գործեր են և միայն աղոթքի ու մատաղի ճանապարհով կարող են վերացվել: Իր սեփական ձեռքի գործը, իր անշնորհությունը նա սրբերին կամ բնությանն է վերադրում: Փյուղատնտեսական կոոպերացիան գյուղացիական մասսային որինակով և գործով պետք է համոզի նրանում, վոր բնության և շահագործող դասակարգերի դեմ կռվելը կատարելապես հնարավոր է, վոր աղքատը վոչ թե մեր յերկիրն է, այլ մենք ինքներս ենք, վոր մեզ չըջապատող բնական հարստությունների մի աննշան մասից ենք միայն սկսվում և վոր կոոպերացիան բնության ու կույրի դեմ կռվելու ամենագորեղ զենքն է նրա ձեռքում: Կոոպերատիվ խոշոր արտադրության ամեն մի որինակի վրա գյուղացին կը համոզվի, վոր 1—2 կով ունեցողը կամ 2 գեոյատտին հող մշակողը վոչ միայն կատարելագործված մեքենաներ ու գործիքներ ձեռք բերելու միջոցներ չունի, այլ միջոցներ ունեցողի համար ել թանկարժեք մեքենաներ ու գործիքներ ձեռք բերելն անշահավետ ու աննպատակահարմար մի գործ է, վորովհետեւ մանր տնտեսության մեջ նրանց արտադրողական ուժի միայն մի աննշան տոկոսը կարելի չէ ուղտագործել:

Ընկերներ, ինքն իրեն թշնամի լինել գյուղացին չի կարող: Ամեն մի գյուղացի ձգտում է իր համար գոյության բարեկեցիկ պայմաններ ստեղծել: Ինչքան վոր այդ պայմանները մանր գյուղացիությանը միայն կոոպերատիվ արտադրությունը կարող է տալ, կասկածից դուրս է, վոր տարեց-տարի կոոպերացիայի շուրջը գյուղացիների նոր ու նոր հազարներ են հավաքվելու: Իր շահերի պարզ գիտակցությունը և կոոպերացիայի որինակն ամեն մի աշխատավոր գյուղացու վաղ թե ուշ թելադրելու չեն ձեռք բերելու մտնել: Փյուղատնտեսության մեջ ապագան անպայման կոոպերատիվ խոշոր արտադրությանն է պատկանում: Իսկ խոշոր արտադրության պայմաններում կոոպերատիվ խոշոր արտադրությունն այն դուռն է, վորը բացելով դուք արդեն սոցիալիզմի թագավորությունն եք մտնում: Անկախ իր ցանկություններից ու իր ձգտումներից, իր տնտեսությունը բարձրացնելու նպատակով կոոպերատիվ արտադրության անցած գյուղացին մի գեղեցիկ որ կիմանա, վոր ինքը վաղուց արդեն սոցիալիզմի շենքի կառուցման գործով է զբաղված յեղել և վոր սոցիալիզմից հրաժարվելու հա-

մար նա պետք է իր բարձր տնտեսությունից ու կուլտուրայից, իր գոյության բարեկեցիկ պայմաններից հրաժարվի և նորից պապական չթի ու գութանի հետեից ընկնի: Ընտրությունը պարզ է: Քաղաքականապես անգիտակից գյուղացին դարձանքով կիմանա, վոր ինքը վաղուց արդեն սոցիալիստ է:

Ինչպես տեսնում եք, գյուղատնտեսական կոոպերացիան վոչ միայն բարձր գյուղատնտեսական արտադրություն կազմակերպելու միակ ճանապարհն է, այլև բնական անհրաժեշտությամբ գյուղում սոցիալիստական հասարակարգի նխապայմաններ է ստեղծում: Խորհրդային յերկրներում գյուղատնտեսական կոոպերացիայի քաղաքականությունը սոցիալիստական պետք է լինի: Այդ պատճառով ել մեր կոոպերատիվ որենսդրությունը կոոպերացիային անդամակցելու իրավունք միայն այն գյուղացիներին է տալիս, վորոնք բնտրական իրավունքով են սկսվում և վորոնք հետեապես, ըստ իրենց սոցիալական դրության, սոցիալիզմի թշնամիներ լինել չեն կարող, վորոնք վաղ թե ուշ սոցիալիստական շարժման կողմն են անցնելու:

Կապիտալիստական յերկրներում ել գյուղատնտեսական կոոպերատիվներ կան: Բայց նրանք, յեթե ունենոր գյուղացիների կոոպերատիվներ չեն, անպայման ունենորների ազդեցության տակ են, վերջիններիս ղեկավարությամբ ու թելադրանքով են գործում: Նրանց շարքերում յերբեմն սոցիալիստական ձգտումներ են ծնունդ առնում, բայց այդ ձգտումներն անմիջապես խեղդվում են ունենոր գյուղացիների և բուրժուական կառավարությունների կողմից: Կոոպերացիան աշխատավոր գյուղացիության շահերի պաշտպան կարող է լինել միայն խորհրդային յերկրներում, վորտեղ հողը, գործարանային արդյունաբերությունը, Ֆինանսները, խոշոր առևտուրը և իշխանությունը բանվորի ու գյուղացու սեփականություն են կազմում: Իսկ վորտեղ հողի մասնավոր սեփականություն կա և գյուղացին իշխող դասակարգ չէ, գյուղատնտեսական կոոպերացիան վոչ միայն չի կարող սոցիալիստական լինել, այլև, վորպես որենք, նրա տնտեսապես թուլանդամներն ու ժեղների կողմից մշտական շահագործման են յենթակա:

Խորհրդային իշխանությունը միակն է ամբողջ աշխարհում, վոր գյուղատնտեսական կոոպերացիայի աճմանն ու բարգավաճմանն ամեն կերպ աջակցում է, վոր գյուղատնտեսական կոոպերացիան աշխատավոր գյուղացիության տնտեսական ու կուլտուրա-

կան վերածննդի մի թափ է դարձնում և նրա առաջ սոցիալիստական դարդացման ամենալայն հնարավորութիւններն է բացում:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Խոսքը պատկանում է Վրաստանի գյուղատնտեսական կոոպերացիայի և Անդրկովկասյան Գյուղատնտեսական բանկի ներկայացուցիչ ընկ. ՅԻՎՅԻՎԱԴԶԵՅԻՆ:

ՅԻՎՅԻՎԱԴԶԵ.—Ընկերներ, բազմաթիվ տարիների ընթացքում, բանվորների ու գյուղացիների մղած աննկուն պայքարի ճշողների և կեղեքողների դեմ, պատկերաց չնկատեմքայան հաղթանակներին վերջնականապես բախտավորելու համար: Պետք էր նաև, բացի քաղաքական հաղթանակից՝ նաև առաջնորդել տնտեսական ճակատում: Այդ բանը գիտակցում էյին Խորհրդային իշխանութիւն հակառակորդները և սպասում էյին, վոր մենք այդ ճակատում անհաջողութիւն հանդիպելով՝ խորտակվենք: Նրանք կարծում էյին և համարում էյին, վոր մենք յերկրի տնտեսական վերականգնման գործը գլուխ բերելու անկարող կը լինենք: Ընկերներ, մեզ համար քաղաքական իշխանութիւնը նվաճելուց հետո, անպայման առաջնակարգ խնդիր էր վերականգնել քայքայված արդյունաբերութիւնը: Առաջին հերթին ահա դրա վրա ինչ արավ բանվորական դասակարգի տնտեսապես կազմակարգվելու համար: Կազմակերպվեց բանվորական կոոպերացիան և դա յեղավ այն խաղան, վորի վրա հիմնվում է բանվորական դասակարգի տնտեսական պայքարը: Մենք տեսնում ենք, վոր տարված կազմակերպչական աշխատանքի հետևանքով մասնավոր առևտրի վզին ձգած ողակը հետզհետե սեղմվում է, և հեռու է ատամը, յերբ բանվորական կոոպերացիան վերջնականապես կը հաղթահարի մասնավոր առևտրին:

Խորհրդային պետութիւնն ուղադրութիւն ծանրութիւնը դարձավ նաև գյուղական տնտեսութիւնն կողմը. պետք էր գյուլթիւն հետ: Իսկ դրա համար ամենից առաջ պետք էր վերականգնել նույնպես քայքայված գյուղատնտեսութիւնը, տալով գյուղացիութիւնը անհրաժեշտ ոժանդակութիւն:

Սկզբում աշխատանքը տարվում էր ինտեգրալ ձևով, բայց դա յերկար չտևեց, վորովհետև սպառողական կոոպերացիան ունենալով բազմաթիվ հակառակորդներ, չեն կարող միանգամից ամբողջ աշխատանքի ծանրութիւնն իր վրա վերցնել: Խորհրդային

պետութիւնն թույլտվութիւն տալով գուգահեռ կերպով կազմակերպվեց գյուղատնտեսական կոոպերացիան, վորն արդեն փայլուն արդյունքներ է տվել: Դեռ ևս մի քանի ամիս սրանից առաջ, նրա գյուլթիւն հարցը վիճելի յեր համարվում է այս մասին միտնեալ ու կայուն գիծ չկար մինչև անգամ կոոպերատիվ աշխատանքների շրջանում: Բայց, ընկերներ, կյանքը ցույց տվեց, վոր գյուղատնտեսական կոոպերացիայի գոյութիւնը կենսական անհրաժեշտութիւն է: Յեւ այժմ յես հնարավորութիւն ունեմ չնորհալորել Հայաստանի գյուղատնտեսական կոոպերացիայի անդամիկ համագումարը Վրաստանի յեղբայրակից կազմակերպութիւն— «Յարմուկաշվիլի» կողմից (ծափեր): Ընկերներ, դեռ ևս 1919 թ. այս կազմակերպութիւնը գոյութիւն է ունեցել Վրաստանում, իր կազմի մեջ ունենալով հազիվ 3—5 հախնական կոոպերատիվներ: Բայց այս վերջին տարիների ընթացքում նա հետզհետե զարգանալով, այժմ կազմում է մի պատկանելի միութիւն, վորին անդամակցում են 95 գյուղատնտեսական կոոպերատիվներ (ծափեր): Թույլ տվեք հույս հայտնելու, վոր գյուղատնտեսական կոոպերացիան իրոք ուժեղ արժաններ կը պիտի և իր զարգացումով կը նպաստի յերկրի տնտեսական կազմակերպման գործին:

Ընկերներ, բախական չե գյուղացուն տալ հող, տղատութիւնն և իշխանութիւն, մեր գյուղացիութիւնն այդ քանով անկարող է բախականանալ իր տնտեսութիւնը վերականգնելու գործում: Պետք է նրան տալ ուրիշ բան ել. պետք է նրան տալ նաև վարկ. այն ել եժանագին վարկ: Ահա այս նկատառումներով կազմակերպվեց գյուղատնտեսական վարկի սխեմա. սա յայն տարածված է ամբողջ Խորհրդային Միութիւն մեջ: Անդրկովկասում այս տարարիցում գործում են Անդրկովկասյան Գյուղատնտեսական բանկը, վորի անունից նույնպես թույլ տվեք չնորհալորել ձեր համագումարը և ցանկանալ նրա աշխատանքներին յիսկաւար հաջողութիւն (ծափեր):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Վողջույնի խոսք տեսու համար, խոսքը պատկանում է «ՀԱՅԿՈՈՊ» ներկայացուցչին՝ ընկ. Ստամբուլցյանին:

ՍՏԱՄԲՈՒՅՅԱՆ.—Ընկերներ, Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի Համահայաստանյան Առաջին Համագումարի փառաւ աղաների կերպով ապացուցանում է, վոր Հայաստանը տնտեսական շինարարական խոշոր քայլերով առաջ է գնում: Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի հաջողութիւնն այս փառաւ Հայաստանի ներկա պայմաններում մեծ հաղթանակ է: Գյուղատնտեսական կոոպերա-

ցիան ամէլի խոշոր որեկախի պայմաններ և պահանջում, քան սպառողական կոտակերացիան. մինչև վոր գյուղացին խաղաղ կյանք և անտեսական նպատակովոր պայմաններ չունենա, չեր կարող ձեռնարկել գյուղատնտեսական կոտակերացիային:

Ընկերներ, մեզ համար գլխավոր նշանակութուն ունի նաև այն հանգամանքը, վոր Հայաստանում գյուղատնտեսական և սպառողական կոտակերացիայի զարգացումը համերաշխ և բնթանում և նրանց միջև տեսակետների տարբերութուն չկա: Շրթման բազմահազար թերեր են յեղել այդ յերկու ախար կոտակերացիաների միջև: Գյուղատնտեսական և սպառողական կոտակերացիաներ միասին աշխատում են գյուղում. դրա համար ել թե այս առաջին համագումարը և թե հետագա համագումարները պետք և պաշտպանեն գլխավորապես վոջ թե սկզբունքային տեսակետները, այլ գործնական փոխհարաբերութուններ. դա մեծապես կը նպաստի մեր կոտակերացիայի շինարարութեան: Սպառողական և գյուղատնտեսական կոտակերացիայիներին փոխհարաբերութունը շատ փորձակի պէս և արդեն Համատնտեսական կոտակերացիան 12-րդ համագումարը. մեր նպատակը պիտի լինի միայն կոտակերացիայի այդ փոխհարաբերութունը: Ընկերներ, պետք և առեմ, վոր այդ գործնական հարցի լուծումը հեշտ և հաջողվում մեզ, քանի վոր գյուղատնտեսական կոտակերացիան նոր և սկսվում Հայաստանում: Վստահ ենք, վոր թե՛ գյուղատնտեսական և թե՛ սպառողական կոտակերացիաները անարգել առաջ կերթան և միասին գործակցութեամբ կիրառործեն իրենց վրա գրված պարտականութիւնները (ծափեր):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, այժմ անցնում ենք համագումարի պրեզիդիումի բնարութեանը: Առաջարկութեան կա նախագահութեան բնարել 10 հոգուց. առարկութեան չկա.—չկա:

Նախագահութեան համար առաջարկվում են հետևյալները. Հ. Ազատյան, Մելիք, Շատուրի, Եվոյան, Մարտիրոսյան, Կուրսի, Բուջինի, Ամիր Այի-սղի, Վարդանյան, Ստ. Գալստյան:

Նոր առաջարկներ չկան.—չկան (ծափեր):

Քարտուղարութեան համար առաջարկվում են. Մանուկ Ղազարյան, Մ. Կարապետյան և Հ. Յերգնիկյան: Առարկութեաններ կան.—չկա:—Ընդունվում է:

Այժմ անցնում ենք մանդատային հանձնաժողովի բնարութեան: Առաջարկվում են,—Փանյան, Յերգնիկյան և Մելքումյան: Ընդունվում է:

Պատվավոր նախագահութեան համար առաջարկվում են բնկերներ՝ Կալինին, Ռիկով, Սադիրին, Լուկաշին, Համբարձումյան, Յիսկայա, Աղամալի-նոյի և Հովհաննիսյան:

Խնդրում են նախագահութեան անդամներին բռնել իրենց տեղերը:

Այժմ անցնում ենք համագումարի բեկամենտին: Առաջարկած բեկամենտն ընդունվում է միաձայն: Քանի վոր հայերեն չի մացողները համագումարում զգալի տոկոս են կազմում, նախագահութեանը նպատակահարմար և զանում, վոր զեկուցումները լինեն հայերեն լեզվով և ապա թարգմանվեն սուսերեն:—Ընդունվում է:

Խմբագրական հանձնաժողովի համար առաջարկվում են. բնկ. Շատուրի, Մելիք, Սափրազեզյան, Մանուկ և Փանյան:—Ընդունվում է:

Այժմ անցնում ենք որակարգին: Համագումարի կազմակերպիչ մարմնի կողմից առաջարկվում է հետևյալ որակարգը.

ՈՐԱԿԱՐԳԻ ՀԱՐՑԵՐ

1. Գյուղկոտակերացիայի զեկուցումն իր կիսամյա գործունեութեան մասին:

2. Զեկուցումներ տեղերից:

3. Հայգյուղմիութեան կանոնադրութեան քննութեանը և հաստատումն:

4. Գյուղատնտեսական կոտակերացիայի կազմակերպչական սարուկաւրան:

5. Խորհրդային իշխանութեան գյուղատնտեսական քաղաքականութեանը (Զեկուցում Հոգեպետին):

6. Գյուղատնտեսական վարկը Հայաստանում (Զեկուցում Գյուղբանկին):

7. Հայգյուղմիութեան վեյամսյա գործունեութեան ծրագրի և նախահաշիվի հաստատումն:

8. Համամիութենական «Գյուղմիութեան»— Сельскохозяйственной անդամագրվելու հարցը

9. Ընարութեաններ—վարչութեան, խորհրդի և վերստուգիչ հանձնաժողովի:

10. Ընթացիկ հարցեր:

Առաջարկ կա տեղերի զեկուցումները համագումարին չդնել, այլ համապատասխան տնտեսական սեկցիաներին ներկայացնել, վորից հետո գրված բանաձեւերը ներկայացնել համագումարին:

Առարկութիւններ կա՞ն.—չկան: Ընդունվում է:

ԽՈՒԴՈՅԱՆ.—Առաջարկում եմ նախաձեռնել հարցը քննել նախքան ընտրութիւնը:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Առաջժամ յետ քվեարկութեան եմ գնում որակարգի հարցերը ամբողջութեամբ՝ առանց հերթական դատավորութեան խնդիրը չօշափելու:

Ովքե՞ր համաձայն են:—Բոլորը:

Այժմ հարցերը դատավորութեան ենք հետեւյալ հերթականութեամբ:

ԲԵԿԼԱՄԵՆՏ.—1. Համապատասխանաբար բացվում է սեպտեմբերի 20-ին առավոտյան ժամի 12-ին, «Աստղ» թատրոնում. 2. Նախադատութիւն ընտրվում է 10 հոգուց. 3. Խմբագրական կոմիտեան յերեք հոգուց:

Սեկցիաներ.

ա) Այգեղործական, գինեգործական. բ) Մեղվապահական. գ) Վարկային, դ) Գյուղատնտեսական, բամբակագործական և միլիտարտիվ. ե) Անասնապահական, կաթնատնտեսական: Զբաղմունքի ժամերը. համապատասխան՝ առավոտյան ժամի 9-ից մինչև 1-ը և յերեկոյան 4-ից մինչև 6 ու կեսը: Սեկցիաներին յերեկոյան ժամի 8-ից մինչև 10-ը: Համապատասխան գեկուցման տրվում է մեկ ժամ. բայտ ելութեան խոսքին 1 անգամ 10 րոպե, բայտ կարգի խոսքին 2 անգամ 5 րոպե, գեկուցողին վերջին խոսք 20 րոպե, անձնական հայտարար. վերջին 3 րոպե: Բոլոր ձուռերը թարգմանվում են հայերենից՝ ուսերեն, ուսերենից՝ հայերեն:

Անցնենք սեկցիաների ընտրութեանը: Առաջարկվում է ընտրել 5 սեկցիա: Գինեգործական, Մեղվաբուծական, Վարկային, Գյուղատնտեսական, Բամբակագործական և այլն, կաթնատնտեսական: Այս առթիվ նոր առաջարկներ կա՞ն.—չկան:

Զայն.—Առաջարկում եմ ծխախոտագործական սեկցիա և ունենալ:

Ա. ՄԵԼԻՔՈՆՅԱՆ.—Սեկցիաների թիվը չչափացնելու համար, առաջարկում եմ այդ սեկցիան միացնել ուրիշ սեկցիաներին, որինակ գյուղատնտեսականին, կամ մի այլ սեկցիային:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկեր Մելքոնյանի առաջարկութեան գեմարտահայտվողներ կա՞ն.—չկան: Ուրեմն մնում է մեկ ընտրել 5 սեկցիաների կազմը: Այդ առթիվ առաջարկութեան կա յուրաքանչյուր սեկցիայի համար ընտրել վորպես անգամ, համա-

պատասխան կոոպերատիվներից մեկ-մեկ հոգի վճռական ձայնով, իսկ բոլոր հետաքրքրվողները կարող են ներկա լինել սեկցիաների պարագմունքներին:

Ա. ՄԵԼԻՔՈՆՅԱՆ.—Յեա ավելի նպատակահարմար եմ գրում, վոր յուրաքանչյուր սեկցիայի նախագահական կազմն ընտրենք այստեղ, իսկ համապատասխան պատգամավորներին ազատութիւն տանք, վոր բայտ իրենց ցանկութեան և պատրաստութեան մասնակցեն այս կամ այն սեկցիաներին:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ուրեմն յերկու առաջարկութեան կա սեկցիաների կազմի մասին. նախագահութեան և ընկեր Մելքոնյանի:

ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ.—Յեա կարծում եմ, վոր սեկցիաների աշխատանքները լրիվ չեն լինի, յեթե այստեղ չընտրենք նրանց մասնակցող պատգամավորներին: Պարզ է, վոր, յեթե մեկը պարտավոր չհամարի իրեն այս կամ այն սեկցիային մասնակցելու, կարող է ուրիշ ավելի հետաքրքիր բաներով զբաղվել և սեկցիաների աշխատանքը թերի թողնել:

Ա.ԶԱՏՅԱՆ.—Ընկ. Մելքոնյանի առաջարկը յետ ավելի նպատակահարմար եմ գտնում: Պատգամավորներից չափերը կուզենան անադամակցել մի քանի սեկցիաներին: Զի կարելի ընդունել ընկ. Գաբրիելյանի տեսակետը. կոոպերացիան նշանակում է ինքնագործնելութիւն. քարզկանց պետք է թողնել ազատ իրենց ցանկութեամբ մասնակցելու այս կամ այն սեկցիային, վորին իրենք ուղտակար են գտնում, և վոր թե պարտավորեցնել, վոր նրանք անադաման մասնակցեն միայն մի սեկցիային: Այստեղ միայն տեխնիքական հարմարութեան խնդիր կա գրված, ուրիշ վորչինչ:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Խնդիրը պարզ է. քվեարկում եմ, ո՞վ է ցանկանում, վոր սեկցիաների նախագահութեան ընտրենք այստեղ, իսկ անգամակցութեանը թողնենք—Ընդունվում է միաձայն:

Ա. ՄԵԼԻՔՈՆՅԱՆ.—Քանի վոր ժամանակը անցնում է, առաջարկում եմ համապատասխան նախագահութեանը՝ վաղ առավոտյան նիստի համար սեկցիաների նախագահական կազմը վորոշել և ներկայացնել համապատասխան ի հաստատութեան:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Սեկցիաների նախագահութեան ցուցակներն արդեն պատրաստ են. այժմ է հետ կարելի յե քվեարկել: Մեղվաբուծական սեկցիայի համար առաջարկվում են Խորեն Տեր-

Ավագյան, Եփոյան և Ս. Կարապետյան: Քվեարկում եմ:—Ընդունվում է միաձայն:

Վարկային սեկցիայի համար առաջարկվում են—Սաֆրապրեկյան, Մանուկ և Ս. Մելքումյան: Առարկություններ չկան:—Քվեարկում եմ:—Ընդունվում է միաձայն:

Գյուղատնտեսական, (միլիիորատիվ) —Բամբակազործական սեկցիայի համար առաջարկվում են—Քալանթարյան, Ավետյան և Զաքարյան: Առարկություններ կան:—Քվեարկում եմ:—Ընդունվում է:

Կաթնատնտեսական սեկցիայի համար առաջարկվում են—Ընկերներ՝ Ս. Աբովյան, Փերումյան, Յերիցյան, Մարաֆեյեվ Բուջնով և Փանյան:—Ընդունվում է:

Այգեգործական—գինեգործական սեկցիայի համար առաջարկվում են—ընկերներ Արամ Մելքոնյան, Վաղարշակ Վարդանյան և Գրգեկյան: Առարկություններ կան:—Քվեարկում եմ:—Ընդունվում է:

Ընկերներ, սեկցիայի կազմի ընտրությունը վերջացավ: Այժմ խոսքը տրվում է Համառուսական Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի Միության ներկայացուցիչ ընկեր Նազարովին (ծափահարություններ):

ՆԱԶԱՐՈՎ.—(Խոսում է սուսերեն) Ընկերներ, յես չնորհակալ եմ այն ջերմ ընդունելության համար, վոր դուք ինձ ցույց տվիք: Յես բավական հոգնել եմ, բայց աշխատեցի անմիջապես գնացքից իջնել և գալ Ձեր համագումարը վողջունելու: Համառուսական Կոոպերատիվ միության—Մեխկոսոյուզի կողմից: Ընկերներ, Ձեր յերկիրը այցելած յուրաքանչյուր վոք կարծում է թե շատ աղքատ է Հայաստանը, վորովհետե նա վերջին տարիներն անց է կացրել շատ վատ պայմաններում մանավանդ տնտեսական տեսակետից: Այժմ ազատ Հայաստանի պայմաններում ես յենթադրում եմ, վոր Հայաստանը կվերադառնա իր նախկին բարեկեցիկ վիճակին, այն վիճակին, վոր նա ուներ իր մինչ պատերազմական շրջանում: Այն դաշտերը, վորի վրա այժմ կատարվում են Ձեր Կոոպերատիվ աշխատանքները հույս են հայտնում, վոր շուտով Հայաստանը պետք է վերականգնի իր գյուղատնտեսական կյանքը: Ընկերներ, Հայաստանն ամենից առաջ գյուղատնտեսական յերկիր է: Այստեղ, դուք զբաղվում եք գինեգործությամբ, կաթ-

նաանասությամբ և այլ զբաղմունքներով, այդ հանդամանքը մի նպատակով հոգ է, վորի վրա Գյուղատնտեսական Կոոպերացիան լայն կերպով պետք է զարգանա: Վողջունելով Համառուսական Կոոպերատիվ Միության կողմից, յես հույս եմ հայտնում, վոր ամենամոտ ապագայում, ամենաերտ փոխհարաբերությունները ստեղծվեն Ձեր և մեր Միության միջև, վորի հետևանքով ապագայում ընդարձակվելու յե Կոոպերատիվ գործը Հայաստանում: Ձեր միությունը միանալու յե Համառուսական մասշտաբով կազմակերպված մեր Գյուղատնտեսական Կոոպերատիվ Միության հետ: Բացի այդ, մոտ որերս Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի զանազան ճյուղերի միացման նպատակով յենթադրվում է ստեղծել մի կենտրոնական մարմին, վորի մասին Ձեր համագումարն իր վորոշումը պիտի տա: Միացման համար շուտով կայանալու յե նաև մի այլ ավելի ընդարձակ համագումար, ուր դուք պետք է ուղարկեք ձեր ներկայացուցիչը: Մեր ամբողջ յերկրում Գյուղատնտեսական Կոոպերացիան զարգանելու համար անհրաժեշտ է, վոր դուք ինքներդ նախաձեռնություն հանդես բերեք, վոչ միայն ձեր յերկրի սահմաններում, այլ և յերկրային մասշտաբով ստեղծեք մի միություն, վորի գործունեյությունը տարածվի Հայաստանի, Վրաստանի և Ադրբեջանի վրա: Այդ յերկրային միացումը հիմք կը ծառայի Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի ամրապնդման:

Ընկերներ, վողջունելով Ձեզ Համառուսական Գյուղատնտեսական Կոոպերատիվ Միության կողմից, յես հույսով եմ, վոր Ձեր ցանկություններն ու տենչերը ապագայում կիրականան և Հայաստանի տնտեսական վերածնունդը կրնա թանա շատ արագ տեմպով:

Կեցցե՛ Գյուղատնտեսական Կոոպերացիան, կեցցե՛ ազատ Հայաստանի Կոոպերացիան, կեցցե՛ Համառուսական Կոոպերացիան (ծափեր):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, առաջարկություն կա վողջույնի հեռագրեր ուղարկել Յարմոկապչերիի և Ադրբեջանի Գյուղատնտեսական Կոոպերատիվ միությանը: Այս գործը հանձնարարենք պրեզիդիումին: Բացի այդ, ընկերներ, առաջարկություն կա կաթնատնտեսության սեկցիայի անդամների թվին ավելացնել նաև ընկ. ընկ. Գյուլախմեզով, Յերոպկին և Փանյան: Առարկություններ չկան: Այսպիսով մենք այժմ կարող ենք վերջացնել մեր աշխատանքները: Նիստն սկսվելու յե վաղը առավոտյան:

նեմ, վոր դեռ մինչև 1924 թ. մեր գյուղերում ինքնաբերաբար առաջանում էին, այսպես կոչված՝ գյուղատնտեսական կամ կուլտուրական ընկերություններ, սակայն դրանք չունեին վոչ կոոպերատիվ ուղղութիւն կամ բովանդակութիւն և վոչ էլ բնագրերում էին այն, ինչ վոր ներկայացնում և Գյուղատնտ. կոոպերացիան ինքնին: Կոոպերատիվ սկզբունքների վրա չէին հենված այդ ընկերությունները, մանավանդ բացակայում էր գյուղացու տնտեսական արտադրական պրոցեսի կազմակերպման հրամայականը-մատակարարման, վերամշակման, վարկավորման, մթերքների արտահանման գործը: Զուտ առևտրական կամ սպառողական մթերքներ մատակարարելով չէր կարելի գյուղացու տնտեսութիւնը զարգացնել, բարձրացնել: Այնուհետև մի ուրիշ արդեւորութիւն հանդամանք, վորին հանդիպել ենք Հայաստանի Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի զարգացման ընթացքում և վորի դեմ պայքարել ու շարունակում ենք պայքարել:

Դա ինտելեկտուալ-միասնական կոոպերատիվի սկզբունքն է, վորը առայժմ միայն վտանգում և Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի զարգացման ու ամրապնդման: Կոոպերատիվ չինքնաբերութիւնը պետք է համաչափ զարգանա Խորհրդային քաղաքականութեան հետ. ներկայումս հնարավոր և արտադրական միևնույն ճյուղերի կոոպերացումն, վորպիսի գեպքում արտադրող գյուղացին կամավոր ձեռք և ամբողջովին կը նվիրվի իր կոոպերատիվին, գառնալով նրա անբաժանելին և ակտիվ մասնակիր: Այս դիտակցութիւնը դժբախտաբար բացակայել է, և չառ գեպքերում պարզ պատկերացում չէր Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի տնտեսական ու նպատակների մասին: Այդ պատճառով ստեղծվել են թյուր տեսակետներ և պարզ մտքերի խեղաթյուրում: Մի քանի ընկերներ (դժբաղդաբար կոոպերատորներ) դեռ ևս կարծում են, վոր որինակ, այգեգործական ընկերութիւնը պետք է կազմակերպվի նաև սպառողական կոոպերատիվին կից՝ նրանից անբաժան: Իսկական տեսակետ Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի ստրուկտուրայի ու զարգացման վերաբերմամբ գոյութիւն չի ունեցել, այլ յեղել է ձգտում, վոչ թե բնական ձեռք ալ «ի վերուստ» ուղղութիւն տալ այդ ընկերութիւններին՝ փորպեպի դրանք միասնա մի բնոյ հանուր սպառողական կեդի մեջ: Ահա մտքերի այն խառնաշփոթը, վոր գոյութիւն և ունեցել մեր Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի պատմաստման չրջանում: Զրգտում գեպի ինտելեկտուալ և կոոպերատիվ մի քանի ֆունկցիաների

միացում—մեր տեսակետով սխալ մոմենտ է Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի զարգացման և կոոպերատիվ շինարարութեան ներկա շրջանում: Սակայն այդ շփոթութիւնը չի յեղել միայն մեր գյուղում և գաւառում, այլ ավելի բարձր շրջաններում: Հոգ-
ժողովոմաների առաջին Անդրկովկասյան խորհրդակցութիւնը, դեռ ևս մարտ ամսին Թիֆլիսում վորոշել է, վոր գյուղում գոյու-
թիւն ունենա մեկ միասնական կոոպերատիվ. նրա մեջ կենտրո-
նացնելով վարկային, արտադրողական, սպառողական, արհես-
տագործական և այլ ֆունկցիաներ: Այս ասպարիւի 5-ին 2-րդ Ան-
դրկովկասյան կոոպերատիվ խորհրդակցութիւնը բռնեց նույն
ճանապարհը, «Թե կոոպերացիան պետք է լինի ինտեգրալ» և
այդպէս արվեց, վորովհետեւ խորհրդակցութեան 99 անդամը նույն
ինտեգրալի սիրահարներն էին: Այլ կերպ ել չէր կարող լինել:
Բայց հարց է ծագում թե վորն է մեր տնտեսութեան զարգացման
ուղին, կարելի չե արտադրական բջիջները զարգացնել և կենտ-
րոնացնել մի մարմնի շուրջը, կարող է արդյոք գյուղացին իր
արտադրութեան, տնտեսութեան բախտը կապել սպառողական
խանութի հետ. դրան չեն ձգտում նաեւ մեր տնտեսութեան պա-
հանջները:

Այնուհետեւ աննպաստ պայմաններից մեկը յեղել է և այն,
վոր Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների ներսում թյուր
բմբռնում է յեղել բնդհանրապէս կոոպերացիայի զար-
գացման մասին: Կոոպերատիվ ագիտացիայի և պրոպագանդայի
խնդիրը մասսայական չի յեղել Հայաստանի գյուղական ազգա-
րնակչութեան համար, վորի հետեւանքով մնացել են կոոպերա-
ցիայի մասին նախկին գաղափարները: Գրականութիւն անհրա-
ժեշտ քանակութեամբ չի յեղել և Գյուղկոոպենտրոնն էլ
հնարավորութիւն չի ունեցել բավարարելու այդ բացը, վոր-
պեսչի տեղական բնկերները կարողանային տարբերել Գյուղա-
տնտեսական Կոոպերացիայի գաղափարը՝ սպառողականից և
այլն: Պատրաստված կոոպերատոր հրահանգիչները բացակայու-
թիւնը, բնականորեն անդրադարձել է մեր աշխատանքների ծա-
վաւման, ինչպէս և Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների, ար-
տաւնների և բնկերութիւնների գործունեյութեան վրա: Յեթե այս
բոլորին ավելացնենք նաեւ Փինանսական մեր ծանր վիճակը,
հիմնական դրամագլխի և շրջանառութեան միջոցների բացա-
կայութիւնը, Ձեզ հասկանալի կը գտնու այն ծանր աշխատանքը, վոր
վիճակված է յեղել Գյուղկոոպիկենտրոնին:

Այնուհետեւ աչքաթող չպիտի անել նաեւ Հայաստանի գյու-
ղական ազգաբնակչութեան չբավոր դրութիւնը, վոր սերտորեն
կապված է կոոպերացիայի զարգացման հետ: Ձեզ հայտնի չե,
վոր ինվենտարի մեծ պակաս է զգացվում և մեր գյուղատնտեսու-
թեամբ զբաղվող ազգաբնակչութեան կիսից ավելը գուրկ է դրա-
նից: Յեզածն էլ նահապետական և անպետք: Յեզ յեթե կազմա-
կերպվում է մի Գյուղատնտեսական կոոպերատիվ բնկերութիւն,
նրան առաջին հերթին անհրաժեշտ է մատակարարել ինվենտար:
Մեր պետական և հասարակական կազմակերպութիւնները, չնա-
յած իրենց խոշոր ջանքերին, անկարող են յեղել կարիքի մեծու-
թեան պատճառով, գյուղատնտեսական ինվենտարով վորոշել մեր
գյուղական տնտեսութիւնները և մասամբ դրա բացակայու-
թիւնն է, վոր Գյուղատնտեսական կոոպերատիվ բնկերութիւն-
ները Հայաստանում քիչ են կազմակերպվել: Շատ բնկերութիւն-
ներ կազմակերպվելուց հետո՝ ինվենտարի բացակայութեան
պատճառով լուծվել են: Սա խոշորագույն բացասական հանգա-
մանք է, մի դեֆեկտ, վոր չի նպաստել մեր աշխատանքների զար-
գացման, և վորի վերացման գործին պիտի լծվի Գյուղատնտե-
սական կոոպերացիան այսուհետեւ:

Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի՝ վորպէս աղքատ և մանր
տնտեսութիւնների կազմակերպութեան համար մեծ նշանակու-
թիւն ունի կոոպերատիվ վարկի խնդիրը. առանց պետական յեր-
կարատե վարկի ոգնութեան անհնարին է մեր հաջողութիւնը,
անհրաժեշտ է բնկերութիւններին յերկարատե վարկով ցույց
տալ վորոշ ոժանդակութիւն, վորպէսզի նրանք մինչեւ իրանց
արտադրութեան արդյունքների ստանալը կարողանան դիմանալ:
Դա յեղել է զժվարին խնդիրներից մեկը, և մնում այդպիսին: Այս
հարցը զուցե ավելի ևս պարզվի, կոնկրետանա մնացած գեկուցում-
ների բնթացքով: Այսպիսով, ուրեմն՝ ինվենտարի բացակայու-
թիւնը և յերկարատե վարկի անբավարար չափով մատակարա-
րումը կոոպերատիվ բնկերութիւններին ու թվածս մի շարք այլ
հանգամանքներ՝ հանդիսացել են վորպէս բացասական մոմենտ-
ներ Հայաստանի Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի զարգաց-
ման համար: Սակայն, չնայելով այդ բոլորին՝ աշխատանքը այդ
ասպարիզում կատարված է միանգամայն բավարար: Դրա համար
խոշորապէս մենք պարտական ենք Կոմունիստական կուսակցու-
թեանը, վորը հերթական դարձնելով Գյուղատնտեսական Կոո-
պերացիայի անհրաժեշտութիւնը և անհրաժեշտ համարելով

Գյուղական տնտեսությունների կոոպերացումը, ընդգծել է և ղեկավարվողներ ավել հատկապես այդ աշխատանքների վրա լուրջ ուշադրություն դարձնելու մասին՝ տեղական, կուսակցական և խորհրդային օրգաններին։ Մեր աշխատանքների մասին կուսակցությունը ղեկավար սկզբունքներ է ավել և այդ աշխատանքները ընթացել են համարյա թե նրա ղեկավարությամբ։ Պետք է հիշատակել, վոր յեթե մենք հաջողություն ունեցել ենք, այդ հաջողությունը պետք է վերագրել կուսակցությանը և այս հանգամանքը, ի դեպս, բոլորովին չի վտանգել կոոպերացիայի կամավոր զարգացման, աճման։

Մեզ աջակցող և թեկավորող հիմնարկը յեղել է Հոգժողկոմատը, վոր վարում է Հայաստանի Գյուղատնտեսական քաղաքականությունը։ Ձեզ հայտնի չե, վոր վերջերս հրատարակվեց դեկրետ Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի մասին։ Դա Հայաստանի պայմաններում ձևավորում է մեր վեց ամսվա ընթացքում կատարած աշխատանքների իրավական սահմանները։ Դեկրետը սահմանափակում է մեր անելիքները։

Վերջերս, ընկերներ, դեպի Գյուղատնտեսական կոոպերացիան նկատվում է մեծ հոսանք—աջակցության և ոգնություն խորհրդային մամուլը, կոմունիստական կուսակցությունը և խորհրդային բոլոր օրգանները մի առանձին և հաճելի թեքում են յուրյոց տալիս դեպի Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի զարգացումը։ Այս հանգամանքը խոշոր ազդակ է և սահմանափակ չի Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի զարգացման։

Այժմ թույլ ավել կանգ առնելու Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ծավալման և ներկա դրությամբ վրա։

Գյուղատնտեսական կոոպերացիան, ընկերներ, կազմակերպվել է մոտ միայն 24 թվից, այլ նա յեղել և առաջ։ Յես այստեղ չեմ խոսում վարկային բնկերությունների մասին, վորոնց սկիզբը հասնում է մինչև 1901 թիվը։ Խոսքս արտադրական այն արվեստների և վերաբերում, վորոնք սկսած 1917 թվից կազմակերպվել են Լոռու, Դիլիջանի, Եջմիածնի, Ֆերհանի շրջաններում։

Սակայն, ինչպես ասացի սկզբում, նրանք գործել են առանց կազմակերպչական սարուկառուցի, կանոնադրություն և սխառմաստիկ աշխատանքի ճիշտ կիրառումը նրանց մեջ բացակայել է։ Խսկական կոոպերատիվ չինարարությունը Գյուղատնտեսությունը պայարկում սկսվում է 1924 թ.։

1924 թ. հունվ. Հայաստանում կային վեց կաթնատնտեսական արտելներ 147 տնտեսությամբ, 5 վարկային բնկերություններ՝ 1140 տնտեսությամբ և ութ գյուղատնտեսական բնկերություններ— բնկամենը 13 միավոր։

Գյուղկոոպիկենտրոնի կազմակերպման ժամանակ—մարտի 15—ին այդ կոոպերատիվ միավորների թիվը հասավ 27—ի։ Մայիսի 1—ին՝ 53—ի, հունիսի 1—ին՝ 67—ի և ոգոստոսի 1—ին՝ 75—ի։ Այս զարգացման ընթացքում հունվարին դրանք ունեյին 1300 անդամ արհեստավոր, մարտին՝ 2400, մայիսին՝ 4700, հունիսին՝ 8000 և ոգոստոսին՝ մոտ 9000 անդամ։ Սա չտեսնված թուրք և, զարգացման ընթացք, խոշոր նվաճում։ Բացի այս թվից՝ պետք է հայտնեմ, վոր կան նաև մի քանի այլ բնկերություններ, վորոնք չեն հաստատված Գյուղկոոպիկենտրոնի կողմից և չեն մտնում նրա մեջ, այդպիսիների թիվը մեր տեղեկություններով հասնում է 10—ի, նրանք չունեն կանոնադրություններ և կոոպերատիվ միասնական աշխատանքից խուսափում են առ այժմ։ Յեղնելով մեր կոոպերացիայի զարգացման ընթացքից պետք է յենթադրել, վոր այդ 9000 տնտեսությունները այժմ պետք է ել ավելի շատացած լինին, վորպիսի հանգամանքը նկատելի չե բնկերությունների զարգացման տեմպից։

Կոոպերատիվներից շատերն ունին արտադրություն վերամշակման համար գործարաններ, ձեռնարկներ, վորոնց շուրջը խմբված են բաժանաչափ բանվորներ։ Միայն կաթնատնտեսական կոոպերատիվ արտելների գործարաններում աշխատում են 260—ի շափ բանվորներ, մի թիվ, վոր քիչ չի բնդ հանրապես Հայաստանի նկատմամբ։ Չպետք է անտես առնել յերկու հանգամանք ևս. մեր կոոպերատիվ ցանցում գործում է Պանիրմիությունը։ Սկզբում հարց էր դրված կամ յիկվիդացիայի յենթարկել այդ միությունը, կամ ուժեղացնել նրան՝ նկատի առնելով նրա կարևորությունը։ Մենք ուժեղացրինք պանիրմիությունը և նրա շուրջն այժմ կենտրոնացած և պանիր արտադրողների խոշոր առուկը։ Այդ միության ուժեղացնելը մեզ համար ունեւ վորձնական նշանակություն։ Կոոպերացիայի ստրուկտուրայի մասին խոսելիս յես կը կանգնեմ այդ հարցի վրա, բայց այժմ ասեմ, վոր մասնագիտական այդ միության կազմակերպումը և հետագա զարգացումը մեզ հնարավորություն կտա լուծել կոոպերացիայի մասնագիտացման ուղիով զարգանալու խնդիրը։ Յերկրորդ փորձը, վոր արել ենք, դա մեղվաբուծական բնկերությունների միությունն է,

ուր կենտրոնացված են մեղվարուծական տնտեսութիւնները, վորպէս մեր յերկրի կարեւոր գրադմունքներէց մեկը:

Գյուղկոտակենտրոնը կոտակերացման է յենթարկել և գրադվել է հետեյալ տնտեսութիւններով. — կաթնատնտեսութեամբ, գյուղապատնտեսական խառն ճյուղերով (հողամշակութիւն), ծխախոտագործութեամբ, մեղվարուծութեամբ, ալգեգործութեամբ, շերամագահութեամբ և այլն: Մնացած տնտեսութիւններէց խոշոր նըշանակութիւն ունեցողները, ինչպէս որինակ բամբակագործութիւնը, մէլիորացիան և այլ գրադմունքները կարծես ուշագործութեան չեն առնվել մեր կողմից: Այդ ալդպէս է, վորովհետեւ մեր աշխատանքների առաջին շրջանում մենք հնարավորութիւն չունէինք ավելի լայն սահմաններում ծավալել մեր աշխատանքը, սակայն բամբակագործ գյուղացիների և նման գրադմունք ունեցողների կոտակերացման խնդիրը Գյուղկոտակենտրոնի հիմնական և հրատապ խնդիրներից մեկն է հանդիսանում:

Ընկերներ, անհրաժեշտ է ցրել մի թիւր տեսակետ ևս. դա մեր ընկերութիւնների կազմի սոցիալական գրութեան մասին է: Ի՞նչ սոցիալական կազմ ունի մեր գյուղատնտեսական կոտակերացիան: Սա մի հիմնական խնդիր է, վոր շոշափվել է մամուլում և այլ շրջաններում: Կարծողներ կան, թէ մեր ընկերութիւնները կազմված են ամբողջովին կուլակ տարրերից, այսինքն այնպիսի տնտեսութիւններից, վորոնք շահագործում են ուրիշի աշխատանքը: Մեր տրամադրութեան տակ յեղած ստատիստիկական տվյալները բոլորովին հակասակն են ասում: Ահա ձեզ մեր ընկերութիւնների սոցիալական կազմը: Յետեւ վերցնենք կաթնատնտեսութիւնը կտեսնենք, վոր նրանց 27 կազմակերպութիւններ ունեն 1637 անդամներ, վորոնք ունեն 5.750 կով: (Կովը կաթնատնտեսական կոտակերացիայի անհրաժեշտ չափանիշն է): Յետեւ անալիզի յենթարկենք այդ կազմը, կը տեսնենք, վոր մեկ-յերկու և յերեք կով ունեցողների թիվը կազմում է անդամների մոտ 70 տոկոսը: Յետեւ դրան գումարենք 4-ից մինչև 6 կով ունեցողների թիվը կստացվի 85 տոկոս. ևսու շրջանում մինչև 3 կով ունեցողը միջակից ցած-աղքատ տնտեսութիւն է, և յետեւ անդամ ընդունենք, վոր դրանք միջակ են, յետեւ չքավոր կացած, մինչդեռ մնացած 10 և ավելի կով ունեցողների թիվը շատ չնչին է: Այսպէս ուրեմն կաթնատնտեսական արտադրութեամբ են խոշոր մեծամասնութեամբ չքավոր և միջակ տըն-

տնտեսութիւններից: Այլ հարց է, թէ ո՞վ է ինչպէս և ղեկավարում այդ տնտեսութիւններին: Վարկային ընկերութիւնների պատկերը համարյա նույնն է: Այս մասին յետ մանրամասն կանգ չեմ առնի, դուք կարող եք կարդալ «Գյուղատնտեսական կոտակերացիա» ամսագրում: Այգեգործական ընկերութիւնների շուրջը հավաքված է 627 անդամ, վորոնք ունեն 475 գեայտին ալգետեղ. դրանց անդամների 1-4, 1-2, 1-3 և 1 գեայտին ալգի ունեցողների թիվը կազմում է 70 տոկոս, իսկ 2 և ավելի գեայտին ունեցողների թիվը միմիայն 5 տոկոս: Այս բոլորը գալիս են ասելու, վոր ընկերութիւնների կոտակերացված արտտեսութիւնները ուժեղ չեն, այլ ընդհակառակը մեծ կարիք ունեն ոգնութեան, յերկարատե վարկի և գյուղատնտեսական ինվենտարի: Յետ մնացած ընկերութիւնների վրա կանգ չեմ առնում, վորովհետեւ դա շատ յերկար կլինի: Այժմ հետեւենք այդ ընկերութիւնների վարչութիւնների կազմին: Սա ևս խոշոր նըշանակութիւն ունի թէ ի՞նչ ուժեր են մեր կոտակերատու ղեկավարները: Այս տեսակետից պետք է ասել, վոր գրութիւնը անմիջիթարական է: Կաթնատնտեսական 27 կազմակերպութիւնների վարչութիւնների մեջ խոշոր մեծամասնութիւնը ուժեղ տնտեսութիւն ունեցողներն են: Արանք իհարկէ, անդամների թիվը համեմատութեամբ շատ քիչ են, բայց ղեկավարելու տեսակետից՝ մի բացասական յերեույթ է: Սակայն ընդհանրապէս Գյուղկոտակենտրոնի կազմակերպչական առաջին շրջանում դա անխուսափելի յէ, վորովհետեւ մեր գյուղերում քիչ են թէ կուլտուրան ուժերը և թէ կոտակերատուները: Այդ պատճառով վարչութիւնների մեջ են անցել ուժեղ տնտեսութիւն ունեցողները: Սակայն այդ ալդպէս չի մնալու և յետ հովատացած և՛, վոր այդ խնդիրը սպառնալու է գրականորեն պիտի լուծվի, հոգուտ կոտակերացիայի մեծամասնութիւնը կազմող տարրի:

Կազմակերպչական աշխատանքների տեսակետից աննկատ չպիտի թողնել և վարչութիւնների ու վերտուղիչ հանձնաժողովների հարցը: Մեր նախնական ցանցը թույլ է, մեր վերտուղիչ հանձնաժողովները չեն կարողանում իրենց աշխատանքները կիրառել՝ բովանդակապէս: Այսպիսի հանգամանքներում շատ բնական է, վոր անաղաքման կը լինեն վոչ ցանկալի յերեույթներ, վորովհետեւ սա ղեռ ևս մեր աշխատանքների նախնական մասն է: Կապը մեր պրեքերյայի հետ, չնայած յեղել է շատ լավ, բայց կոտակերատու հրահանգիչների բացը, վորը պիտի ղեկավարի փառ-

տորեն, խորհուրդներ տա անխորձ մեր «կոոպերատորներին», պետք է վերացնել:

Անցնենք Գյուղկոոպիկենտրոնի տնտեսավարութեան և միջնորդական գործառնութեաններին: Գյուղկոոպիկենտրոնը իր 6 ամսվա աշխատանքների ընթացքում, աչքաթույլ չի արել նաև բնակչութեան թվունների արտադրած արդյունքի վերամշակման, արտահանութեան և վաճառքի խնդիրները: Ընկերներ, կարևոր և՛ գտնում չի չատակել, վոր մեր ժամանակավոր կանոնադրութեանը, նախատեսում է և հնարավորութեան է տալիս Գյուղկոոպիկենտրոնին իրագործել իր միջնորդական գործարքները: Այդ կանոնադրութեանը դուք կհաստատաք այստեղ: Մեծ ուղերայրաններ չենք արել, մենք աշխատել ենք այնքան, վորքան վոր յեղել ենք կազմակերպչական կենտրոն և չենք ունեցել ձեր վստահութեանը: Սակայն և այնպես ձեզ աննկատ չենք յեղել և բնդառաջելով ձեզ, կատարել ենք նաև միջնորդական մեր պարտականութեանները: Կոոպերատիվ առաջին խորհրդակցութեանը իր կարևոր հարցերից մեկն էր դարձել գինեգործութեան և գյուղատնտեսական պրոդուկցիայի արտահանութեանը, այդ վորոշումները հայտնել են ձեզ, վորոնց վրա հենվելով՝ մենք կարողացել ենք բնդձեռոնը պայմանագրեր ունի իր միջոցներով մոտ 40.000 վեդրո գիկան պանիր արտահանելու մասին: Սա փոքր թիվ չէ, յեթե ինկաեն գտնվում: Այսպիսով Գյուղկոոպիկենտրոնը իր աշխատանքների ընթացքում արտահանութեան գործում վորոշ ուղղութեան է բռնել և աշխատանքները գնալով ուժեղանում են մնում է, վոր հետագայում Միութեանը սրա վրա կենտրոնացնի իր ուշադրութեանը:

Ընկերներ, վորպեսզի պարզ լինի մեր աշխատանքների բովանդակութեանը պետք է կանգ առնել նաև մեր Ֆինանսական Ընկերներ, բոլորիդ հայտնի յե, վոր միայն պետական միջոցներով ու գումարներով չի կարող և չպիտի դարգանա կոոպերատիվ: Այս մասին մենք ունինք գողտրիկ օրինակներ: Որինակ, Հայաստանի իրականութեան մեջ Հայկոոպր սկզբում չէր կարողանում հառաջագիծել այն ժամանակ, յերբ ստանում էր միջոցներ պետութեանից և բաժանում, իսկ վերջում, վորովհետև գուրս է յեկել պետական մատակարարումից և հենվել է տեղա-

կան իր կոոպերատիվների Ֆինանսական և տնտեսական գործարքների վրա, ցույց է տալիս ակնհայտնի հաջողութեաններ: Մենք հեռու յենք յեղել այն մտքից, վոր պետք է ամբողջովին ծանրանալ պետական բյուջեի վրա և բավարարվել ենք չնչին միջոցներով: մենք ստացել ենք վարկի կարգով գյուղատնտեսական կոոպերացիայի կազմակերպչական աշխատանքների համար 6000 րուբ. սահմաններում, վորպիսի գումարով մինչև այժմս էլ կատարվել են մեր բոլոր աշխատանքները:

Մի այլ հանգամանք ևս, վոր վատ է անդրադարձել մեր աշխատանքների վրա, դա ազրոկուլտուր աշխատանքի բացակայութեանն է: Իր գործունեութեան առաջին շրջանում Գյուղկոոպիկենտրոնը բնդգծել էր այդ աշխատանքը, բայց Ֆինանսների բացակայութեան պատճառով հնարավորութեան չի ունեցել կատարելու: Պարզ է, վոր Գյուղկոոպիկենտրոնի նպատակների մեջ մտնում են ազրոկուլտուր աշխատանքները: Ապագայում այս աշխատանքները Գյուղկոոպիկենտրոնը պիտի կենտրոնացնի իր ձեռքում, իսկ այժմ դրանք տարվում են Հողթողկոմատի կողմից:

Ընկերներ, թույլ տվեք մի քանի խոսք: Կանդ առնեմ Գյուղկոոպերացիայի կազմակերպչական ստրուկտուրայի վրա: Այս մասին առանձին ղեկուցում էր դրված, սակայն համադրումարը միացրեց իմ գեկուցմանը: Այդ մասին կասեմ հետեյալը: Կոոպիկենտրոնի ստրուկտուրան մեզ համար մի Ֆետիչ չէ, մի կուռք չէ, բացիայի ստրուկտուրան մեզ համար մի Ֆետիչ չէ, մի կուռք չէ, այլ մի տեխնիկական խնդիր, վոր նայած ժամանակին և տնտեսութեան պայմաններին՝ պետք է նրան հարմարեցնել: Այս առթիվ գոյութեան ունեցող վեճերը—ավելի վերացական բնույթ են կրում, քան իրական դրութեանից յեկնում: Մենք կիրառել ենք հետեյալ սխեման: Ստորին միավորներ, ապա միատեսակ կոոպերատիվների շրջանային միութեաններ: Միավորները մտնում են Գյուղկոոպիկենտրոնի մեջ ուղղակի և յերկատիձան ձեով: Թվում է թե այսուհետև սրանից մի քիչ պետք է չեղվել: Հայտնի յե, վոր գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ստրուկտուրան պետք է ելատիկ, ձկուռն լինի և մենք կարծում ենք, վոր նրա հետագա ստրուկտուրան պետք է գնա արտադրութեան պրոցեսի բնթացքով՝ միատեսակ միավորների կազմակերպումով: Որինակ, կաթնատնտեսական կենտրոնում: Այդ ձկուռն ունենալու յե իր Հայաստանյան կենտրոնը, վորը մտնելու յե գյուղատնտեսական կոոպերացիայի Միութեան մեջ, ուրեմն յեռաւտիքան սխեմա: Այս տեսակետից կարծես թե սխալ է արված մինչև այժմ կազմակերպելով շրջանային յերկու միութեաններ. սակայն դա մի վորձ է յեղել, վոր հաջողվելու գեպում հիմք կլինի, վոր մտանադիտական միավորները կազմակերպվեն Հայաստանյան մասշտաբով: Վարկային գյուղատնտեսական և այդեգործական բնկերութեանները նույն ձեովով կամ ուղղակի մտնելու յեն Միութեան մեջ: Այն Միութեանը, վոր դուք կը կազմակերպեք այս համադրումարում այս

տեսակետից ապառաջում դառնալու յե միությունների միություն: Կազմակերպչական այս ձեվը յենթադրվում է մեր տեսակետով:

Ընկերներ յես չասացի թե ինչ հրահանգներ են տրվել մեր կազմակերպություններին: Պետք է ասեմ, վոր բացի մի շարք կարևոր շրջաբերականներից և կարգադրություններից՝ հնարավորություն ենք ստացել տպելու նաև բրոշյուրներ, պրակատներ և կանոնադրություններ: Սկզբում, կանոնադրությունների բացակայությունը վտանգել էր մեր աշխատանքները, մինչև յայժմ տպագրել ենք դրամաքննայի վրա յերք հարյուր որինակ կանոնադրություններ և բաժանել ընկերություններին: Հետագայում այդ խոչը պակասը մենք լրացրել ենք հրատարակելով՝ Գյուղկոոպկենտրոնի միջոցներով մի քանի կանոնադրություններ՝ բազմաթիվ որինակներով: Մեր միավորները ներկայումս տնտեսավարական կանոնավոր գործառնություն ունեն, հազիվ յենթադրվում ենք իրենց տնտեսական ամուր պատվանդանն ունեն: Գյուղկոոպկենտրոնը իր համար նպատակ է դրել այդ ցիր ու ցան միավորներին կոոպերատիվ միատեսակության բերել: Հրահանգչական և կազմակերպչական տեսակետից կանոնավորել և ուղղություն տալ նրանց գործունեության:

Ապա մեր նպատակն է յեղել այդ միավորների լիազորներին աշխտել համագումար բերել՝ կազմակերպելու իրանց կենտրոնական որդանը: Վարչությունը իր աշխատանքները խոչըր առկոտով համարում է իրագործված: Մնում է կազմակերպություններին իրանց հեղինակավոր խոսքով հիմք դնել մի նոր կազմակերպության—Գյուղկոոպմիության և խորացնել իրանց աշխատանքները:

Հարց էր առաջանում հարկ կա՞ր հրավիրելու այս լիազորական համագումար միություն կազմակերպելու համար, այդ անհնար ձեզ, և մեր հարցումների պատասխան, դուք պահանջել եք ստեղծել այնպիսի մի կազմակերպություն, վոր բովանդակապես ղեկավարի և պաշտպանի ձեր շահերը բոլոր տաղարեղներում և մատակարարի, արտահանի և վարկավորի ձեր արտադրությունը: Այս տեսակետից Գյուղկոոպկենտրոնը հրավիրելով այս ասել և «առանձին ջութակահարը ղեկավարում է ինքն իրեն, իսկ ղեկիժոր ներդաշնակություն մտցնելու մեծ գործի մեջ և դա այն Միությունն է, վոր դուք պետք է կազմակերպեք (ծափեր):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկ. Մելիքի գեկուցումը սուտերեն թարգմանելու համար խոսք է տրվում ընկ. Ս. Սարգսյանին:—Թարգմանությունից հետո:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, ընկեր Մելիքի գեկուցման առթիվ հարցեր կարող են տրվել բանավոր և գրավոր: Տրված հարցերից հետո ընկ. Մելիքի պատասխանում է.

ՄԵԼԻՔ.—«Հետաքրքրվում եմ իմանալ թե գյուղատնտեսության կոոպերացումը ինչ չափերի յե հասել մեզանում ըստ գավառների: Կարող եմ հաղորդել, հետևյալ տվյալները. Յերևանի գավառում հունիս ամսին 6,2 տոկոս, ոգոստոսին 9,2 տոկոս, Եջմիածնի գավառում հունիս ամսին 5,5 տոկոս, ոգոստոսին 8 տոկոս, և Լենինականի գավառում հունիսին 2,3 տոկոս, այժմ 5,3 տոկոս: Կաթնատնտեսական արտելներ ունենք Լենինականի գավառում—1, Չանգեզուրում—1, Լոռ-Փամբակում—32: Վարկային ընկերություններ՝ Յերևանի գավառում—4, Եջմիածնի գավառում—3, Լոռ-Փամբակում—2, Դիլիջանի գավառում—1, Նոր-Բայազետի գավառում—1, Չանգեզուրում—1, Դարալազում—1, Մեղրիում—1 և Լենինականի գավառում—1: Այգեգործական ընկերություններ՝ Յերևանի գավառում—4, Եջմիածնի գավառում—3, Մեղրիում—1. այստեղ կա նաև 1 շերամապահական—հնդախանության ընկերություն: Խառը գյուղատնտեսական ընկերություններ՝ Յերևանի գավառում—3, Եջմիածնի գավառում—2, Լոռ-Փամբակում—2, Ծխախոտագործիածնի գավառում—1, Լենինականում—1, Դիլիջանի գավառում—1 ծական ընկերություն՝—1: Մեղվաբույծների ընկերություններ՝ և Լոռ-Փամբակի գավառում—6:

Սակայն կոոպերատիվների թիվն ըստ գավառների կազմում է՝ Յերևանի գավառ—12, Եջմիածնի գավառ—6, Լենինականի գավառ—3, Նոր-Բայազետի գավառ—2, Դիլիջան—4, Չանգեզուր—2, Լոռ-Փամբակի գավառ—42, Դարալազ—1 և Մեղրում չըջան—3: Ահա ընկերներ Հայաստանի Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի ներկա ցանցն ըստ տեսակների ու գավառների:

Այստեղ հետաքրքրվում եմ Հայգյուղկոոպկենտրոնի ստրուկտուրայով: Ընկերներ, պետք է ասեմ, վոր ստրուկտուրայի մասին մեր ունեցած ներկա պատկերացումը չենք համարում վորպես քարացած և վերջնական մի ձև: Կյանքի պայմանները, մեր տնտեսության զարգացման կազմակերպչական մեթոդները—ամենայնպես ուսուցիչն են ստրուկտուրայի վորոշման գործում: Մեր տեսակետն այն է, վոր տեղական գյուղատնտեսական

կտրել քաղաքի մասերը և արագորէն անհետանալ ըստ իրենց մասնագիտական բնույթի Համահայաստանյան մասնագիտական կենտրոններ, վորոնք անմիջապէս կը մտնեն Հայաստանի Գյուղատնտեսական Միութեան մեջ: Այս և թելադրում արտադրութեան զարգացումը, վոր հիմնական խնդիր և մեզ համար:

Ընկ. Յերիցյանը հետաքրքրվում է, թե ի՞նչ պահանջ է յեղել գյուղատնտեսական վարկի և թե ի՞նչ չափով է բավարարվել:

Գյուղատնտեսական վարկի պահանջը յեղել է չափ խոշոր. յեղած պահանջի բավարարումը հազիվ 25 տոկոսի հասնի: Կոոպերատիվ կենտրոնը միջոցներ չի ունեցել: Վարկավորել է միայն Գյուղբանկը, վորի միջոցները նույնպէս յեղել են սահմանափակ:

Վարկ է տրված՝ մեղվաբուծական 9 ընկերութեաններին՝ 7100 ո.: Այս ընկերութեաններն են 643 անդամ, այնպէս, վոր յուրաքանչյուրին միջին հաշվով հասնում է 11 ո. 20 կոպ.: Վարկային ընկերութեաններին մինչև ոգոստոս ամիսը տրվել է ընդամենը 190,507 ո.: Այս ընկերութեաններն իրենց հերթին անդամներին տվել են փոխառութեան կարգով 211,719 ո.: Ինչպէս տեսնում եք, նրանք իրենց անդամներին տվելի յեն տվել, քան ստացել են:—Դա կատարել են ի հախիվ փայտաշէնների, վորոնց գումարը հասնում է 56,000-ի: Այդպիսով յուրաքանչյուր իսկ տվել են՝ 39 ո.:

Այգեգործական 5 ընկերութեաններն ստացել են 8900 ո., ունենալով 250 անդամ, որանցից յուրաքանչյուրին միջին հաշվով բաշխվել է՝ 36 ո.: Գյուղատնտեսական խառն ընկերութեաններն (որանց թվում նաև հնդահաններին ու ծխախոտագործներին) տրված է 19,200 ուրլի: Այս գումարից մի զգալի մասը, Կաթնատնտեսական «Պանիր միութեանը» և միավորները ստանալով համահաման վարկ և այլ տեղերից 18,000 ուրլի այնպէս, վոր նրանց ստացած վարկի ամբողջ գումարը կազմում է մոտ 85,000 ո.: Այս միավորներն ունեն ընդամենը 1113 անդամ, այն-մոտ 60 ո.: Յեթե բոլորին միասին վերցնենք այն ժամանակ կը յուրաքանչյուրն ստացել է 36 ո. 37 կոպ. զանազան տեսակի՝ մեծ մասամբ կարծատե վարկ:

Ընկ. Աթանասյանը հարց է տալիս «արդյո՞ք Հայգյուղատնտեսական կոոպերատիվի համապատասխանում է հարեվան յերկրների միջին կազմակերպութեաններին ստրուկտուրային»: Իմ կարծիքով վոչինչ մեզ համար պարտադիր չէ, վորպէսզի մեր Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի կենտրոնի ստրուկտուրան հարեան յերկրների նման լինի: Կարող է պատահել, վոր Վրաստանում և Ադրբեջանում բոլորովին այլ կազմակերպչական ձևեր լինին: Մենք մեր կազմակերպչական ձևը պետք է հարմարեցնենք մեր յերկրի պայմաններին:

Ընկերներից մեկը հետաքրքրվում է. «Թե Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի անդամներն ի՞նչ իրավունքներ են վայելում»: Ընկերներ, յես կարծում եմ այս մասին կարիք չկա խոսելու, վորովհետեւ ամեն ինչ պարզ գրած ու տպագրված է մեր կանոնադրութեան մեջ: Այդ մասին խոսք լինել կարող է մեր համագումարում այն ժամանակ, յերբ քննութեան կառնվի կանոնադրութեանը:

Հետաքրքրվում են նաև՝ «Թե արդյո՞ք ինչ մասնակցութեան ունի գյուղատնտեսական կոոպերացիան վերամշակվող մթերքների գների վորոշման գործում»: Ընկերներ, ձեզանից յուրաքանչյուրը պետք է իմանա, վոր Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի կենտրոնը գների վորոշման առանձին քաղաքականութեան չի վարում և միևնույն գների մշակման համար առանձին պետական մարմիններ կան, վորոնք պաշտպանում են գյուղատնտեսութեան շահերը, դա նրանց գործն է:

Հարց են տալիս «թե Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի կենտրոնն ի՞նչ չափով խորհուրդներ ու ցուցմունքներ է տվել գյուղատնտեսութեան բարձրացման տեսակետից»: Պետք է ասեմ, վոր դրա համար մենք թեև չենք ունեցել համապատասխան մասնագետներ, այնուամենայնիվ այն կազմակերպութեանները, կամ անհատ գյուղացիք, վորոնք դիմել են մեզ՝ հնարավորութեան չափով բավարարվել են: Ծիշա է այս ասպարիզում մենք դեռևս անկազմակերպ ենք, բայց հետագայում այդ ուղղութեամբ պիտի տարվի մեծ աշխատանքներ:

Այստեղ մեր ուսու ընկերներից մեկն ուզում է իմանալ «թե արդյո՞ք, արտադրական կոոպերացիան կարող է սպառողական կոոպերատիվ հիմնել թե վոչ»: Պետք է ասել, վոր վոչ:—Արտադրական կոոպերատիվներն այդ իրավունքը չունեն, վորովհետեւ նրանց կոչումը և գործունեութեան նպատակն այդ չէ. նրանց նպատակն է նպաստել գյուղատնտեսական արտադրութեան բարձ-

բացմանը: Իսկ սպառողական պարտականությունները պետք է կատարի համապատասխան կազմակերպությունը: Յեթե արտադրական կոոպերատիվները հանձն առնեն նաև սպառողական ֆունկցիաների կատարումը, այն ժամանակ կստեղծվի մի խառն դրուժյուն, վորից ամենից առաջ կը վնասվի ինքն՝ արտադրական կոոպերացիան: Արտադրական կոոպերատիվները կարող են իրենց անդամներին վարկավորել միայն նրանց անտեսություն անհրաժեշտ պարագաներում և նյութերով: Իսկ բոլոր սպառողական միջնորդների մատակարարումը պետք է վերապահել սպառողական ընկերություն և դա մեր ֆունկցիաներից դուրս է:

Այստեղ հետաքրքրվում են «Թե արտադրական կոոպերատիվների շուրջը համախմբված յեթե հարյուր բանվորներից քանի տոկոսը Պրոֆմիության անդամ են»: Թույլ տվեք պատասխանել, վոր այդ մասին պետք է հարցապնդել պրոֆմիության, քանի վոր ձեռքի տակ թվական տվյալներ չունիմ:

Ինձ սխալ են հասկացել, յեթե կարծում են, վոր իրր թե յես ասել եմ «թե կարգաւորութեան միութեանը պետք է լիկվիդացիայի յենթարկել»: Դա սխալ է, յես այդպիսի բան չեմ ասել: միայն չեւտում եմ, վոր նրա ապարատը պետք է լինի եժան և ճկուն: Կաթնատնտեսական արտադրանքներն ամբողջ Հայաստանի մասշտաբով պետք է ունենան իրենց մի քնդհանուր համահայաստանյան կենտրոն և վոչ թե մի կենտրոն Ստեփանավանում, մի ուրիշը՝ Դիլիջանում, Զանգեզուրում և այլ տեղերում: Դա կը նշանակէ արհեստական կերպով ավելացնել վերագիր ծախսերը: Մեր տնտեսական այն է, վոր բոլոր Գյուղատնտեսական արտադրական կոոպերատիվներն ըստ իրենց տեսակների՝ գյուղի ապրանքայնացման չըջանում ավել պիտի դիֆերենցիացիայի յենթարկվեն՝ հավանականորեն ստեղծելով իրենց մասնագիտական կենտրոն, վորի միջոցով կը մասնեն Հայգյուղկոոպկենտրոնի մեջ: Սա, ի հարկէ, ապագայի խնդիր է:

Ուզում են իմանալ «Թե հրահանգչական ինչպիսի կազմ ենք ունեցել»: Յես իմ ղեկուցման սկզբում արդեն ասել եմ, վոր հրահանգչական ուժեղ կազմ չենք ունեցել, վոր դա յեղել է մեր թույլ կողմը, բայց պետք է ավելացնեմ, վոր հրահանգչական բոլոր աշխատանքը կատարվել է յերկու հրահանգիչների միջոցով, և պետք է ավելացնեմ նաև, վոր հրահանգչական աշխատանքներին դավառներում անմիջականորեն մասնակցել են նաև Գյուղկոոպկենտրոնի վարչություն անդամները:

Հարց են տալիս այն մասին «Թե մեր կոպից ինչպիսի միջոցներ ենք մեք առնվել քույլ կոոպերատիվներն իրար միացնելու համար»: Պետք է ասեմ, վոր առանձնահատուկ աշխատանք այդ ուղղությամբ չի կատարված և կարիք էլ չկար կատարելու, վորովհետև դրանց միացման անհրաժեշտությունը կյանքի պահանջ լինելով՝ կատարվում է ինքնաբերաբար: Ճիշտ է տեղերում տնտեսական և կուսակցական կազմակերպություններն ունեցել են այս խնդրի շուրջը մտքերի փոխանակություններ: Այդ միացումը վերից չպիտի թելադրվի, այլ տեղերում իրենք կոոպերատիվ անդամները կզան այդ յեղրակացություն:

Հետաքրքրվում են «Շրջայնացման մասին»: Այդ մասին յես չեմ խոսի, վորովհետև ընկ. Շաղունցը իր ղեկուցման մեջ այդ մասին կը խոսի:

Հետաքրքրվում են թե՛ «Գյուղկոոպկենտրոնը ինչպիսի դեր է կատարել Հայաստանի Գյուղատնտեսական Բանկի գործունեության մեջ»: Այս հարցին իմ ղեկուցման մեջ վորոշ չափով յես արդեն պատասխանել եմ, իսկ յեթե կուզեք, այժմ էլ կավելացնեմ, վոր մենք այդ ուղղությամբ նպատակ ենք մեր միավորներին ստանալու Գյուղատնտեսական Բանկից վարկ: Այս դեպքում բնական է, վոր մենք պաշտպանել ենք կոոպերացիայի շահերը:

Հարց են տալիս «Թե Գյուղկոոպկենտրոնն ինչ միջոցներ մեք տվել ենք առաջնություն վարկավորման տեսակետից»: Պետք է ասեմ, վոր մեր գործունեություն մեջ այդպիսի գիծ չի անցել, իսկ յեթե նկատել են այդպիսի գիծ, դա պետք է վերագրել վարկավորված կոոպերատիվի առողջ լինելուն, նրա լավ գործունեության: Խոչոր կարիք ունի անասնապահությունը, այգեգործությունը և այլն—նրանց էլ մենք վարկավորել ենք:

Հարց են տալիս «Թե գյուղատնտեսության վո՞ր ոլորտին րաբերությունների մեջ է յեղել Հայաստանի Գյուղատնտեսական Բանկի հետ»: Պետք է ասեմ, վոր մեր փոխհարաբերությունները յեղել են վոչ չափ սերտ, վոր հետևանք է վարկավորման ծանրակշիռ խնդրի: Ի հարկէ կարող են խոսակցություններ լինել այս կամ այն կոոպերատիվի վարկավորման չափի մասին:

Ինձ հարց են տալիս. «Թե Գյուղկոոպկենտրոնը ինչ միջոցներ է մեք առնել գյուղացիության ինվենուար մատակարարելու համար»: Պետք է ասեմ, վոր մեր Գյուղկոոպկենտրոնը դրա համար խոչոր միջոցներ չունի, և ստիպված ենք յեղել այս առարկեղում հարմարվել Գյուղատնտեսական Բանկի հնարավորություններին:

Յեթե կուգէր, այդ հարցը ներկայումս խոչոր պետական խնդիր է դառնում:

Մեկ ուրիշը հարց են տալիս «Թե արտադրական կոոպերատիվները իրավունք ունեն քաց անել սպառկողները»: Յես արդեն պատասխանել եմ, վոր վոչ, դա նրանց գործը չէ, դրա համար գործը թյուն ունի Հայկոպն իր ցանցով, վորին կարելի չէ աջակցել միայն:

Հարց են տալիս «Արդյո՞ք արտադրական կոոպերատիվները կարող են սպառկողներ քաց անել այն տեղերում, վորտեղ այն չկա, կամ ուր Հայկոպը դեռ չի կազմակերպվել»: Պետք է պատասխանեմ վոչ:

Հարց են տալիս «Թե արդյո՞ք Գյուղկոոպիկներունը բանակցութիւններ վարել է արտասահմանյան և խորհրդային համապատասխան ֆիրմաների հետ նրանցից գյուղատնտեսական մեքենաներ ստանալու մասին»: Թույլ տվեք ասել, վոր սա միայն ծիծաղ կարող է առաջացնել: Մտածել և արդյոք հարց տվողը ընկերն այն մասին, վոր դրա համար ամենից առաջ պետք է դրամ, և յերկրորդ՝ լիազորութիւն, վորն ինչպես բոլորին հայտնի չէ մենք չունենք: Մենք ինչ յերաշխիքներ կարող ենք տալ, քանի վոր մեր կենտրոնը միութիւն չէր, կանոնադրութիւնը դեռևս ձեր կողմից հաստատված չէր և այդ կարևոր գործը պետք է կատարել միայն ներկա համագումարը:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Այժմ մենք կանցնենք ըստ ելութիւն, մտքերի փոխանակութիւն: Խոսքը պատկանում է ընկ. Սարգսյանին:

ՍԱՐԳՍՅԱՆ.—Ընկերներ, յես յերեք նկատողութիւններ ունեմ անելու մեր կենտրոնական վարչութիւն աշխատանքների մասին, վորպեսզի նորընտիր վարչութիւնը նկատի ունենա: Յես նպատակ չունեմ մեղադրելու կենտրոնական վարչութիւնը, վորովհետեւ նրա գործունեութիւն ժամանակը շատ կարճ էր և նա հնարավորութիւն չի ունեցել ավելին անելու:

Իմ առաջին նկատողութիւնը վերաբերում է Այգեգործական ու Գինեգործական արտադրական ընկերութիւնը: Խաղողի վերամշակման հարցը առաջին տեղն է բռնում: Ունենք Վաղարշապատում, Ոչականում և Աշտարակում գինեգործական ընկերութիւններ. թեև նրանք վորոշ միջոցներ ունեցել են, բայց չեն կարողացել վերամշակման գործը կանոնավոր տանել: Գործարաններ, գինու պրեսներ, ողիի պատրաստութիւն հարմարութիւն-

ները գտնվել են մասնավոր մարդկանց ձեռքում: Մեր ապագա կենտրոնական վարչութիւնը պիտի մտածի այդ միջոցները կենտրոնացնել ընկերութիւն ձեռքում և իր մասնագետների միջացով աշխատի ոգտագործել այդ գործարանները, վորպեսզի տեղերում վերամշակման գործը կանոնավոր հիմքերի վրա դրվի, դա չափազանց անհրաժեշտ է. դրանով մենք կը կարողանանք ավելի մեծ չափով գյուղացու ուշադրութիւնը հրավիրել այդ գործի վրա:

Յերրորդ խնդիրն այդ շրջաններում գնումների վարկավորման հարցն է: Ասում են, վոր վարկավորումը չենք կարող տալ Այգեգործական ընկերութիւններին: Ոչականում, Աշտարակում և մասամբ Վաղարշապատում գինեգործութիւնն ուժեղ է. այդ գինեգործներին հարկավոր է վարկավորել, բայց յեթե միաժամանակ գործեն նույն տեղում և վարկային և այգեգործական ընկերութիւնները, վարկավորելով նրանց, առաջ կը դա մրցութիւն այդ յերկու ընկերութիւնների միջև. որինակ՝ Աշտարակի վարկային ընկերութիւնը յեթե վարկավորի Աշտարակի գինեգործներին, այլ ևս գյուղացիները տնտեսապես կը կապվեն նրա հետ և դրանից Աշտարակի Այգեգործական ընկերութիւնը կը տուժի: Վարկավորման իրավունքը պիտի է տալ արտադրական ընկերութիւն. նա կը վարկավորի նախ իր անդամներին և ապա վոչ անդամներին: Այդպիսով մենք այգեգործներին կը կապենք արտադրական միութիւնների հետ:

Յերրորդ խնդիրը այն շրջաններում գնումներ կատարելու հարցն է: Գիտենք, վոր «Արարատ» գործարանը կազմակերպչական աշխատանքների ժամանակ շատ անգամ գյուղացի կուլակների հետ է պայման կապում. տալիս է որինակ 10,000 ո. և ասում, վոր գինի պտրաստեն իր համար: Դրանով նա խանդարում է մեր աշխատանքը: Այդ ձևով վարկ ստացած կուլակները նախ կոպիտ կերպով չահագործում են գյուղացիներին, ապա նրանց հեռացնում արտադրական միութիւններից: Կենտրոնական վարչութիւնը լուրջ ուշադրութիւն պետք է դարձնի, վոր գյուղում յուրաքանչյուր հիմնարկութիւն անպատճառ աշխատի պայմանները կնքել արտադրական կոոպերացիայի հետ: Յեթե վերջինս հնարավորութիւն չունենա գոյացում տալու յեղած պահանջին, այն ժամանակ միայն կարելի չէ մասնավորների հետ կապ ունենալ:

Վերջին հարց: Պետք է ուշադրութիւն դարձնել մեր լեռնային շրջանների վրա, վորոնք մինչև այժմ անտես են ատնված. որի-

նակ՝ Ապարանի շրջան, ուր սասունցիներ են ապրում: Նրանց պետք է վարկավորել, վոր կարողանան վերականգնել իրենց տրնտեսությունները:

Պետք է ասեմ, վոր մեր կաթնատնտեսական կազմակերպությունը համեմատաբար հին է Հայաստանի պայմաններում. նրա ընդլնները գործել սկսել են 1917-18 թվականներից: Սկզբում աշխատանքը շատ դժվար էր, մանավանդ յերբ անջատ-անջատ եյինք գործում: Միայն 1923 թվի դեկտեմբեր ամսին հավաքվեց մեր րնդհանուր ժողովը և վորոշեցինք վերջ տալ մեր անջատ գործունեյության և հիմնել րնկերություն: Ընկերությունը մեր աշխատանքները հեշտացրեց: Գործունեյությունն ավելի ևս լավացնելու համար առաջարկում եմ վորպեսզի տպրանքային և փողային վարկը լավացվի: Տրվելիք վարկը լինի հնարավոր չափ յերկարատե, վորովհետե կարճ ժամանակյա վարկերն իրենց նպատակին չեն հասնում. կարճ ժամանակվա վարկ աւնող անտեսը ստիպված է լինում ժամանակից առաջ և եթանագին ծախել իր մթերքները:

ԱԹԱՆԱՍՅԱՆ.—Ընկերներ, յերբ յես հարց տվի րնկ. Մեյիքին մեր հարեան հանրապետությունների մեջ գոյություն ունեցող կոոպերատիվ սխեմայի մասին, նպատակ ունեյի ծանոթանալ նրա հետ և առիթ տալ, վոր այստեղ պարզվեր նրա եյությունը: Ընկ. Մեյիքի առաջադրած սխեման մեր փոքր հանրապետության համար անհարմար է. յեթե Ռուսաստանում կիրառվում է, շատ հասկանալի յե, վորովհետե Ռուսաստանը րնդարձակ յերկիր է, մինչդեռ Հայաստանի սահմանները շատ փոքր յեն: Առանձին արտադրությունների միություններ կազմակերպելը նշանակում է ավելի դժվարացնել կազմակերպչական աշխատանքը և ծանրացնել ասպարաւը:

ՓԱՌՆԱՎԱԶ (Ղուրդուղուլու գյուղ. րնկեր.)—Ընկերներ, րնկ. Մեյիքն իր ղեկուցման մեջ չեշտեց, վոր մեր վարկային, գյուղատնտեսական րնկերությունները ղուրկ են գյուղատնտեսական գործիքներից, ինվենտարից: Գործիքներ ձարելիս ել ամխաներով մեղ մոտ քնեցնում ենք: Յանկալի յե, վոր տեղական պահանջները նկատի ունենալուց հետո՝ միայն գործիքները բերվեն: Յերկրորդ, կան վայրեր, վորոնք քայքայվում են. վարկավորման գործը նրանց թույլ չի արվում, վոր դարգանան, հարկավոր է ուշադրություն դարձնել այդպիսի վայրերին, ինչպես որինակ՝ Ղուրդուղուլիին, վոր բամբակի վայր է, պետք է վարկավորել: Նրանք հարկադրված մասնավոր սպեկուլյաններից են վարկ

վերցնում, րնկնելով նրանց ձանկը: Պետք է նրանց ազատել այդ ձանկերից և կապել գյուղկոոպերին: Յերրորդ. Գրախտի մոտ մթերված հացահատիկներ և այլ մթերքներ պետք է բաշխել միայն գյուղկոոպերի, վարկային րնկերությունների միջոցով, վորպեսզի սրանք ավելի ևս զարկ ստանան:

Պ. ՍՏԱՄԲՈԼՅՅԱՆ.—Ընկերներ, Մեյիքի ղեկուցումը, ինձ թվում է, մի խոչոր պակասություն ուներ. նա յերբ խոսեց իր պերսպեկտիվային անելիքների մասին...

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկ. Պարույր, նա հետագա անելիքների մասին չի խոսել, խնդրեմ խոսեցեք նրա մասին, ինչ նա ասել է:

ՍՏԱՄԲՈԼՅՅԱՆ.—(չարունակելով) Կը խոսեմ կազմակերպչական սխեմայի մասին. հարցը նրանումն է, վոր մեր կոոպերատիվ չինարարության մեջ, ինչպես յես ասի իմ վողջույնի խոսքերում, գյուղատնտեսական և սպառողական կոոպերատիվները չփման բազմաթիվ կետեր ունեն. դրա վճիոր չափազանց նպաստավոր կերպով տրված է արդեն: Մեր յերկիրը տնտեսապես զարգացած է, մեր չինարարությունն այնքան է առաջ գնացել, վոր կարելի յե վորոշ աշխատանքի բաժանում կատարել այս կամ այն միատեսակ րնկերությունների միջև: Ընկ. Մեյիքը պետք է դիտենա, վոր ինտեգրալ սկզբունքը հետևանք է մեր պատմական պայմաններին: Այդ հարցը թե 13-րդ Համագումարի, թե Խորհրդային իշխանության և թե կոոպերատիվ րնկերությունների միջև լուծվել է արդեն: Բայց խնդիրը նրանումն է, թե ինչպիսի ֆունկցիաների բաժանում պիտի լինի նրանց միջև, վորպեսզի իրար չխանդարեն: Մանավանդ այդ հարցում սպառողական կոոպերացիայի 3-րդ համագումարում րնդունված դեկրետը (մայիսի 23-ին-24-թվին) բազմաթիվ ֆունկցիաներ է տալիս սպառողական կոոպերատիվներին: Դա Ռուսաստանում հիվանդոտ խնդիր է. ինտեգրալ կոոպերացիան այնտեղ վորոշ նվաճումներ է արել. խառն կոոպերացիան այնտեղ վորոշ ղեր է կատարել. մինչդեռ Հայաստանում վոչ: Այստեղ պիտի կանգ առնել այդ հարցի վրա և կոնկրետ գծել: Սպառողական և Գյուղատնտեսական կոոպերացիաների փոխհարաբերությունները:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկեր Ստամբոլյան, խնդրեմ կանդ առնել միայն խոսված խնդիրների և վոչ խոսվելիքի մասին:

ՍՏԱՄԲՈԼՅՅԱՆ (չարունակում է).—Սխեմայի մասին րնկ. Մեյիքն ասաց, վոր գյուղատնտեսական գանազան ճյուղերի—կաթնատնտեսության, մեղվաբուծության և այլն կենարոն-

ներ ունենալու հարցին նա մոտենում է իբրև պերպակալի-
ների, բայց նա չեւտեց միաժամանակ, վոր արդեն չըջանային
կոռպերատիվներն սկսել են կազմակերպվել: Ինձ թվում է, վոր
նման կենտրոններ ունենալու հարցը պետք է թողնել ապագային.
կյանքն ինքնին կը լուծի այդ խնդիրն ավելի հեշտ և ավելի կոնկ-
րետ, յերբ զարգանան չըջանային ընկերությունները մինչև այն
աստիճան, վոր կարիք զգացվի ունենալու Համահայաստանյան
կենտրոն, իսկ առ այժմ նրանց վրա պիտի նայել իբր հեռանկար-
ների:

ՄԱՆՈՒԿ.—Ընկերներ, մեր վիճարանության ընթացքում յերևաց,
վոր ընկեր Մելիքի առաջարկած կազմակերպչական սխեման հիմ-
նապես ընդունելի չէ. նա բաժանվում է յերկու մասի. առաջին
նախնական բջիջը, վոր մեր ընկերություններն են, յերկրորդ՝
կազմակերպչական կենտրոնը, վոր վաղը կը դառնա այդ ընկե-
րությունների Համահայաստանյան կենտրոնը: Յերրորդ խնդիրը՝
մասնագիտական կենտրոնի խնդիրն է. ընկերները կարծում են,
վոր դա ապագայի հարց է. իմ կարծիքով դա այժմեյական խնդիր
է: Կոռպերացիան մի քարացած առարկա չի յեղել յերբեք մեզ հա-
մար: Սկզբում մենք պահանջում էյինք միասնական կոռպերացիա
և վորոչ չափով հասանք դրան. այժմ թողել ենք այդ սկզբունքը,
վորպեսզի կոռպերացրած անտեսության յուրաքանչյուր առան-
ձին ճյուղն ավելի ևս ուժեղացնենք: Հայաստանում գյուղատնտե-
սական յերեք գլխավոր ճյուղեր կան. Այգեգործություն—գինե-
գործություն, կաթնատնտեսություն և բամբակագործություն,
յերեքն էլ ունեն իրենց զարգացման համար առանձնահատուկ մի-
ջոցներ և ձևեր: Այն կազմակերպչական ձևերը, վոր մենք գործա-
դրում ենք այգեգործության կոռպերացման ասպարեզում, չենք
կարող՝ կաթնատնտեսության կամ բամբակագործության ասպա-
րեզում. յուրաքանչյուր գյուղատնտեսական ճյուղ պահանջում է
իր առանձին միջոցներն ու ձևերը: Յեթե կազմակերպենք Գյուղա-
տնտեսական Կոռպերացիայի կենտրոն, նա պիտի մտածի այդ բո-
յոր ճյուղերի կոռպերացման մասին: Ընկ. Մելիքը լավ ասաց, վոր
յեթե Սպառուղական կոռպերատիվին միայն ույթ տանք, վարկայի-
նը կը կործանենք կամ ընդհակառակն: Մի ճյուղին ույթ տալով՝
մյուս ճյուղը կը տուժի: Մենք տանում ենք խորհրդային վարկա-
յին ֆալսիֆիկացիան ունենք գյուղավարկի առանձին ֆոնդեր,
յեթե դրանք միացնենք, կարող է այս կամ այն նպատակավոր ֆոն-
դը կուլ գնալ մյուս ճյուղին: Ներկայումս Ռուսաստանում կազմա-

կերպվում են կաթնատնտեսական և այլ մասնագիտական կենտ-
րոններ: Մի թե կարելի չէ պահանջել մի մասնագետից, վոր նա լի-
նի և կաթնատնտես և ագրոնոմ, մեզ պապահ և ուրիշ մասնագետ:
Մի կարևոր խնդիր, վորն ընկ. Մելիքը մոռացավ, դա մեր գյու-
ղատնտեսական ընկերության հարաբերությունն է Փոխոգ-
կումների հետ: Հայաստանում 1000-ի չափ փոկեր կան.
դրանք կամաց-կամաց անտեսական հիմնարկությունների
յեն վերածվում՝ ազատվելով սոբեսական բնույթից:
Այս համագումարում պետք է այդ մասին խոսել
և աշխատել, վոր նրանց կապել գյուղատնտեսական կոռպերատիվ-
ների հետ. այսինքն՝ վոր նրանք ակտիվ մասնակցություն ցույց
տան մեզ՝ իրենց միջոցներով ոգնության հասնելով գյուղատնտե-
սության:

Պետք է կրկնել դարձյալ, վոր յերբեք կոռպերացիան մեզ հա-
մար նպատակ չէ: Ընկեր Լենինը հեղափոխական դանազան պե-
րիատներում կոռպերացիայի մասին գրել է դանազան կարծիքներ:
Շատերը կարծում են, վոր նա հակասել է իրեն: Վոչ, ընկերներ,
նա չի հակասում իրեն. նա միշտ էլ կարծել է վոր կոռպերացիան
անտեսական զարգացման մի միջոց է, վոր նա պետք է հետևի
կյանքին: Անցյալ տարի յես ինտեգրացիայի կողմնակից էյի,
այսօր հակառակն եմ. վաղը կարող ենք դարձյալ ինտեգրացիային
վերադառնալ: Կոռպերացիան մեզ համար ֆեոդի չէ. նա պիտի
հարմարվի մեր խորհրդային անտեսական քաղաքականության:

Ընկեր Պարույրը խոսում է կոռպերացիաների փոխհարաբե-
րության մասին: Վոչ մի ժամանակ կոռպերացիան իր փոխհարա-
բերությունն այնքան չի պարզել, ինչքան Կոմկուտի 13-րդ համա-
գումարից հետո և նրա նշանավոր վորտչումներից հետո ասել, վոր
մեր փոխհարաբերությունն անորոշ է, նշանակում է ասել, վոր մեր
խորհրդային քաղաքականությունն էլ մեզ համար դեռ անորոշ է:
Վերջնականապես պարզ է, վոր Սպառուղական կոռպերացիան չպի-
տի զարգանա ի հաշիվ գյուղատնտեսական կոռպերացիայի և
ընդհակառակը:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկեր Մանուկի ժամանակը լրացել է. յեթե համա-
դումարը ցանկանում է, կարող ենք հինգ րոպե ևս ժամանակ տալ:
(Տրվում է):

ՄԱՆՈՒԿ (չարունակում է).—Ընկերներից մեկը այստեղ մի կարե-
վոր հարց դրեց. դա վերաբերում էր վարկային կոռպերատիվների
և այգեգործական ընկերությունների վարկավորման ֆունկցիանե-
րին: Ճիշտ է, վոր այժմ այգեգործ գյուղացին վարկավորվում է

յերկու ուղղութեամբ: Ժամանակի ընթացքում այդ խնդիրները դրականապես կը լուծվեն: Մեր գյուղացին դեռ ևս բազմափեշակ է, յերբ յուրաքանչյուր գյուղը մի գործ կատարի, գյուղատնտեսական մի ճյուղով կը զբաղվի—մեր վարկային խնդիրներն ել այն ժամանակ կը լուծվեն: Յես շատ ուրաղ եմ, վոր ընկ. Շադունցը շրջայնացման հարցի վրա կանգ կառնի: Շրջայնացման միջոցով մենք լիակատար կոոպերացիայի կը հասնենք:

Այժմ դառնանք սոցիալական կազմի խնդրին—այստեղ ասվեց, վոր մեր ընկերութեաններէ մեջ կուրակային տարրերը մուտք են գործել: Ընկերներ, մենք գիտենք, վոր գյուղ կոոպերացիային անդամ կարող են լինել միայն նրանք, ովքեր ընտրելու և ընտրվելու իրավունք ունեն—միայն քյասիր և միջակ գյուղացիները: Նշանակում է գյուղկոոպը կուրակային կազմակերպութեան չէ, այլ գուտ աշխատավորական: Մի քանի խոսք ել մեր կոոպերատիվ ցանցի մասին: Մենք ունենք Լոռում 42, իսկ Զանգեզուրում 1-2 կոոպերատիվ միավորներ, իհարկէ աննորմալ յերևույթ է: Այս համագումարից հետո ցանցի համադարձաբար զարգացումը պիտի լինի և գյուղատնտեսական վարկն ել ապագայում ըստ ցանցի հավասար չափով պիտի բաշխվի:

Մասնագիտական կենտրոնների խնդիրներին դարձ, յեթե ընկ. Մելիքն այդ հարցն արծարծում է այստեղ, դա բոլորում է մասնագիտացման և շրջայնացման սկզբունքից—կյանքի անհրաժեշտութեանից: Ստամբուլցյանի տաճի համաձայն՝ յեթե այդ նպատակը դարձնենք մեզ համար ապագա հեռանկար, նշանակում է խորտակում ենք մեր գյուղ—կոոպերացիան: Կյանքը հարկադրում է մեզ տանելու այդ ուղղութեամբ հիմնական աշխատանք:

ՆԱԶԱՐՈՎ.—Ընկերներ, քիչ առաջ լսեցի Հայաստանի Գյուղկոոպկենտրոնի վարչութեան գեկուցումն իր գործունեութեան մասին և այդպիսով մեզ հնարավորութեան տրվեց ծանոթանալ Գյուղկոոպերացիայի գրութեան հետ:

Ընկերներ, ամենից առաջ պետք է դարձանալ այն խոշոր եներգիայից, վոր ցուցահանվել է այս շատ կարճ ժամանակամիջոցում—ընդամենը վեց ամսվա ընթացքում: Պետք է հաստատել, վոր շատ խոշոր աշխատանք է կատարվել: Ինձ քվում է, վոր մինչև այժմ կատարված աշխատանքն ապահովվում է Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի հետագա զարգացումը: Պետք է հիշել, վոր այստեղ ծագեցին հարցեր առանձին վարկային ընկերութեաններ կազմելու մասին: Ինձ թվում է թե դա ճիշտ և նպատակահարմար չէ:

Ավելի լավ յեթե Գյուղատնտեսական կոոպերացիան ունենա նաև վարկային ֆունկցիաներ, դրա համար ունենալով անհրաժեշտ գրամական միջոցներ:

Պարզվում է, վոր «Սիր—Սոյուզի» պատվերներն ապահովված են միայն յերեք հազար փութի սահմաններում: Սա համեմատաբար չնչին մի թիվ է և պետք է կարծել, վոր յեթե «Սիր—Սոյուզը» ինքն իր համար առանձին գոյութեան ունենա, ապա վերագիր ծախսերն անհամեմատ կավելանան և դա կանրադառնա գների վրա: յես մի փոքրիկ որինակ բերեմ Սիրիի Կաթնատնտեսական ընկերութեան ներքի կյանքից, նրանք արտադրում են տարեկան մինչև մի միլիոն փութ պանիր, և միայն վերջերս հարց հարուցվեց նրա անջատ գոյութեան մասին: մինչ նա մտնում եր ընդհանուր Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի սիստեմում: Հայաստանի պայմաններում այս որինակը ի նկատի ունենալով՝ անհրաժեշտ է ավելի զգուշ լինել և չկազմել անկախ միութեան: Յեթե առանձին միութեան կազմվի՝ ապա առանձին միութեանները կարող են չեղվել ընդհանուր ճանապարհից և թուլանալ: Այստեղ հարց հարուցվեց նաև այն մասին, վոր արտադրական կոոպերացիան միեկնույն ժամանակ հանձն առնի նաև Սպասողական ֆունկցիաներ: այլ կերպ ասած սա մի առաջարկ է թաքնված ինտեգրալ կոոպերացիայի դիմակով: Այդ առաջարկներն անընդունելի պիտի համարել: Անընդունելի պիտի համարել, կրկնում եմ, վորովհետեւ դա այժմ ճիշտ դժված ճանապարհից չեղվել է նշանակում: Յերկու խոսք ել կոոպերացիայից ազգաբնակչութեան մասին: Ընկերներ, գեկուցումից յերևաց, վոր Գյուղատնտեսական կոոպերացիան Հայաստանում իր մեջ միացնում է յերկրի ազգաբնակչութեան միայն վեց տոկոսը: հասկանալի յե թե ինչու այդքան փոքր է տոկոսը, վորովհետեւ Գյուղկոոպերացիան Հայաստանում իր հետեւում ունի միայն վեց ամսվա պատմութեան՝ այդ մտաշտաբով վեց տոկոսը բավարար պիտի համարել: Առջիկայում պիտի աշխատել վորպեսզի այդ տոկոսը հարանցյալ կերպով մեծանա և Հայաստանի Գյուղկոոպերացիան իր շարքերը նորանոր անդամներ գրավի (ծափեր):

ԳԱՆՐԵԼՅԱՆ.—Ընկերներ, այն հարցերը, վոր յես ուզում եյի շոչափել, արդեն ընկ. Սարգսյանի կողմից մեծ մասամբ շոչափվեցին: Յես ուզում եմ մի յերկու խնդրի վրա առանձնապես կանգ առնեմ: Մեր արտադրական և վարկային կոոպերացիաները մեր գյուղերում հաճախ իրար խանդարում են. այսպես որինակ, գինեգործական աշխատանքը կատարում են թե վարկային և թե ազգեգործական:

ծական ընկերությունները: Սրանք միեւնոյն միջավայրում իրար դեմ են դուրս գալիս և ժխտում իրար: Կամ մեկը պիտի լինի կամ մյուսը: Յեթե սրանցից մեկով չի կարելի բավականանալ, պետք է պահանջել, վոր այն տեղերը, ուր կարելի չէ միաժամանակ մի քանի կուլտուրա զարգացնել, հիմնել չէ թե անկախ ընկերություններ, վարկավորելով նրանց առանձին-առանձին, այլ միայն մի ընկերություն: Մեր գյուղերում շատ անգամ մի գյուղացի անգամ է թե վարկային և թե ալգեգործական ընկերության: Յերկու տեղերից էլ նա վարկ է վերցնում: Հետեանքը լինում է այն, վոր մենք ստիպված ենք լինում քայքայել գյուղացու տնտեսությունը, քանի վոր նա չի կարող ժամանակին հատուցանել իր պարտքը: Յես գտնում եմ, վոր մեր կյանքի պահանջն է այսոր նրանց միացնել. մի տեղից միայն պիտի ստանալ վարկ: Յեթե վարկերը կը խառնվեն և մեկից մյուսին կանցնեն, էլ ինչո՞ւ համար է ապա Գյուղկոոպ-կենտրոնը:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկ. Գաբրելյանի ժամանակը լրացել է. ցանկանում եք արդյոք տալ նրան հս մի քանի բալլ:—Տրվում է հս 5 բալլ:

ԳԱԲՐԵԼՅԱՆ.—(չարունակում է) Այստեղ խոսք չեղավ, թե ինչ միջոցներ է ձեռք առել կենտրոնը այս կամ այն միջերջի գինը վորոշելու համար. սա կարեւոր խնդիր է. զավառում այսոր զանազան կոմբինացիաներ են կատարվում. ինչու կարելի չէ ընկերության հայտնել այս կամ այն միջերջի գները, իսկ մասնավորներին կարելի չէ հայտնել: Որինակ «Արարատ» Տրեստը խաղողի գինի մասին յերաշխիքներ է տալիս գյուղացուն, դրանով խանդարելով մեր կոոպերատիվ աշխատանքները: Պետք է դրա առաջնությունը:

Անհրաժեշտ է ընկերությունների կանոնադրությունը տպագրել և ուղարկել անդամներին, վոր նրանք գիտակ լինեն իրենց պարտականություններին և իրավունքներին: Մի այլ անհրաժեշտ յերեւոյթ էս: Գավառում նստածները կարիք ունեն խորհուրդների. հարկավոր է, վոր կենտրոնը մի հաշվապահական սխեմա առաջարկի չրջաններին ի դործադրություն, վոր ամսթիվ դուրս չգանք կենտրոնի առաջ:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ժամի մեկն է արդեն և դեռ յերեք հոգի էլ կան բոտ եության խոսելու համար: Քանի վոր այսոր մի ժամ ուշ սկսեցինք, ըսվ կը լինի, վոր մի ժամ հս շարունակենք: Լսենք այս

յերեք հոգուն, ընկեր Մելիքի վերջին խոսքը և ապա փակենք նիստը: Ընդունվում է նախադասության առաջարկը:

ՄԵԼՔՈՒՄՅԱՆ.—Ընկեր Մելիքը ասաց, վոր յուրաքանչյուր Գյուղատնտեսական մասնագիտական միավորները պիտի ունենան իրենց կենտրոնը: Ընկերներ, կախված է մեծ ծախսերի հետ. դեռ մեր ընկերությունները չեն ծագկած այն չափով, վոր հարկավոր լինի նրանց համար կենտրոններ ունենալ: Այս ալժամ պետք է բավականանալ այն կապով, վոր գոյություն ունի Գյուղկոոպկենտրոնի և Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների միջև:

Կոոպերատիվ ցանցի քանակն այնքան նշանակութուն չունի, վորքան վորակը: Գոյություն ունեցող մեր 75 միավորները պետք է նախ բարելավ վիճակի մեջ դնել ապա քանակի մասին մտածել:

Մի քանի խոսք Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի զարգացման և մանավանդ վարկային ընկերության մասին: Մեր վարկային ընկերությունները նման պայմաններում չեն կարող զարգանալ: Որինակ «Արարատ» Տրեստը պայմաններ է կապել յուրաքանչյուր գյուղում ամենագորեղ տնտեսությունների հետ, վորոնք ունենալով կանխիկ գրամ և ինվենտար, հնարավորություն ունեն հազործելու մեր աշխատավորությունը. յայն չափերով և խանգարելու մեր կոոպերատիվ աշխատանքները: Այդ մասնավոր անհատները ընդունակ են հազործելու և մենք տալիս ենք նրանց հնարավորություն, մինչդեռ մեր ընկերությունները զուրկ են միջոցներից վերացնելու համար այդ հազործությունները: Մեր ապագա վարչությունը պետք է մտածի, վոր գոնե մյուս տեղոնին նման պայմաններ չը կնքվեն մասնավոր անհատների հետ, այլ կնքվեն միայն Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների հետ:

Շրջայնացման խնդիրը.—Ինչ միտք ունի Աշտարակում ունենալ թե Ալգեգործական և թե վարկային ընկերություն, մինչդեռ կան գյուղեր, վոր նրանցից մոշ մեկն էլ չունեն: Ալգեգործական ընկերությունը պետք է լինի միայն այն գյուղում, ուր ալգեգործությունն ուժեղ է. ալգակց վարկայինը չպիտի լինի, իսկ այնտեղ ուր կա վարկային ընկերություն, ալգեգործականը չպիտի լինի, վարկայինը կարող է ժամանակավոր կերպով նրան փոխարինել:

Ընկերությունների սոցիալական կազմը.—Թեև մեր մի շարք ընկերությունների մեջ, ինչպես որինակ կաթնատնտեսականի մեջ, 2 տոկոսով միայն կույակային տարրեր մուտք են գտել, այնու

ամենայնիմ նրանց ել հարկավոր պակ, աշխատես նրանք կարող են վարակել մեր բնկերությունները, վորովհետեւ աշխատեց վորոշել նշանակություն ունի ե վոր քանակը: Վարկերը ստանում են կուլակները ե շահագործում մյուսներին:

ՍԱՀԱԿՅԱՆ.—Գյուղկոտակներուն գործունեությունը բնկերակ ե մի ուղղությամբ, ինչպես ցույց տվեց զեկուցողը ե ինչպէս պարզվեց մտքերի փոխանակությունից: Այդ գործունեությունը գլխավորապես կազմակերպչական աշխատանք ե յեղել: Գյուղկոտակներուն կազմակերպել ե արտեղներ, բայց դրանով հարցը չի լուծվում. կարեւոր հարցերից մեկը զեկավարության հարցն է, աշխատես տեղերի կոտակերաւիմների գործունեությունը լավ աշխատեց չի տալ: Այդ տեսակետից Գյուղկոտակներուն գործունեությունը պակասավոր ե, ցանկալի չե, վոր ապագա կենտրոնական վարչությունը իր աշխատությունը պարձնի նաեւ զեկավարության վրա:

Մեր կոտակերաւիմ կազմակերպությունները յերկու հիմնական ճյուղի յեն բաժանվում—արտեղներ ե վարկային բնկերություններ: Գործը տարվել ե գլխավորապես տեղական ուժերի միջոցով: Յեթե տեղերում չեղել են գլխավորապես տարրեր, գործը լավ բնկացեալ ե ունեցել, հակառակ դեպքում գործը քայքայվել ե, որինակ Լուսումնարանները ամիսի լավ են կազմակերպված. ինչու, վորովհետեւ տեղերում կան լավ բնկերներ, մինչդեռ Ղարաբաղի աշխատեց գործը փրժել ե, վորովհետեւ կենտրոնից հարկ չեղած զեկավարությունը ե ցուցմունքները չեն յեղել, ծաղկել են վորոշ թյուրիմացություններ, վորոնց չբաւարարվելով պատճառ են յեղել գործի քայքայման: Գտնանք ամիսի հետավոր վարկերին—նոր բույսերը: Այնտեղ գոյություն ե ունեցել միայն մի արտեղ, վորոշ նույնպես փակվել ե:

Վարկային կազմակերպության մասին աշխատեց շատ խոսակց. բայց ե աշխատես հարցը մնաց անորոշ: Գյուղատնտեսական վարկային բնկերությունը ե Գյուղատնտեսական Բանկը տարրեր հաշուարկություններ են. դրանց չափաի խառնել իրար հետ. դրանով մենք կը ձեւափոխենք նրանց ե տարրեր իմաստ կտանք նրանց: Գյուղացին աշխատեց ե վարկային բնկերության իրրե մի «Բանկի», վոր միայն փող ե տալիս: Սակայն ամիսի վարկային բնկերությունը հակառակն փակցրել են «Վարկային Բանկ» տնտեսը: Այստեղ ել նկատվում ե լավ զեկավարության պակասը: Գյուղկոտակներուն կարծել ե թե արտեղների թիւին ե նշանակալից. նա մասնագետներ

ըին կարեւոր տեղ չի տվել: Հաճախ մասնագետներից դիմումներ են յեղել ե չեն բավարարվել: Համապատասխան պիտի նկատի ունենա, վոր գործի կազմակերպության հետ մեկ տեղ նույնքան անհրաժեշտ ե ե մասնագետների հետագա հրահանգները:

Կոտակերաւիմների սոցիալական կազմը.—թեկ մեր միության մեջ առանձնապես կուլակ տարրեր չկան, բայց տրված վիճակագրական թվերը չեն պարզում այդ հարցը: Մի բնկերության մեջ կարող են լինել տասը ունեւոր ե իննսուն չունեւոր, բայց բոտեյության այդ քիչը կարող ե խոշոր դեր կատարել, վերապահել իրեն վարկի մեծ մասը: Վիճակագրությունը ցույց ե տալիս, վոր տասը կով ե տվելին ունեցող անգամների թիւը բնկանուր կովերի թիւի տասըերեք տոկոսն ե կազմում, իսկ 5-ից բարձր կով ունեցողների թիւը հիսուն տոկոսն ե կազմում: Ահա այս տեսակետից պիտի մոտենալ խնդրին: Խորհրդային իշխանության վարկերը փոխանակ չբաւար գյուղացիության զնալու՝ զնում են ունեւոր գյուղացուն, վորոնք անգամների փոքրամասնությունն են կազմում: Այդպես ե որինակ կաթնատնտեսական բնկերության մեջ: Նույնը պիտի լինի նաեւ մյուս բնկերությունների մեջ:

ԽՈՒԴՈՅԱՆ.—«Ձանցի» բնկերության ներկայացուցիչ) Բնկերներ, յես խոսելու յեմ տնտեսական Գյուղկոտակներուն գործունեության մասին, մի շարք բնկերներ չեն մոտենում նրան աշխատես, ինչպես հարկն ե, որինակ, չի կարելի նրան մեղադրել մի շարք խնդիրների մեջ, վորոնք նրան չեն վերաբերում: Գյուղկոտակներուն միայն կազմակերպող ե զեկավարող որդան ե յեղել. այդ տեսակետից նա նույնիսկ իր ուժերից վեր գործ ե կատարել. դրանից ամիսին չի կարելի պահանջել: Նա իր ձեռքի տակ գրամ չունեւոր, վոր կարողանար վարկեր տալ, չունեւոր գործիքներ հարկ չեղած բնկերություններին բաշխելու համար: Մենք այդ պահանջները կանենք յեկող տարի, յերբ միջոցներ կը տրամադրենք նրան: Ուրեմն միայն կազմակերպչական տեսակետից պիտի մոտենանք ե քննենք Գյուղկոտակներուն գործունեությունը: Այս հարցում յես գտնում եմ մի խոշոր թերություն: Մեր ամաց բնկերը, վորը յեկել ե Համամիութենական կոտակերաւիմ մեծ փորձառություն ունեցող կազմակերպչական կենդրոնից. նա յել տաաց, վոր չի կարելի կոտակերաւիմ գործունեությունը ջլատել: Վերջին ժամանակները մի շարք վարկերում նոր բնկերություններ են առաջ յեկել, որինակ, Աշտարակում ինչու հիմնել Այգեկ գործական բնկերություն, յերբ աշխտեց կա արդեն վարկային բնկերություն

թյուն: Յեթե Այգեգործական ընկերությունը չունենա վարկ ինչո՞ւ պիտի գործի, իսկ յեթե նա հարկադրված է վարկի գիմել, այդ դեպքում նա կը գտնա վարկային ընկերություն:

Ահա Գյուղկոտակենտրոնի խոշոր թերությունը, նա գործնական տեսակետով չի մտնեցել Գյուղատնտեսական կոոպերատիվներին կազմակերպությանը: Պետք է նախապես ունենալ կոոպերատիվ ցանց, թե վորտեղ ինչպիսի կոոպերատիվ կարելի չէ կազմակերպել:

Պատասխանելով ընկ. Գաբրիելյանին կասեմ, վոր վարկային ընկերությունները մեր հնագույն կոոպերատիվներից են: Գյուղկոոպկենտրոնը նախկին այդ խնայողական ընկերություններից վերակազմեց այժմյան վարկային ընկերությունները, գտելով և ուղղություն տալով նրանց: Դա մեծ գործ է Գյուղկոոպկենտրոնի համար: Այդ վարկային ընկերությունները, վոչ միայն Բանկային գործ են կատարում, այլ և նրանք կոոպերատիվ միություններ են, իրենց անդամների համար: Այստեղ յետ պետք է ասեմ, վոր անհրաժեշտ չէ վարկը տալ անպատճառ դրամով, ընդհակառակը յավազույն է գյուղացուն վարկավորել ինվենտարով, մթերքով, փող պիտի տալ դիտավորապես բանվորական ձեռքերի վարձատրության համար, վորպեսզի գյուղացին իրեն վարկ ստացած այդ փողը գործ չածի ուրիշ պետքերի համար:

Կա նույնպես վաճառահանման հարցը: Մեզ պարզում են Գյուղկոոպկենտրոնին, վոր նա այդ վաճառահանումը չի կազմակերպել: Սխալ է յենթադրել, թե մի արտադրական ընկերություն չի կարող սպասողական Փունկցիաներ կատարել: Յեթե որինակ, մի պանրի արտել փոխանակում է պանիրը ցորենով և տալիս է փր անդամներին՝ միթե՞ դա անթույլատրելի չէ: Մի այլ որինակ՝ մեր Յերեանի Ընկ. Գյուղատնտեսական գործիքների վաճառման գործը. այնտեղ կան թե շինարարական և թե սպասողական նյութեր, որինակ շաքար, մեղր, գութան, մեխ և այլն, կարելի չէ նրանց իրարից գատել, վորովհետեւ այդ բոլորն էլ պետք են գալիս գյուղատնտեսության մեջ: Յեթե մի կոոպերատիվ կարողանում է և՛ մեկ և մյուս գործը կազմակերպել, պետք է քաջալերել նրան՝ գգուշացնելով նրան միայն հիմնադրված յերեութիւններից:

Գյուղկոոպկենտրոնը իր վեցամսյա գործունեությունից հետո, այսօր լիկփիղացիացի չէ յենթարկվում. մենք մեր գնահատական խոսքերը պիտի ասենք նրան. գոնե յես իմ և մեր վարկային բնկերությունների կազմից գալիս եմ իմ շնորհակալությունը

հայտնելու Գյուղկոոպկենտրոնին, վոր հնարավոր աշխատանք չի խնայել՝ կազմակերպելու և վերակենդանացնելու գյուղատնտեսական կոոպերատիվները (ծափեր):

ՁԱԼՅԱՆ.—Ընկերներ այստեղ 13 հոգի բոտ ելության խոսեցին գյուղատնտեսական վարկի մասին. սակայն գյուղացու դրության մասին վոչ վոք չխոսեց: Յեւ իրեն գյուղացի հարկադրված եմ այդ հարցը բարձրացնելու: Վոչ վոք չի ասում, թե յերբ է վարկը բաց թողնվում: «Արարատ» գործարանը հայտարարում է, վոր յերեք դեպքերին խաղող ունեցողը պա և պալման կնքի իր հետ: Գյուղացին ստիպված է իր խաղողը ծախել, վորովհետեւ նա պետք է բավարարի հարկաթղթերը: Գյուղկոոպկենտրոնը վարկ է բաց թողնում վոչ ժամանակին. այգեգործներին նա պետք է բաց թողնի խաղողի հավաքման ժամանակ, յերկրագործներին՝ հունձի ժամանակ և այլն: Տեղական վարկային ընկերություններին պահպանման համար պետք է Գյուղկոոպկենտրոնը միջոցներ մտածի: Յերբ մենք ունեցանք մեր ընկերության ընդհանուր ժողով ընկ. Մանուկը ասաց, վոր Գյուղկոոպկենտրոնը պետք է 10 տոկոսով վարկ ստանա և 12-ով բաց թողնի: Առաջեք խնդրեմ այդ վարկից ստացված 2 տոկոսի հավելումով միթե կարելի չէ Գյուղական վարկային ընկերությունը պահպանել: Դրանով հագրիվ մի հաշվապահ կարելի չէ պահել:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, ժամը 2-ն է արդեն: Մենք պիտի վարտենք մեր աշխատանքները: Ընկեր Մելիքի վերջին խոսքը կը լսենք յերեկոյան նիստին: Այժմ մի քանի հայտարարություններ: Յերեկոյան ժամի 7-ին բոլոր սեկցիաները միաժամանակ նիստեր պիտի ունենան (յուրաքանչյուրի համար նշանակվում են համապատասխան ժողովատեղեր):

Ա. ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ.—Միևնույն ժամին սեկցիաների աշխատանքն աննորմալ եմ համարում. այնպես պիտի անել, վոր պատգամավորներից շատերը միաժամանակ կարողանան մի քանի սեկցիաների մասնակցել:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ճիշտ է ընկերոջ խոսքը. նախադասությունը նկատի չէ ունեցել սակայն այն հանդամանքը, վոր վաղը յերեկոյան պետք է վերջացնել համագումարը. յեթե պատգամավորները ցանկանան համագումարը հետաձգել, այն ժամանակ կարելի չէ սեկցիաների ժամերի համար էլ փոփոխություններ կատարել:

ԴԱՆԵԼՅԱՆ.—Առաջարկում եմ սեկցիաների նիստերը դնել մի ժամով տարբերել, վորպեսզի հնարավոր լինի ցանկացողների համար մասնակցել և մեկին և մյուսին:

Ս. ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ.—Ձի կարելի ալժմից փորձել համապու-
մարի ժամանակամիջոցը:

ՍԱՖՐԱԶԵԿՅԱՆ.—Առաջարկում եմ մի նիստ չկայացնել
և հառկացնել սեկցիոն աշխատանքներին, փորձակի հնարավոր
լինի ինդիքները պարզել:

ԶԱՅՆ.—Առաջարկում եմ վաղը յերեկոյան նիստ չունենալ:

ՄԱՆՈՒԿ.—Վարդահան հարկավոր է նախապես լսել Հոգ-
ժողովի և Գյուղբանկի ղեկուցումները և ապա սեկցիաների աշ-
խատանքը կատարել, յես առաջարկում եմ համապուժարը վեր-
ջացնել վոչ թե վաղը յերեկո, այլ հետևյալ աստիճան:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Հայանմամբ գանազան կարծիքներից հետո պետք
է նախ պարզել, թե վաղը յերեկո համապուժարը պետք է վեր-
ջացնել թե վոչ: Գյուղացի պատգամավորները հնարավորութեան
չունին ավելի սպասելու յես քվեարկում եմ այս հարցը: Ընդուն-
վում է համապուժարի նիստը հետաձգել մյուս օրվան:

Այլ առաջարկ.—Յե՞րբ չունենալ նիստ, այս յերեկո թե վաղը
յերեկո:

ՄԵԼՔՈՒՄՅԱՆ.—Յես նպատակահարմար եմ գտնում այս
յերեկո նիստ չունենալ:

ՍԱԼԳՍՅԱՆ.—Պետք է նախ լսել ղեկուցումները, փորձա-
զի սեկցիաները հնարավորութեան ունենան ավելի լայնորեն
զբաղվելու այդ հարցերով:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Քվեարկում եմ յեղած առաջարկները:—Վարդա-
վում է վաղը յերեկո նիստ չունենալ:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Նախադատութեան հարկ և համարում հայտա-
բարելու, փոր կառավարութեանը վոչ մի ժամանակ զինու գներ
չի հայտարարել և բնկ. Գարբելյանի հայտարարութեանը այդ
առթիվ սոսկ մի պրովակացիա յեր: Համապուժարի նիստը համա-
բում եմ փակված: Բոլոր պատգամավորները հրավիրվում են այ-
ցելի կոնսերվի գործարանը:

(Նիստը փակվում է ցերեկվա ժամը 2 անց 20 րոպե):

ՅԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ

(1924 թ. սեպտեմբերի 22-ի կիրակի յերեկո)

Նիստը բացվում է յերեկոյան ժամի 4 և կեսին, նախադատում
է բնկ. Ս. Շադունցը:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Պատասխանի համար խոսք ունի բնկ. Մելիքը:

ՄԵԼՔ.—Ընկերներ, պետք է հայանեմ, փոր ինձ առարկոյ-
ները բոլորովին կանգ չառան կարևոր այն հարցի վրա, թե Գյուղ-
կառակենտրոնին ինչպես է տարել իր աշխատանքն իր վեցամսյա
գործունեյության ընթացքում, և ճիշտ է՞ արդյոք նրա գծած կազ-
մակերպչական սարուկառույտն Հայաստանի Գյուղատնտեսական
կառակերպչայի գորգացման նկատմամբ: Հակաճառող ընկերները
չառ գեպում պետքնահատում են Գյուղկառակենտրոնի իրա-
վունքները, փոմանք էլ նայում են նրան, փորպես միութեան, և
այստեղից էլ հետևում է նրանց սխալ դիտարկութեանները: Թույլ
տվեք պատասխանել ըստ խոսողների կարգի. առաջինը մեր ընկեր
Սարգսյանը հարց բարձրացրեց, փոր Գյուղկառակենտրոնը պետք
է ունենա մասնագետ ինտրուկտորներ, այսինքն, փոր այդ ինտ-
րուկտորը, յերբ գնում է կառակերպիք բննելու, ուսումնասի-
բելու, կարգադատ միաժամանակ խորհուրդներ տալ նաև այդ
արտադրութեան վերամշակման ձևերի, մեթոդների և գործիքնե-
րի մասին. յես միանգամայն համաձայն եմ այս տեսակետին և
իմ ղեկուցման մեջ յես չեղանցի, փոր մենք չենք ունեցել այդպիսի
ինտրուկտորներ և փոր պիտի ունենանք. տարակարծիք չկա այս-
տեղ: Այնուհետև բնկ. Սարգսյանը բարձրացրեց մի կարևոր
հարց—Այդպիսի գործակալ և վարկային ընկերութեաններին փոխա-
բարբերութեան ինդիքը, փորն ըստ ամենայնի չփոխութեան մեջ է
ձգում շատ ընկերների և առաջին հերթին բնկ. Սարգսյանին:
Թույլ տվեք այդ մասին մի քիչ յերկար կանգ առնել: Վարկային
ընկերութեանները գյուղատնտեսական ունիվերսալ այն կազմա-
կերպութեաններն են, փորանք պետք է վարկավորվեն անասու-
թեանների գանազան ճյուղեր, կազմակերպեն այդ անասնութեան-
ների տարբեր ճյուղերի արտադրիչայի արտահանութեանը և
փոխաբար և բնկ հանրապետ վարկավորեն իրենց ազգայնութեան
չըջանում գանվոյ գյուղական շրջավորութեան. մինչդեռ այդե-
գործական ընկերութեանը արտադրական մի ճյուղի և փորոչ
անասնութեանների (իր անդամներին) չաբջն և ծախարում իր աշխա-
տանքները: Այն ժամանակ յերբ որինակ—Աշտարակի վարկային
ընկերութեանը պարտավոր էր վարկավորելու ամբողջ Արարանի
չըջանի շրջավոր գյուղացիութեան կարիքները՝ այդ ընկերութեան-
նը դեռ ևս 23 թվականից սկսած իր վարկի խոչոր մասը գանազան
սպասողական ապրանքներով ավել է միմիայն Աշտարակի այգե-
գործներին: Այս սխալը մենք իր ժամանակին նկատել ենք և այ-
նուհետև կանգնացրել այդ ձևի վարկավորումը: Սխալ է յեղել և

այն, վոր միևնույն այլ վարկավորման անդամներին հետագայում
կազմակերպման Այգեգործական ընկերութիւնը ստիպման
յեղել վարկավորել՝ փրկելու նրանց անտեսութիւնը քայքայել-
լու վտանգից: Անկապած է, վոր հետագայում այս գրութիւն-
նր անդի չպետք է ունենա և հետագա միութիւնն է վերապահում
գիֆերենցիացիայի յենթարկելու այլ ընկերութիւնների գործ-
նեցութիւնն սահմանները: Յերբեք այգեգործական ընկերութիւնը
չի խանդարել վարկային կազմակերպութիւնն և ընդհակառակը:
Յերբորդ հարցը, վոր ընկեր Սարգսյանը բարձրացրեց, դա «Արա-
բա» գործարանի կողմից մասնավոր մարդկանց հետ տարվող
բանակցութիւնների և նրանց գերադասութիւնն հարցն է: Պիտի
հայտնեմ այստեղ, վոր «Արաբա» գործարանը վորպէս պետական
տնտեսական հիմնարկութիւն պիտի աշխատի հայթհայթման
գործն ամբողջովին տանել կոոպերացիայի միջոցով: Սակայն
կարելի ստիպել տնտեսական հիմնարկութիւնը, վորպէսզի նա
իր տնտեսական շահերը դնի մեզ. այն ժամանակ, յերբ
ապարատի միջոցով կամ մասնավոր մարդկանց միջոցով ամէլ
եւեւ ձեռք կարող է նա իր գործը կատարել: Պիտի մենք ձգտենք
վոր կոոպերացիայի ցանցն ամէլի եւեւ և լավ կարողանա հայ-
թհայթման գործը կատարել, վորպէսզի պետական տնտեսական
հիմնարկութիւնն իր ամբողջ աշխատանքը հանձնի կոոպերացիա-
յին: Այնուհետեւ ընկ. Մարաֆեյի և Բուչնեփր այստեղ միանգա-
մայն սխալ ձեռք գրեցին հարցը թէ իրը յետ ասել եմ, վոր մենք
ուզում ենք լիկվիդացիայի յենթարկել «Սիր-Սոյուզը». դա չափա-
դանց և անթույլատրելի սխալ է, մասնավոր իմ կողմից այդպիսի
հարց չէր գրվի, քանի վոր յետ ինքս եմ առավելապէս աջակցել
այդ միութիւնն դարգացման: Այստեղ հետագա ստորուկառուրայի
մասին յետ ասացի, վոր Գյուգատնտեսական կոոպերացիայի մաս-
նագիտական ճյուղերը պիտի ունենան իրենց համահայաստանյան
կենտրոնը, այսինքն, վոր բոլոր կաթնատնտեսական արտեյներն
որինակ. — պիտի անմիջապէս մտնեն համահայաստանյան իրենց
միութիւնն մեջ. այսինքն կաթնատնտեսական կոոպերացիայի
կենտրոնի և ապա Հայգյուղմիութիւն: Այնուհետեւ յետ և, ինձ-
նից հետո ընկեր Ղազարյանը, ամէլի պարզեցինք այդ միտքը,
վոր ներկայումս գոյութիւն ունեցող «Սիր-Սոյուզը» կամ Մեզ-
վարուծական միութիւնը կը լինեն այդ ճյուղերի համահայաս-
տանյան կենտրոնների կազմակերպման նախաձեռնողները: Կու-
ղէյի յերկու խորքով ընդդէմ լինել նաեւ այն թիւը տեսակետը,
վոր ունի կազմակերպչական ստորուկառուրայի մասին կոոպերա-

ցիայի յերբեմնի աշխատակից Աթանասյանը: Նրա անորոշ յեն-
թարական մտածողութիւնն մենք հակադրում ենք մեր սխա-
մը. մենք ուզում ենք ճանապարհը դարձնել կարճ, ապարատը-
վորքան կարելի յէ ձեռն և միաժամանակ վոչ թէ յետադիման-
յան, այլ յերկատնիմանյան դարձնել: Ինչ վերաբերում է ընկ.
Դանելյանին, վորն ասում է թէ ուժեր չկան, հարմարութիւններ
չկան և «Նոր Մեզը» ընկերութիւնը ժամանակավոր է հիմնված
և վաղմուտ է յենթակա. դա հայտնաբերում է մի վատ, վոր
Նոր-Մեզը ընկերութիւնն գրութիւնն ինքնին պարզում է Դանել-
յանի ճառի ամբողջ խախտութիւնը, այդ ճառից պարզվում է
նաեւ, վոր այդ ընկերութիւնն մեջ նստած են մարդիկ, վորոնք գի-
տուն մարդկանց հաշակ ունեն, բայց վորոնք ամբողջ ժամանակ
կոոպերացիայի ասպարեզում ագիտութիւն են հայտնաբերել:
Այդ ճառն ինքնին պատասխան է այն գրութիւնն, վորի մեջ գտն-
վում է այդ ընկերութիւնը շուրհիվ իրեն՝ Դանելյանի: Ընկեր
Փառնավազն այստեղ բարձրացնում է մի քանի հարցեր, նա ասում
է, վոր պետք է անդի պայմաններին հարմարվող գործիքներ բե-
րել տալ: Ընկերներ, մենք վոչ մի գործիք չենք բերել, վոչ Բեր-
լինից և վոչ Ամերիկայից, մենք իրավունք չունենք բերելու, վո-
րովհետեւ մենք միայն կազմակերպչական կենտրոն ենք յեղել և
զուրկ ձեր լիազորութիւնից ու միջոցներից. այս հանգամանքը
բավական էր, վոր մենք զգույշ լինեցինք աշխատանքի ընթացքում:
Ընկեր Փառնավազը շատ լավ գիտե, վոր մենք ինքնատար չենք
մատակարարել. ուրեմն նա վատ էլ չէր լինի. կասկածից դուրս է,
վոր մատակարարման գործը մեր միութիւնն առաջնակարգ հար-
ցերից մեկն է, վորի վրա առանձնապէս կանգ առա իմ զեկուցման
ընթացքում: Ինչ վերաբերում է կոոպերատիվներին յիստատ վարկ
բացելու խնդրին յետ պետք է ասեմ հետեւյալը. յեթէ ձեր ցանկու-
թիւնն իրադրութիւնը, ապա մեզ անհրաժեշտ կը լինեն յերկու
միլիոն վարկ, առաջեք խնդրեմ, վոր կազմակերպութիւնը կա-
րող է յերկու միլիոն վարկ բաց անել: Մեր կոոպերացիան դե-
ւս իր սեփական միջոցները չունի, նա գրան պիտի ձգտի նախ և
առաջ: Կոոպերատիվ ընկերութիւնն նպատակն է ստեղծել կոոպե-
րատիվ Փոնդ: Դուք ընկեր Փառնավազ, վորքան էք հավաքել:
Յետ չեմ ժխտում, վոր պետք է ձեզ վարկավորել, ողնել, վոր-
պէսզի վառքի կանգնեք:

Ընկեր Ստամբուլյանին քիչ քան ունեմ ասելու. ինչ վերաբե-
րում է մայիսի 20-ի զեկրեմին, յետ ասացի, վոր մեր համագու-

մարբ չե, փոր աշտար ինտեղբայրացի մասին պիտի խոսի: Մա-
յիսի 20-ի գեղընում սպասողական կոտորակային կարող է նաե
բեալիցայից յենթարկել զյուզպրոպուկցիան: Ի՞նչու մե և խնդի-
րը. սա ինտեղբայրացի չե բնկ. Մամբրոյցյան. գյուղն իր անտե-
սական կյանքն աշնքան մեծ պահանջ ունի, փոր թե Գյուզպանտե-
սական և թե՛ Սպասողական կոտորակային չեն կարող բաժանարարել
ներկայումս նրա կարիքները: Կոտորակայի նպատակն և գյուղի
անտեսութեանն ազատել մասնավոր առևտրականներն ազգեցու-
թյանից: Վաչ Գյուզպանտեսական և փոշ Սպասողական կոտոր-
ակային առանձին-առանձին պատասխանատվութեան չեք կարող
վերցնել և ապա չկատարել աշն. ներկայումս նրանք միասնաբար
ուժեքով պիտի ոգնեն գյուզպան միջերբ արտահանելու մեջ:

Ընկեր Մանուկը, աշտակ հարց և հարցում Փոխպետնների
և Գյուզպանտեղբայրացի միջև սերտ կապ ստեղծելու մասին: Յեա
պետք է տեսն, փոր փակերը գեա ևս փորոշ կաղմակերպչական հու-
նի մեջ չեն մտել. մենք գեա չենք ի հարկե. փակերի համարործակ-
ցութեանը: Յեա կարծում էմ, փոր արտագրող-գյուզպան գտնա-
կարգային կաղմակերպութեանը փոշ թե Փոխպետն և, այլ Գյու-
զպանտեսական կոտորակային, մեր նպատակն և Գյուզպանտե-
սական կոտորակային փորոշ ձևակերպում կաղմակերպութեան
գործնել գյուզում: Յեթե աշտակում փոխպետններն ել կը-
զան մեզ ոգնութեան՝ ափելի լավ: Ընկեր Նապարտիք Վարկային
կոտորակային մասին խոսելիս փորոշ սխալների մեջ բնկավ. նա
ծանոթ չե մեր կաղմակերպչական սխալային: Մեր Վարկային բն-
կերութեաններն ունիվերսալ, գյուզպանտեսական կաղմակեր-
պութեաններն են: Չուս փարկային բնկերութեաններ Հայաստանում
չկան և մենք գեա ենք նրանց կաղմակերպման: Ընկ. Նապարտիք
ասաց, փոր ազգարնակչութեանը քիչ և կոտորակային յենթարկ-
վել: Մենք ել ենք գտնում, փոր 6, 8 տակտը չափազանց քիչ և
ապագայում մենք կը խոսենք փոշ թե գյուզական ազգարնակչու-
թեան վեց տակտի, այլ 16 տակտի մասին: Ամեն բան, առավե-
րապես կոտորակային գյուզութեամբ չի լինում. մենք առաջա-
նորար հարթում ենք գծավորութեանները մեր ճանապարհի վրա-
յից գեալի կոտորակային հասարակարար, գեալի սոցիալիզմ: Ընկ.
Մեյրանյանն աշտակ հարց բարձրացրեց, փոր փորքան կարելի
չե, մենք քանակով չգրողվենք՝ այլ փորակով. չլիանեմ ո՞վ ասաց,
փոր մենք քանակով ենք գրողվել: Մեր նպատակն և ամեն կերպ
ուժեղացնել մեր փորքի կոտորակային կաղմակերպութեանները,

իսկ յեթե գտնան մասին և նրա խոսքը, ապա աշտակ գտնում պետք
և առաջին հերթին Եջմիածնի շրջանում (Ժիծաղ, ճաշեր-գտու-
մը յեղել և): Չափած ին կրկին գտել Եջմիածնում՝ սուրբ գործ և
կոտորակային նկատմամբ: Աշտակ ազգունում բնկ. Մահակյանը
ի՞նչ ասաց-յեա սպասում եյի, փոր նա կտա թե ի՞նչ ուղղու-
թեամբ մենք կարող ենք հեղաշրջել մեր նախապետական անտեսու-
թյունը: Մակայն բանից գուրս և գալիս, փոր ամեն ինչ կարելի
չեք անել, ամեն հնարավորութեան կար, բայց մենք փոշին չենք
արել: Նա որինակ բերեց, փոր արտեքների գոյութեանը փիճելի
չե, փորովհետեւ կաղմակերպչական գեալարութեան իբրե թե
չի յեղել: Յեա իմ գեալացման մեջ արդեն ասացի, փոր մեր ցավը
գյուզպանտեսական վարկի և ինվենտարի բացակայութեան
խնդիրն և: Աշտակի գրութեան առաջ մենք կանգնել ենք Նոր-Բա-
յաղետի, Չանգեպուրի և Ղարաքիլիսայի շրջաններում, ուր ին-
վենտար, սեպարատոր չունենալու պատճառով փակվել են ար-
տեքները: Կաղմակերպչական գեալարութեան մասին հարկ չկա
գեալարի անել: Աշտակ կան բնկերներ, փորներ կարող են վկա-
յել թե մենք մեր գործունեյութեան բնթացքում կաղմակերպչա-
կան ի՞նչ գեալարութեան ենք ունեցել: Այնուհետեւ բնկ. Մա-
հակյանն ասաց, փոր պետք է սովորեցնել գյուզպաններին, իսկ
յեա նրա ամբողջ ճառից յեկա աշն յեղբակայութեան, փոր հար-
կավոր և սովորեցնել նաե իրեն, բնկ. Մահակյանին: Գեալարել
չի նշանակում ամբողջ գործն իր ձեռքն առնել, և հրամաններ ար-
ձակել. կոտորակային կամավոր, հասարակական, մասնաշաղկան
կաղմակերպութեան և: Այն հարցին, փոր մեր ինտարուկտներն ի
շարքում չկան գյուզպանտեսաներ, չկան հասուկ սպեցներ, և փոր
նա մի աշտակի թեկնածու չե մասնանշել և մենք չենք բնգունել,
դա իրողութեան և, սակայն նրա մասնանշած սպեցից դուք ափե-
լի շատ բան գիտեք, յերեի. մենք անգործ և անպետք մարդիկ
չենք վերցնում աշխատանքի: Մենք քանիցս գիժել ենք Հոգեոգ-
կումին թե ափեք մեզ ազրոնումներ, բայց ինչ արած, փոր Հոգեոգ-
կումն ել ազրոնումներ և հրավիրում Թիֆլիսից:

Ընկ. Խուզպանի ճառի մասին յեա չեմ խոսի, փորովհետեւ
Վարկային բնկերութեանների մասին յեա խոսել եմ արդեն: Այժմ
Գառնանք բնկ. Գարբելյանին. նա ասում է, փոր ապրանքափոխա-
նակութեան չի կատարվել մեր կաղմից: Նա յերկու խնդիր չի
աարբերում թե արդյոք մենք «Միութեան ենք, թե կաղմակերպ-
չական կենտրոն»: Մենք ամեն բան արել ենք նկատի ունենալով

կոտակերացիայի ընդհանուր շահերը: Այնուհետև ասում է, թե կենտրոնը չի մտածել արտաքին շահանքում մեր պրոտուկցիան բեալիզացիայի յենթարկել: Յես գարձանում եմ, թե այս խնդրում ի՞նչպես կարելի չէ մեղադրել մեզ, քանի վոր դեռ այդ պրոտուկցիան չկա, չենք տեսել: Նա ասում է, վոր մենք չենք ունեցել նաև ինվենտար, ալսինքն՝ այն, ինչ յես սկզբում ձեզ զեկուցեցի. անտեղի կրկնություն է անում: Ասում է վոր վարկային ընկերությունը ժխտում է ալեկզորձական ընկերության գոյությունը: Դուք արդեն գիտեք, վոր դա թյուրիմացություն է: Այնուհետև նա ասում է, վոր պետք է բոլոր տեսակի կոտակերառիվ ընկերությունները դաժավտանգավոր: Յես չեմ իմանում թե ընկ. Գարբելյանն ինչպես է պակասերացնում դա, բայց «նրա մեծ ընկերները» արդեն պատկեցիտ չլինի, այլ այն, վոր տվյալ պայմաններում՝ նա հնարավոր չէ է աննպատակահարմար է: Այնուհետև նա ասում է, թե ինչու գործակալները մասնավոր մարդկանց հայանում են, — ընկ. Շատում է, վոր ալստեղ համարվել են «ինչ վոր վորոշումներ» հաստատելու է ալստեղ խոսում են իրեն թե «յեղած վորոշումներ» մասին: «Միայն մենք ենք, վոր պիտի վորոշենք» է այն. բացությունը հետապնդում է գյուղական տնտեսության զարգացման: Յես ալստեղ պարզ ասացի, վոր Գյուղատնտեսական կոտակերացիային կյանքի հրավիրողը, սուսք քաղողը, աջակցողը յեղել է Կոմունիստական կուսակցությունը:

Հայաստանի գյուղատնտեսության բարձրացման խնդիրները է նրանց կարևորությունը Կոմունիստական կուսակցությունն ալելի լավ գիտե՝ քան թե «Գարբելյանները», վորոնք մեր նախ թարանից վոչինչ լավ բան չեն արել աշխատավոր գյուղացիության համար, սա գիտեն բոլոր ալստեղ ներկա յեղողները:

Ալստեղ ասում են նաև, վոր գյուղերում նստողները փիլիսոփաներ չեն, վոր ամեն ինչ ըմբռնեն: Յես ցավում եմ, վոր գյուղերում դեռ էս կան այնպիսի «փիլիսոփաներ», ինչպիսին Գարբելյանն է է նրանց ներկայությունը վտանգավոր է մեր ժողովրդը:

դական շահերի տեսակետից: Համագումարն այսօր լիկվիդացիայի կյենթարկի Գյուղկոտակենտրոնը է կրնարի մի նոր վարչություն գործերը տանելու համար: Յես կարծում եմ, վոր կոտակերացիայի գործը մենք արել ենք ուղիղ գծով: Համագումարը, անշուշտ, կասի իր խոսքը, իսկ մտնել մեր հոգու խորքերը, քրքրել այն դա վոչ Գարբելյանի է վոչ նրա նմանների գործն է:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Անձնական բացատրության համար խոսք է արվում ընկ. Դանիելյանին:

ԴԱՆԵԼՅԱՆ.—Ընկերներ, յես ներողություն յեմ խնդրում, վոր ձեր թանգակին ժամերից խլում յեմ Յրուկ: Դա նրա համար է, վոր Գյուղկոտակենտրոնի նախագահն իր պատասխանների մեջ շատ հեռուն գնաց: Ալստեղ ընկերներ, արդյոք դուք նկատեցիք վորեւ անձնական մոտիվ, դուք նկատեցի՞ք վորեւ գիտում. յես վորպես համագումարի անդամ, պարտականություն էյի համարում ինձ նկատված բացերի մասին խոսել. համագումարը պահանջում է աշխատանք իր ընտրած մարմիններից է սակայն այդ մարմիններ վոչ մի կոպեկ չեն ունեցել աշխատանք տանել: Յես ալստեղ մտնում եմ, վոր այն ինչ վոր ընկ. Մելիքը մասնանշում է՝ ալստեղ մասին մենք կը խոսենք ուրիշ տեղ է վոչ թե ալստեղ: Այժմ թույլ տվեք անցնեմ Կենտրոնի մասին:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Դուք խոսք ուղեցիք միայն անձնական հայտարարության համար այժմ ձեր ժամանակը լրացել է: Խոսքը արվում է անձնական բացատրության համար ընկ. Գարբելյանին:

ԳԱՐԲԵԼՅԱՆ.—Ալստեղ ընկ. նախագահ՝ իր պատասխանի մեջ հայտնեց, վոր յես ինչ վոր առանձին նկատառումներով եմ մոտենում չոչափված խնդիրներին: Յես միայն ասացի, վոր ալստեղ Համագումարում պետք է նկատի առնվեն գալառից յեկած ընկերների կարծիքը է բոս այն աշխատեն մեր քայքայված գյուղացիության կարիքները լսել, վորպեսզի մենք կարողանանք արտահայտիչ լինել այդ կարիքներին: Ահա այն սկզբունքային խնդիրը, վոր յես գրել ալստեղ:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկ. Գարբելյանի արտահայտությունների վերաբերմամբ այն թե ալստեղ ինչ վորոշումներ վոր լինեն պետք է ըղխեն մեր կողմից այս մասին պետք է տեսլ, վոր ամենափոքր բանը այն է, վոր ընկ. Գարբելյանը չի կարող իր խոսքերի վրա կանգնած մնալ: Այն վորոշ ուղղությունը, վորը գծված է մեր կուսակցության 13-րդ Համագումարի կողմից—այդ գիծը մեկ կտանեմ անշեղ: Կոմունիստական կուսակցությունը շատ վա-

դուց դառել ե մեր ժողովրդի ուղիւ-կայանը: Դեմոգոգիայով
զբաղվելու կարիք չկա պետք ե շատ մտածել և լուրջ զբաղվել:
Յես շատ ուրախ եմ, վոր բնկեր Գաբրելյանը զգաց իր սխալը և
ուղղվեց վորոշ չափով: Ընկերներ, բնկ. Մելիքի գեկուցման առ-
թիվ բանաձև կընդունենք վերջում: Կարմիր բանակայինների
վարչությունը խնդրում և ձեզ ներկա լինել յերեկոյան ժամը 8-ին
Կինոյում:

ՄԱԼԱՖԵՅԵՎ.—Ընկերներ, Գյուգիտակենտրոնի նախագահ
բնկ. Մելիքի գեկուցումից և զբամական հաշվառությունից յես
յեկա այն յեզրակացության, վոր Գյուգիտակենտրոնը 6 ամսվա
ընթացքում շատ բան և արել, յես մեր շրջանի կողմից չնորհա-
կալություն և հայանում նրա գործունեության համար:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Այս առաջարկությունը կը կցվի բանաձևին:

Նիստը փակվում և ժամը 6 և կեսին:

ԶՈՐՐՈՐԴ ՆԻՍՏ

Նախագահում ե բնկ. Մելիք.

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ձեկուցման համար խոսքը պատկանում և հոգ-
ժողկոմի տեղակալ բնկ. Ս. Շադունցին:

ԸՆԿԵՐՆԵՐ, Գյուգիտանտեսական Կառվարաւիվ Կենտրոնի
վարչության առաջարկությամբ՝ յես ձեզ պիտի գեկուցեմ գյու-
գտանտեսության առաջարկում Հայաստանի Հոգժողկոմատի հեր-
թական անկիւնների մասին:

Հարցն ինքնին բովանդակին մեծ և ու բնդարձակ և մի ժամվա
գեկուցման ընթացքում փոշ մի կերպ չի կարելի այն սպասել: Յես
կաշխատեմ, սակայն բնդհանուր դժերով, ձեզ ծանոթացնել գյու-
գտանտեսական քաղաքականության առաջարկում մեր ունենալիք
հերթական խնդիրների հետ:

Մեր գյուգտանտեսական քաղաքականությանը վերաբերող
յերկու հարցերի վրա կանդ կանեն ուրիշ յերկու գեկուցողներ:
Այդ հարցերից մեկը՝ մեր վարկային քաղաքականության հար-
ցն և:

Ձեզ անհայտ չէ, ամէլի շուտ ձեզ՝ քան փորել մեկին բով
հայանի յես, վոր ահա կես տարի յես, ինչ մեզ մոտ գոյություն ունի
և գործում և Գյուգտանտեսական Բանկ, վորի միջոցով և Հայաս-
տանի Հոգժողկոմատը վարում և իր վարկային քաղաքականու-
թյանը:

Հայաստանի Հոգժողկոմատի վարկային քաղաքականության
հիմնական նպատակն և հանդիսանում վերականգնել գյուգտանտե-
սության այն ճյուղերը, վորոնք իմպերիալիստական, աղգամիջ-
յան ու քաղաքացիական պատերազմների ժամանակ անհամեմատ
ավելի յեն տուժել: Մեր քաղաքականության ընթացքն ուղղված և
զեպի գյուգական տնտեսության հիմնական կապիտալի վերա-
կանգնումը, վորպիսիք առաջին հերթին հանդիսանում են լծկան
անասունները, գյուգտանտեսական մեքենաներն ու գործիքները,
սերմացուն և այլն: Միննայն ժամանակ մեր այդ քաղաքականու-
թյանը խրախուսիչ—գործալից և հանդիսանում հում նյութերի
արդյունաբերական մշակման, մասնավորապես պանրագործու-
թյան, պահածոների արտադրության, գրենայի գործին, գինե-
գործության և այլն: Մանրամասնությունները դուք կը լսեք մեր
վարկային քաղաքականության առթիվ լինելիք գեկուցումից:

Մյուս հարցը, վոր բոտ ինքյան ամենահետաքրքրական ու յե-
րախտալորը պիտի լինի,—դա Հոգժողկոմատի կոռպերատիվ քա-
ղաքականության յունկն և: Այդ խնդրում հոգժողկոմատն իր քաղաքա-
կանությանը վարել և Գյուգտանտեսական Կառվարաւիվ Կենտրո-
նի միջոցով, վորի հիմնական նպատակը հանդիսանում եր.—

1.—Մեր գյուգացիությանն արտեյները, առանձին բնկերու-
թյանները, կամժունաները մեջ համախմբելը, 2.—Գյուգտանտե-
սության բարձրացումն ու արանից բղխող գյուգացիական տնտե-
սության միջերջների կնունն ու սպասումը: Այս հարցի վրա ար-
զեն կանդ առավ Գյուգտանտեսական Կառվարաւիվ Կենտրոնի գոր-
ծունեյության գեկուցողը, բոտ վորում յես այլևս ձեր ու շաղբու-
թյանն այդ խնդրով չեմ ծանոթանի:

Յես պիտի կանդ առնեմ այն միջոցների վրա, վոր Հոգժողկո-
մատն անհրաժեշտ և համարում գյուգտանտեսության բարձրաց-
ման համար, հենց այս տարիանից ձեռնարկել անմիջականաբն իր
անդարտաների միջոցով: Այս հարցը,—գյուգտանտեսության
բարձրացման խնդիրը, հատկապես մեր ու շաղբությանն և գրա-
վում փոշ միայն նրա համար, վոր նրանից և կախված մեր Հանրա-
պետության գյուգացիության նյութական ու կուլտուրական կյան-
քի սղայմանների բարելավումը, այլ նաե նրա համար, վոր գյու-
գտանտեսության բարձրացման և նրա ինտենսիվ զարգացման հետ
սերտ կերպով կապված և հում նյութերի յեվ արդյունաբերական
բազանների ստեղծելը, վոր իր հերթին խթանելու յես քաղաքային
արդյունաբերության և փոխադրական միջոցների (транспорты) վե-

բականգնմանն ու զարգացմանը: Այս մասին ձեզ ասում է Հայաստանում մեր կառավարութեան կատարած աշխատանքը: Մենք պարզ գիտակցում եյինք, Վոր մեր քայքայված յերկրում, Վորպիսին հանգիստանում է մերը, գլխավոր, իսկ սուսին շրջանում՝ նույնիսկ բացառիկ ուշադրութեան պիտի դարձվեր գյուղատնտեսութեան վերականգնման, ցանքերի տարածութեան բնոյայնման ու մեծացման վրա: Յետեւ Հայաստանում 1914 թ. ցանքերի տարածութեանը 237, 153 դեա. եր, — ապա իմպերիալիստական պատերազմը, Վոր Հայաստանի նկատմամբ ամէկի քան անողորհ հանդիսացավ, իսկ նրան հետեւող ու դաշնակցական կուսակցութեան կողմից շարունակ ստեղծվող ու հրահրվող ազգամիջյան ու քաղաքացիական կռիվները ցանքերի այդ տարածութեանը կրճատեցին ու 1919 թ. հասցրին մինչև 60, 718 դեա.:

Գյուղատնտեսութեան այսպիսի բնկած ու անմխիթար դրութեան ժամանակ խոսել Հայաստանում Փարբիկաների և գործարանների կառուցման մասին, — կը լինի անմտութեան և անհեթեթութեան: Գյուղատնտեսութեան ասպարիզում մեր յետամշակատարած աշխատանքները Վորոշ հետեւանքներ ամէկ են: Յեւ միայն նրանից հետո, յերբ մեր վտարների տակի հոգն ամուր ու կայուն զգացինք, յերբ ամբողջովեւ մեր գյուղը, միայն այն ժամանակ մենք սկսեցինք յուրջ կերպով մտածել նաեւ քաղաքի արգյունարերութեան վերականգնման մասին: Գյուղատնտեսութեան զարգացումը բարձրացնում է գյուղացիութեան գնողական բնոյանակութեանը, Վորն իր հերթին նպաստում է բաւարի ու գյուղի միջեւ լինելիք ասպրանգաւորականութեան, հետեւողեւ նաեւ արգյունարերութեան զարգացման: Եւ բարձրացնում է գյուղացու վնասուցականութեանը, այսինքն՝ նպաստում է գյուղատնտեսութեան վերջապէս գյուղատնտեսութեան զարգացումը ստեղծում է նյութական—կուլտուրական միճակի բարեկամում բանվորութեան և առավել ևս՝ գյուղացիութեան համար: Ահա թէ ինչո՞ւ մենք գյուղատնտեսութեան վերականգնման հարցը՝ մեր բոլոր աշխատանքների հիմնաքարն ենք համարում:

Մեր հեղափոխութեանն ամենից առաջ մեզ առաջադրեց հողի մասնավոր սեփականութեան լուծարի հարցը: Յեւ հե՞ խոսում հողերի բնապարտման մասին, Վոր շատ նշանակալից է այն յերկրների համար, Վորտեղ խոշոր մասնատիրական կարվածներ կան, ինչպէս Ագրեկանն իր բեղական ու խանական խոշոր հողամասերով, ինչպէս Վաստանն իր իշխանների կուլտուրական ու մեծ

կարվածներով և կամ վերջապէս Ռ. Ս. Խ. Ֆ. Հ., Վորը խորհրդայնացումից հետո 40 միլիոն (առանց Սիբիրի) դեա. կարվածատիրական հողեր գյուղացիութեանը հանձնեց: Հայ մեքիքները, դժբախտարար, նման Վոր մի ժառանգութեան չեն թողել մեզ, իսկ մեր ազգայնացրած հայ, նույնիսկ Վոր տոհմիկ ծագում ունեցող, հարուստներին պատկանող մի քանի կարվածներն և ելմիածնի վանքի հողերը՝ մեր ձեռքն անցան ամենաանմխիթար միճակի մեջ: Չնայելով սրան, այնուամենայնիվ հողային հարցի լուծումը մեզնից ուժերի մեծ լարումն էր պահանջում: Դաշնակցական կուսակցութեան՝ «Հայաստանը միայն հայերի համար» քաղաքականութեանը հանգել էր նրան, Վոր համարյա բոլոր թուրքական գյուղերի հողերն իրենց բնակիչներից մաքրելուց հետո դրավում եյին հայ գյուղացիները: Լեռնային շրջանների վատ հողեր ունեցող հայ գյուղացիներն անմիջապէս տեղափոխվում եյին յերբեմն թուրքերին պատկանող լավ հողեր ունեցող գյուղերում: Մյուս կողմից էլ կոտորված կամ Հայաստանի սահմաններից փախած թուրք գյուղացիների հողերը դրավում եյին դաշնակցական Հայաստանը յեկած գաղթական հայերը, չնայելով, Վոր դրանցից շատ շատերն ողավելով դաշնակցութեան վարած ալան—թալանի քաղաքականութեանից՝ բնավ չեյին էլ մտածում հողի հետ կապել, և մինչև Հայաստանի խորհրդայնացումը՝ ապրում եյին բացառապէս համարաւորութեամբ:

Այս խնդրում մեր հերթական հոգսը պիտի լինէր առանց հապաղելու ձեռնարկել հողային սեփորմին, խուսափելով նրա մեխանիքական հավասարեցումից և ազգայնական տարածայնութեաններից:

Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ էր հողի հետ կապել յեկած ու մինչև որս էլ թյուրբիւրից յեկող գաղթականներին, դրանց թվում նաեւ հարեան հանրապետութեաններում դաշնակցականներին տիրապետութեան որոք ապաստան գտած և այժմ Հայաստան վերադարձող թուրք փախստականներին:

Հանրապետութեան ազգային փոքրամասնութեանները միանգամայն բավարարված են հողով: Ըստ իմ ունեցած տեղեկութեանների, մեր հողբաժնի տվյալների համաձայն, մինչև այս տարվա հողաշինարարական աշխատանքների սկսելը՝ բավարարված եյին. —

Սրահայից. —

Գավառներ	Գյուղ. թիվը	Ազգաբնակ. քանակը	Հողային նորման.		Ծանոթութիւն
			Դաշտ. գոտում	Լեռն. գոտում	
Յերևանի	108	21.773	$1\frac{1}{2}$ - $1\frac{1}{4}$ դ.	$1\frac{1}{2}$ դ.	Զանգեզուրի մասին տեղեկութիւններ միանգամայն բացակայում են, վերոմէտե աշխատանքներ սկսվել են կատարվել միայն այս տարվանից, իսկ Լեռնական տեղեկութիւնները վերաբերում են միայն 7 գավառամասին:
Եջմիածնի	41	9 787	$1\frac{1}{2}$ »	1 »	
Ն.- Բայազետի	25	10.700	»	$1\frac{1}{2}$ »	
Լոռի-Փամբակի	36	22.510	»	1—3 »	
Դիլիջանի	26	21.700	$1\frac{1}{2}$ »	1 »	
Դարալագյազի	11	4.775	»	1 »	
Մեղրիի	7	983	800 ք. ս.	1 »	
Լեռնականի	14	6.010	—	$1\frac{1}{2}$ - 2	
Ընդամենը՝	268	98.238			

Ազգութիւն	Թիվը	Ծանոթութիւն
Թուրքեր	71.029	Այստեղ չեն մշտնում Զանգեզուրի և Լեռնական գավառները:
Ռուս և մալակ	18.125	
Յեզդիներ	6.210	
Ասորիներ	2.036	
Հույներ	670	Եջմիածնի գավառում:
Հրեաներ	168	
Ընդամենը՝	98.238	

Բացի դրանցից ամբողջ Հայաստանում հոգով բավարարված են՝ 677, 225 գյուղացիներ

Հոգով բավարարված ազգաբնակչության թիվը հորիզոնական Հայաստանում ըստ գավառների

(Կլոր թվերով)

1. Լոռի-Փամբակ	130,000
2. Լեռնական	115,000
3. Եջմիածին	110,000
4. Յերևան	110,000
5. Ն.-Բայազետ	105,000
6. Դարալագյազ	35,000
7. Դիլիջան	75,000
8. Զանգեզուր-Մեղրի	95,000

Ընդամենը՝ 775,000 հոգի

Յեւ այս մեծ գործի ու աշխատանքի իրականացման ժամանակ մեր հողաշինարարութեան հիմնական սկզբունքները, — հողացրված

ծության վոչնչացումը, գյուղական հողաբաժինների մանրացումն և այլն, — ըստ հնարավորին պահպանված են:

Ճիշտ է, այդ ասպարիզում մեր կատարած աշխատանքների համար գաղնակցականները մեզ հայհոյում են և լաց ու կոծ բարձրացնում՝ մեզ մոտ յեկած հայ գաղթականների տեղավորման խնդրի շուրջը: Մեզ մեղադրում են, վոր իբր թե յեկած գաղթականներին մենք հող չենք տալիս և հարկադրում ենք վերադառնալ: Անորինակ սուտ. վորովհետեւ նախքան գաղթականներին Հայաստանի սահմաններից ներս բնդունելը, մենք նրանց հատկացնում ենք վորոչ չըջաններ կամ հողամասեր ու ապա միայն մեր համաձայնութիւնը տալիս նրանց տեղավորութեան առթիւ: Հոգով մենք աղքատ ենք, սակայն մեզ մոտ յեկող հողի աշխատավորն առանց հողի չի մնա:

Մեր նպատակն է այս տարի ամբողջ Հայաստանում ավարտել հողային ռեֆորմը, վորովհետեւ այս աշխատանքն ավարտելուց հետո միայն գյուղացիութեանը հնարավորութիւն կունենա կանոնավոր հող-ոգտագործման յեղանակներին անցնել: Հողային ռեֆորմի կանոնավոր կիրառումից կախված է և գյուղատնտեսութեան բարձրացման խնդիրը:

Այս խնդրի հետ սերտորեն կապված է նաև մեր արտատեղիների հարցը: Այս հարցը վաղուց է խորհրդակցութիւնների քըննութեան առարկա դարձել, սակայն նա իր վերջնական և սկզբունքային լուծումն ստացավ Անդրկենտրոնում կամի մոտ ժամանակներս տեղի ունեցած նստաչըջանի վորոչմամբ, վորով և ղեկավարվելու յե Հայաստանի Հողօրհրմամբ:

Հետագայում այդ քաղաքականութիւնը հանդիւլ յե հետեյալին. —

1. Արտատեղիների հարցը քննութեան տունել ինչպեւ հոգային ընդհանուր հարցի — անասնապահութեան և հողագործութեան, այնպեւ եւ մեր եկոնոմիկայի յերկու հիմնական ճյուղերի դարգացման հետանկարները հետ շաղկապված:

2. Հրաժարվել մինչ հոկտեմբեր գոյութիւն ունեցող անասնապահութեան հին կառուցվածքը վերականգնելուց և նրա վերականգնմանը պայմաններ տանել յերկրի բնական — աշխարհագրական պայմանների, ժամանակակից կուլտուր — տեխնիքական պահանջները ու մեր սոցիալիստական իդյալների համաձայն:

3. Նպատակ ղենել քոչվորական և կիսաքոչվորական անասնապահութիւնից անցնելու կուլտուրական հողագործութեան՝ ձմե-

լային արտատեղիներում, և ալպյան տնտեսութեան՝ ամարային արտատեղիներում, ընդ միին ազգաբնակչութեան տնտեսական այդ նոր ձևերին անցնելուն՝ ցույց տալ ամենամեծ աջակցութեամբ:

4. Հանձնարարել Ա. Ս. Ֆ. Ս. Հ. Պետականին կազմելու քոչ-վորական և կիսաքոչվորական անասնապահությունից հողագործութեան և ալպյան տնտեսութեաններին անցնելու ծրագիր՝ գյուղատնտեսութեան շրջանացման հիմունքներով, վստահութեամբ և ջրամատակարարում՝ հարթավայրերում, խոտացանություն և ցեղային անասունների բուծում՝ ալպյան տնտեսութեաններում:

Անդրկենտրոնականի նստաշրջանն ալպալես և ձեռակերպել իր տնտեսական այդ խնդրի նկատմամբ: Այսպես երևաւ ու ալպալես էլ կը մնա մեր տեսակետը: Այս հարցում մենք կրկնակի չափով զգուշ կը լինենք և վոչ մի շտապողականութեան հրապարակ չենք բերի, ինչպես այդ պահանջով եր' Անդրկենտրոնականի նստաշրջանի միջոցին ալ հարցի քննութեան ժամանակ՝ մամուլում լույս տեսած մի քանի հոգեվածներով, հոգեվածներ, վորոնք ավելի շուտ առգործած էին ազգայնական հոգեբանութեամբ, քան ալ հարցի լուծման համար կոնկրետ առաջարկներ անելու ցանկութեամբ: Մենք զգուշ կը լինենք մինչև այն ստաիճան, վոր վոչ մի գյուղական տնտեսութեան չենք զոհարել:

Արտատեղիների հարցի լուծման հետ մենք հարակցում ենք նաև մեր անտառների կառավարի թշնամու՝ Բեռանցների խնդիրը: Անտառների նկատմամբ այս յերեք տարիների ընթացքում մեր կատարած աշխատանքը խոշոր չափերով յեղել և նրանց պաշտպանութեան գործը: Հայաստանի անտառուտը 5 տոկոսից չի անցնում, մինչդեռ մեր հարևան հանրապետութեան մեջ՝ Վրաստանում նա 27 տոկոսի յե համասար: Այն ժամանակ, յերեք Վրաստանի անտառների տարածութեանը 2,000,000 դեա. և (կոյր թվերով), Հայաստանինը՝ մոտավորապես 220,000 դեա. է: Յեվ առձեռնական արշավանքներն ու գաղնակցականների ժամանակ տեղի ունեցած հայ-վրացական-ադրբեյջանական ազգամիջյան կռիվներն ամենից առաջ անդրադարձել են մեր անտառների վրա: Նրանք կտրատվում, վոչնչացվում էին: Մեր նպատակն է ձեզ հետ, մեր գյուղացիութեան հետ միասին, — քանի վոր այս դեպքում առանց ձեր ոգնութեան վոչինչ չի կարելի անել, — լարել մեր բոլոր ուժերը, գործադրել բոլոր միջոցները, վոր անտառներից մի ավելորդ փայտի կտոր անգամ գորս չտարվի: Ձեր աչքի յույսի տես պահեցեք

անտառները, հետեցեք մեր անտառապահներին, վոր նրանք փաճառքի չհանեն այն, վորովհետեւ վերջ ի վերջո անտառները պահպանվում են ձեզ համար:

Ոգտվելով մեր անտառային պահակների թուլութեանից, — թեև արդարութեամբ պահանջում է տեսլ, վոր ներկայումս նրանք ուժեղացել են, — և կաշառելով ցարական հին պահակներին՝ անասնապահները անտառներում հիմնել են իրենց ձեռնարկները:

Մեզ մոտ ձեռնարկներ գոյութեան ունին շատ վաղուց, սակայն կան և բոլորովին նորերը: Ինչ գնով ուզում է թող լինի, Բեռանցներից մենք այնուամենայնիվ պիտի ազատվեմք. մենք այն պիտի լուծարի յեթարկեմք: Այս խնդիրը մեզ համար հարկավոր է նշանակութեամբ ունի: Յեվ վորպեսզի այն լուծարքի յենթարկենք, դրա համար անհրաժեշտ է, վոր լուծարքի յենթարկված ձեռնարկների տերերին բավարարելու համար, նրանց մեր արտատեղիների ֆոնդից վորոչ հոգամասեր հատկացնենք: Արտատեղիների հարցում մեր հերթական անելիքն է — ստուգել իրապես մեր ունեցած արտատեղիները, նրանց՝ ինչպես մեր անասնապահների, նույնպես և յեկվոր քոչվորների մեջ ճշտութեամբ և հավասարապես բաշխելու համար: Այդպիսի աշխատանք արդեն կատարվում է Դիլիջանի գաղառում և ամենայն հավանականութեամբ այս տարի կավարտվի, իսկ մյուս գաղառներում նման աշխատանքների մենք կձեռնարկենք յեկող տարվանից:

Հողաշինարարական աշխատանքները ցույց տվին, վոր Հայաստանում մենք ունենք 144—150 հազար տնտեսութեան և, ըստ կենտրոնականի տվյալների, 204.000 դեա. ցանքների տարածութեամբ: Միայն համառ ու տոկոսն աշխատանքով մեր գյուղացիութեանը հաջողվել է մինչև այդ չափի ընդարձակել իր ցանքների տարածութեանը: Այստեղ անպայման կառավարութեան ոգնութեան կարիք է զգացվել և ալ ոգնութեանը նրան ցույց տրվել է:

44 հազար տնտեսութեաններից ուղիղ յերեք հինգերորդականը ինվենտարից դուրս են յեղել:

Ինվենտարագուրկ տնտեսութեաններն ըստ գաղառների. —

1. Յերեանի	գաղառում	19,074 տնտես.
2. Եջմիածնի	»	18,822 »

3. Լեւինականի	»	.	.	.	16,657	»
4. Լոռի-Փամբակի	»	.	.	.	11,119	»
5. Նոր-Բայազետի	»	.	.	.	10,231	»
6. Դիլիջանի	»	.	.	.	6,542	»
7. Դարալագյազի	»	.	.	.	4,076	»
8. Զանգեզուրի	»	.	.	.	4,036	»
9. Մեղրիի	»	.	.	.	600	»

Ընդամենը՝ 91,237 տնտես:

Յեվ այս 1923 թ., ալիսինքն այն ժամանակ, յերբ 1922 թ. միայն Հողթողկոմատն ազգաբնակչությանը բաժանել էր 1553 գյուղա տնտեսուն, իսկ բացի Հողթողկոմատից այդ գործու գյուղավել է նաև Հայկեստանը: Միայն 1923 թ. «Գոսխտր» լծկան տնտեսուններ գնելու համար բաց է թողել 100.000 ուրլի, վարպիտի գումարի յեւ տնտեսուններ գնվել ու ազգաբնակչությանը բաշխվել է: Իհարկե այդ տնտեսուններն առաջին հերթին բաշխվել են դաշտային շրջանի ազգաբնակչությանը:

Պիտի խոստովանել, վոր մենք մեծ չափերով ոգնություն հասցրել ենք դաշտային շրջանի ազգաբնակչության: Այստեղ մենք հետապնդում էինք յերկու նպատակի.—նախ՝ մեծացնել ցանքսերի տարածությունը, և ապա՝ անցնելու ավելի բարձր կուլտուրաների՝ գլխավորապես բամբակագործության ընդլայնման: Յեվ մեր այդ նպատակին մենք հասանք: Ճիշտ է, սակայն, մինչև պատերազմյան նորմաներին չթեակոխեցինք: Ըստ Կենտրինվարի ավյալների մենք ունենք.—

Տարիներ	1914	1919	1922	1923	1924
Ցանքսերի տարածություն	237153	60786	82403	153694	204000

Այս ուղղությամբ մենք դեռ ելի պիտի աշխատենք:

Այդ քանակությունից բամբակի ցանքսերի տակ ներկա տարում մենք ունենք 15.301 դես.: Իսկ տնտեսության այս ճյուղը մեզ մոտ համարվում է ամենաապահովվածը: Այդ տեսակետից հետաքրքրական է բամբակագործության մշակությամբ զբաղվող գյուղացիության լծկան անասուններով ապահովված լինելու տեղեկությունները.—

Հայաստանում յեղած 113.866 գյուղ լծկան տնտեսուններից 8.151 գյուղսր պատկանում է հացահատիկների մշակությամբ զբաղվող գյուղացիության: Այս տեղեկությունները Կենտրինվարի ավյալներն են, վորոնց, ավելի կամ պակաս չափով, ճշմար-

տության մոտ պիտի համարել: Միևնույն ժամանակ այդ տեղեկությունները պերճախոս ապացույց են, վոր մեր այսպես թե այնպես ապահովված տնտեսության մի բնագավառը՝ բամբակագործությունը ծայր աստիճանի կարիք է դգում լծկան տնտեսունների: Այստեղ յուրաքանչյուր տնտեսությանը կես գյուղա տնտեսունից մի քիչ ավելի յե զալիս: Մեր տնտեսության մնացած ճյուղերն էլ տնտեսուններով ապահովված չեն: Մենք նպատակ ենք դրել այս տարի Գյուղատնտեսական Բանկի միջոցով գյուղացիությանը բաժանել 500 գյուղա տնտեսուն:

Մեր գյուղացիության ունեցած մեռյալ ինվեստարի մասին տոանձնապես հարկ էլ չկա խոսելու: Մեր յերկիրն այդ տեսակետից ավելի քան ազգառ է: Հետևյալ աղյուսյակը դրա ավելի քան ցայտուն ապացույցն է:

ՇԲՁԱՆԵՐՆ	Բամբակագործությամբ զբաղվող տնտեսության թիվը	Ընտանիքի անդամ. թիվը			Լծկոն տնտես.		Լծկան տնտեսուն. ապահովված գյուղացիության 0-ը
		Տղամարդ	Կին	Ընդամենը	Բանակը	Նրանցից բեռնակիր	
Արագղայանի	2270	4346	4502	8848	1043	155	0,46
Ղամաբուի	2557	5053	4872	9925	1237	151	0,48
Վեդի-Բասարի	1989	2 25	2346	4871	1054	58	0,97
Յերեան քաղաքի	88	199	203	402	72	20	0,80
Սամաղարի	1688	3430	3424	6854	896	75	0,53
Աշտարակի	32	101	92	193	18	13	0,56
Ղուրդուղուլու	4510	8944	8647	1759	2301	301	0,51
Զանգիբասարի	2062	4196	3947	8143	1250	315	0,60
Եջմիածին քաղաքի	596	1508	1798	3306	280	26	0,49
Ընդամենը	14.866	30.302	28.831	60.133	8.151	614	0,55

Հայաստանի յերեք գավառների նկատմամբ գյուղատնտեսական գործիքների պակասը 1924 թ. համեմատությամբ՝ հետևյալ տոկոսներով է արտահայտվում.—

	1919 թ.	իսկ՝	1923 թ.
Գութան	81,9	տոկոս	08,8 տոկոս
Արոր	76,6	»	72,8 »
Գերանդի	89,1	»	82,5 »

Սրանից Հողթողկոմատը 1922 թ. բաշխել է 3888 ուրլու: 1923-24 թ. գյուղատնտեսական ինվեստար ստացվել է 140.570 ո. 96 կուպ.: Իսկ այս տարի Գյուղատնտեսական Բանկի միջոցով

յենթադրվում է գյուղացիությանը բաց թողնել 400.000 ուրբլով:

Սրա վրա ավելացրեք և այն հանրահայտ հանգամանքը, վոր դաշնակցական կառավարությունը մեզ թողել էր միանգամայն ավերված ու քայքայված մի յերկիր առանց մի հատիկ սերբացուի, — ապա միանգամայն պարզ կլինի, վոր հերոսական ճիգեր եյին հարկավոր մեր գյուղատնտեսությունը վերականգնելու համար:

ԳԱՎԱՌՆԵՐ	1 9 1 4 թ.			1 9 1 9 թ.			1 9 2 3 թ.		
	Դու.թ.	Արոր.	գեր.դի	Դու.թ.	Արոր.	գեր.դի	Դու.թ.	Արոր.	գեր.դի
Յերևանի	2772	11.223	30.336	948	3442	4726	1392	5031	5036
Լենինականի	4832	37.380	54.500	381	4291	2910	1119	7976	6342
Ղարաբաղի	2130	8090	15.070	525	2746	3275	521	2546	6095
Ընդամենը	9734	57.193	99.906	1854	10.479	10.911	3031	15.558	17.473

Հայաստանի խորհրդայնացման առաջին իսկ սրից պահանջ դրացվեց սերմացու ներմուծել: Այդ ոգնությունը մեզ ցույց տվեց խորհրդային Ռուսաստանը:

Հողթողկոմատը 1922 թ. սերմացու բաժանել է. —

1. Յերևանի գավառում . . .	47,637	փու.թ
2. Եջմիածնի » . . .	43,000	»
3. Լենինականի » . . .	73,518	»
4. Ղարաբաղի » . . .	14,524	»
5. Լոռու » . . .	22,068	»
6. Իջևանի » . . .	35,683	»
7. Նոր-Բայազետի » . . .	19,021	»
8. Դարալագյազի » . . .	4,646	»
9. Չանգեզուրի » . . .	2,950	»
10. Մեղրիի » . . .	1,600	»

Ընդամենը՝ 264,647 փու.թ

Նույնը մենք արել ենք նաև 1923 և 1924 թ. թ.: Վերահիշյալ սերմանման կամ պանիրների ժամանակ մենք Հայպետրանկի միջոցով ազգաբնակչությանը բաժանել ենք 226,589 փու.թ սերմացու: Գյուղական տնտեսության ամբողջական զուգընթաց նվազեց նաև սերմավարի պահանջը, սակայն նա, — այդ պահանջը, — տակավին կա: Յեւ այս տարի, մենք Գյուղբանկի միջոցով դարձյալ ազգաբնակչությանը պիտի բաժանենք 200.000 փու.թ սերմացու:

Ինչպես տեսնում եք, այս բոլորը համարյա արված է միայն

դաշտային շրջանների համար: Լեռնային շրջանը շատ քիչ է արժանացել մեր ուշադրության:

Գյուղատնտեսական քաղաքականության ասպարիզում այս տարի սակայն, մեր լողունդն է լինելու՝ «ավելի մեծ ուշադրություն մեր լեռնային շրջաններին»: Առաջիկա տարին մեր աշխատանքը պիտի ընթանա այս լողունգով: Կոսկածից դուրս է, վոր մենք անուշադրության չենք մատնի նաև յերկրագործությունը, վորը մինչև այժմ մնում է մեր գյուղատնտեսության հիմական ճյուղը: Այգեգործությունը, մանավանդ զինեգործությունը, վորը մեր կողմից նույնպես հարկավոր չափով ուշադրության չի արժանացել: Բամբակագործության մասին յես արդեն չեմ խոսում, վորովհետև նա ավելի ուժեղ թափով պիտի զարգանա, քան այդ յեղել է մինչև այժմ: Դրա համար մեկնորատիվ աշխատանքները, ինչպես մինչև այժմ, պիտի տարվեն մեծ յեռանդով ու թափով: Մեր ազգատնությամբ, անցյալի անկայուն վալյուտայով անգամ, մենք այդ ասպարիզում մեծ աշխատանք ենք կատարել: Ավելորդ չենք համարում այստեղ հայտնել, վորովհետև դաշնակցականներն իրենց մամուլում այդ առթիվ աղմկում են, իսկ միամիտ ու գործին անտեղյակ մարդիկ կարող են դրան հավատալ, — վոր մեր այդ մեծ գործում մեզ ոգնել է միմիայն Ս.Խ.Հ.Մ.: Մինչդեռ ամեն տեսակի բարեգործական կոմիտեների խոստումները՝ մնում են միմիայն խոստումներ: Նրանց այդ առթիվ ցույց տված ոգնությունն այնքան չնչին է ու աննշան, վոր հազիվ թե այդ մասին հարկ դրացվի խոսել: Այնքան աղմուկ հանած Մոսկվայի «Հոկ»-ի բաժանմունքը, վորը պարտավորվել էր իր վրա վերցնել Եվրիլյարի ջրանցքի կառուցման ծախսերը, միայն այժմ մեզ հայտնում է, վոր ամսական կարող է տալ ընդամենը 1000 ուրբլի, այսինքն՝ ջրանցքի կառուցման ծախսերի մնացորդը նա կարող է տալ 1 և կեսից 2 տարվա ընթացքում:

Այսպես և առհասարակ նրանց ցույց տված ոգնությունը: Ու չնայելով այդ ամենին, մենք այժմ ունենք Եջմիածնի, Եվրիլյարի, Շահումյանի անվան և վերջապես Լենինի (Շիրակի) ջրանցքը, վորը մինչև այժմ մեզ նստել է 600.000 ուրբլի: Այս տարի մենք ձեռնարկում ենք մեր յերկրի և առաջին հերթին Դավալուի ճահճների հետազոտման ու ցամաքեցման աշխատանքներին ու Կարճեանի ջրանցքի կառուցման, մի ջրանցքի, վոր վոր

ուղեւոր յե միմիայն և բնդամենը 600 զեւ. տարածութիւն, վորը սակայն կենսական անհրաժեշտութիւնն և մի այնպիսի սակավահող շրջանի համար, վորպիսին հանդիսանում և Մեղրիի շրջանը:

Հողային ռեֆորմի հետեանքով, ինչպես գյուղում, նույնպես և գյուղերի միջև փոխակել են նաև հողային փոխհարաբերութիւնները: Այս նոր փոխհարաբերութիւնները մեզնից պահանջում են ջրառդատագործման և ջրամատակարարման գործում կատարել համապատասխան փոփոխութիւններ: Այս հարցում գծախտարար մենք մինչև արժամ ել կառավարվում ենք սարգարների ժամանակներից մնացած կարգերով: Այս տարի այդ հարցը մենք իր ամբողջ ծավալով պիտի ուսումնասիրենք, և մեր հողային նոր փոխհարաբերութիւններին համապատասխան՝ ջրամատակարարման նոր կանոններ սահմանենք:

Յեթե չհաշվենք կաթնամթերքների մշակման գործը, — ապա մեր յերկրում Գյուղատնտեսական կոոպերացիան մեծ ուշադրութիւն պիտի դարձնի մելիորատիվ աշխատանքների վրա: Մեղիորատիվ բնկերութիւններ մեզ մոտ չեն յեղել և այժմ ել չկան. այդպիսիք պիտի ստեղծել և հմուտ կերպով զեկավարել: Մշակված և արդեն ժողկոմխորհին և ներկայացրված համապատասխան վորոշման նախագիծ, վորի հաստատվելուց հետո՝ Հայգյուղկոոպի հետ միասին համերաշխորեն մենք ձեռնարկելու յենք այդ աշխատանքին:

Յեվ չնայելով այդ բոլորին, այնուամենայնիվ մեր ուշադրութիւն 65—70 տոկոսը նվիրել ենք մեր լեռնային շրջաններին: Անասնապահութիւնը դարգացում, — ահա թե ինչին պիտի ձգտենք: Այստեղ հսկայական պահանջ և զգացվում ցուցադրական կերակրումների, պահպանութիւն համապատասխան ցուցմունքների, լավագույն տեսակների պարզեցումման, բուծարանների և բեղմնավորման կայանների միջոցով տեղական անասունների տեսակների մասսայական աղնվացման: Դիլիջանում մենք ունենք մի բուծարան, սակայն նա տակավին չառ քիչ և նմանվում բուծարանի: Յերկրորդ բուծարանը պիտի հիմնել մեր պետական Փիրմային կից՝ Լոռի-Փամբակ գավառում, մեր անասնաձրահական ամենամեծ շրջանում: Այդ բուծարանների հիմնական նպատակն և յինելու — բարելավել տեղական անասունների տեսակները: Մեր նպատակն և զարկ տալ անասնապահութիւնը զարգացմանը, հիմնել պետական մի քանի պանրագործարաններ ու յուղագործարաններ այն շրջաններում, վորտեղ տակավին կոոպե-

րացիան մուտք չէ գործել և այդպիսի գործարաններ չկան: Ամենահամառ կերպով պայքար ենք մղելու անասունների կերակրման և պահպանութիւն պայմանների բարելավման համար:

Միևնույն ժամանակ կատարել կոխվ ենք մղելու ամեն տեսակի հիվանդութիւնների, մանավանդ մեր յերկրից անբաժան ժանդախտի համաճարակի դեմ, վորոնց ուսումնասիրելու համար Հողթողկոմատը յենթադրում և բանալ բակտերիոլոգիական ինստիտուտ: Ի պատիվ մեր գավառական անասնաբուժների ու բուժակների, պիտի ասել, վոր չնայելով բոլոր գծավորութիւններին, այդ աշխատանքը նրանք տարել են փառավոր կերպով: 1923 թվին ժանտախտի համաճարակի բնթացքի մասին բերած թվական տվյալները, միայն իմ առածներն են հաստատում:

Գ.Ա.Գ.Ա.Կ.Ն.Ե.Ր	Գործակալութիւն	Ցուցակագրված անասունների քանակը	Մինչև սրսկումները			Սրսկված անասունների քանակը		Սրսկումից հետո		Պայանվածների քանակը
			Հիվանդ	Կոտորված	%	Կոտորված	0/0	0/0		
Լեռնականի	5	4.104	123	86	69.9	2077	13	0.62		3
Դարապաղ	12	5.733	458	324	70.7	5707	41	0.71		9
Դիլիջան	22	19.831	1101	840	75.2	15.945	209	1.31		16
Կիլիման	15	11.248	737	377	51.1	10.088	135	1.33		14
Յերևան	42	29.676	2356	1682	71.3	30.984	259	0.82		20
Ն. Քայազն	46	48.557	4525	2931	64.7	45.976	301	0.65		33
Լ. Փամբակ	21	20.801	1568	915	58.3	18.334	322	1.80		16
Ընդամենը	163	140.950	10.868	7.145	85.7%	129.128	1.290	1.01%		111

Այս աղյուսակը պարզ կերպով ապացուցում է, վոր շատ գյուղեր համաճարակի ժամանակ անասնաբուժ հրավիրելու խնդրում մեծ անտարբերութիւն են ցուցադրել: Այնտեղ, վորտեղ անասնաբուժն աշխատել է՝ սատկումների տոկոսը շատ չնչին է, — ահա թե ինչ և ասումվերոհիշյալ մեր աղյուսակը: Առաջիկա տարում մեր գյուղացիութիւնն այդ անտարբերութիւնը պիտի լուծարէ յենթարկել: Պիտի ուսումնասիրել անասունների հիվանդութիւնները և նրանց ստակումները մինիմումի հասցնել: Սրանք են յինելու մեր անասնաբուժական բաժնի հերթական անելիքները:

Մանր անասունների բարելավման գործում այս տարի մեր հիմնական նպատակը՝ նրան ուսումնասիրելն և յինելու: Մեզնում մանր անասունները բնավ ուսումնասիրված չեն և այդ մեր ամենամեծ պակասութիւնն է: Այս և առաջիկա տարիներում այդ

բացը մենք կը վերացնենք: Այս տարի մենք կստեղծենք 3—5 հազար գլուխ տեղական տեսակի վոչխարներ չոտ:

Առանձին ուշադրութիւն ենք դարձնելու ճիւղաբուծութեան և ջութիւթութեան վրա: Շատ ընկերներ թվում է, թէ այս հարցում մեր ձիաբուծարանն ուղիղ ընթացք չի բռնել: Այս տեսակետը ճիշտ է: Ընդհանուր է, վոր բեղմնավորման կամ պահպանման մենք ուշ ձեռնարկեցինք: մենք այն սկսեցինք միայն այս տարվանից և յերեք գավառներում մոտավորապէս 300 գլուղական ձի բեղմնավորեցինք: Ավելին մեր ձիաբուծարանն անել չէր կարող և չպիտի յել աներ: Մեր յերկրի ձիերի տեսակներն ու վորակը մեզ բոլորովին անծանօթ էին, և այս ասպարիզում մենք հարկադրված էինք առանց ծրագրի և վորոշ սխառեմի աշխատելու: Իսկ բեղմնավորման կամ պահպանման ուշ ձեռնարկեցինք, վորովհետեւ ձիաբուծարանն այս յերեք տարվա ընթացքում հարկադրված էր ինքն յուրովի աշխատել: Վոչ մի տեղից վորեւէ ոգնութիւն չստանալով, Հոգեօղկոմաան ստիպված էր պահել միայն գոյութիւն ունեցող ձիաբուծարանը, առանց հնարավորութիւն ունենալու ընդարձակել այն: Մեր ունեցած ձիերը պահանջում էին ընտրութիւն, խնամք և այլն: Անհրաժեշտ էր մեր պայմանների պահանջներին համապատասխան ձիեր ստեղծելու հարցն ուսումնասիրել: Այժմ այդ հարցն ըստ ամենայնի ուսումնասիրված է: Զիաբուծարանին հանձնարարված և ազնվացնել տեղական (Ղազախի, Ղարաբաղի և այլն) ձիերի տեսակները, ստեղծել տեղական լծկան ձիերի տեսակներ, և առաջիկա տարին բեղմնավորման կամ պահպանման անցնել այնպիսի լայն ծրագրով, վորպիսի առնվազն հնարավոր լինի պարտական մեր 5—6 գավառները: Սրան զուգընթաց ձիաբուծարանը պիտի մտածի բնական կերպ անասուններ ստեղծելու մասին: Մեր ճանապարհները վատ են և մեծ մասամբ լեռնային նեղ ու անձուկ արահետներ: Այստեղ հարկավոր է ուժեղ և զիմացկուն կենդանի, իսկ այդպիսին հանգիստնում է ջորին: Այս տարի մեր ձիաբուծարանը ձեռնամուխ է լինելու ջորիաբուծութեան զարգացման:

Մեր լեռնային շրջանների ազգաբնակչութիւնը վերջ ի վերջո պիտի համոզվի և համաձայնի, վոր ալպյան մարգագետիններ ստեղծելը, խոտացանութիւնն ու անասնապահութիւնն են հանգիստնալու նրա հիմնական գրադմունքը: Նրանք հաց կուտենան: Դաշտային շրջանները նրանց կտան և լավ հաց կտան, վորովհետեւ նրանց համար բացվելու յեն սերմագութիւն կայաններ և

ստեղծվելու յեն շարժական սերմագութիւն սայլաչարք: Մանուֆակտուրա յել կտան, վորովհետեւ բամբակագործութեան զարգացման վրա մեծ ուշադրութիւն է դարձվում, մինչև իսկ «չոտի» դեմ պարտադիր կերպով պայքար հայտարարելը: Մեր լեռնային շրջաններն աստիճաբար, սակայն վճռական ու վերջնական կերպով պիտի հրաժարվեն հացաբույսերի մշակութից: Այս դեպքում արդեն մեր յերկրի շրջանացման հարցն է ծագում: Վերջին ժամանակներս այդ խնդրի մասին գրելուց դադարել են, մինչդեռ վոչ այնքան հեռու անցյալում ամենքը, ով չէր ծուլանում, դրա մասին գրում և բղավում էր:

Այդ շրջանացմանը մենք կանցնենք այս տարվանից և կը կիրարկենք աստիճանաբար, սակայն վճռականորեն և գլուղական տնտեսութիւններին առանց վորեւէ փնաս պատճառելու:

Ահա ընդհանուր գծերով այն միջոցները, վորոնք գալու յեն վերականգնելու մեր գլուղատնտեսութեան հիմնական ճյուղերը: Վերահիշյալներից բացի՝ մենք ունենք նաև ոժանդակ ճյուղեր, վորպիսիք են՝ շերամապահութիւնն ու մեղվաբուծութիւնը:

Դժբաղտաբար, բացի Զանգեզուրի գավառից, մեր գլուղացիութիւնը քիչ է զբաղվում շերամապահութեամբ, վորով հրաշալիորեն կարելի յեր զբաղվել մեր յերկրում: Այս ասպարիզում մեր հերթական անելիքներն են լինելու. — ընդարձակել թթաստանները Յերեանի մեր շերամապահական կայանն և ուժեղացնել Մեղրիի գրենիորների արտելը: Այս տարի մեր կայանները պատրաստել են 10.000 տուփ գրենա: Յեկող տարի պիտի պատրաստենք առնվազն 15.000 տուփ:

Մեղվաբուծութեան զարգացման համար մենք ամենախիստ կերպով կյանքում պիտի կիրառենք փոսխտի դեմ պայքարելու առթիվ կառավարութեան հրատարակած գեկրետը, տարածենք «զաղան-բաղի» տեսակի փեթակներ, սակայն ավելի էժան գնով, քանայդ յեղել և այս տարի: Պիտի միանգամայն ընդ միշտ հրաժարվել ամեն տեսակի փեթակներից, վորոնցից քիչ չկան մեր գավառներում:

Իմ գեկուցումը լրիվ չի լինի, յեթէ յես մի քանի խոսքով կանգ չառնեմ նաև յերկու խնդրի—մեր՝ անտառային հարցի նկատմամբ ունեցած քաղաքականութեան և խորհրդային տնտեսութիւնների վրա:

Անտառների տեսակետից մեր գրութիւնն ավելի քան կատարութիւն է: Վոչ մի տեղ անտառներն այնպիս անխնա կերպով

չեն կոտորվել, ինչպես մեզանում: Աշխարհում վոչ մի յերկրի անառններով այնքան աղքատ չե, ինչպես մեր: Յեթե վերցնենք յեվրոպական պետությունների անառններն, — ապա հետևյալ (ըստ պրոֆ. Գեյտմանի) աստիճանավորումը կստանանք:

Սերբիա	48	տոկոս
Ֆրանսիա	17	»
Գերմանիա	25	»
Ավստրո-Հունգարիա	29	»
Շվեդ-Նորվեգիա	34	»

Մինչդեռ Հայաստանի անառնությունը հավասար է ընդամենը 5—6 տոկոսի, իսկ Ն. Գ. Գեյտմանի տվյալների համաձայն (Անդր-կովկասում) ընդհանուր տարածության յուրաքանչյուր քառակուսի վերստին անառն ընկնում է. —

Սեծովյան նահանգում	58	տոկոս
Քուիթայի	49	»
Չաքաթայի շրջանում	40	»
Թիֆլիսի նահանգում	31	»
Գանձակի	22	»
Բաղվի	13	»
Իսկ Յերևանի	3.4	»

Այս թվերը պարզորեն մեզ ասում են, վոր այս հարցում մենք առատաձեռն լինել չենք կարող: Մեր անառնների 220,000 գետ. վողորմելի մնացորդը մենք՝ միայն մեր անառնության վարչակազմով չե՛, վոր պիտի պաշտպանենք: Յուրաքանչյուր գյուղացի պիտի խորր գիտակցի, վոր անառնների պաշտպանության համար կառավարության գործը զբաղում է իրեն և միայն և միայն իրեն՝ գյուղացու համար, վոր նա անառնի յուրաքանչյուր թուփը պիտի իր աչքի լույսի պես պահի: Մեզ մոտ տեղական նշանակութուն ունեցող անառններ, ինչպես Ռ. Ս. Ֆ. Խ. Հ. մեջ՝ չկան, վորտեղ գյուղը կարող է ունենալ իր անառնաբաժինները: Մինչդեռ մեր Հանրապետության մեջ տիրապետող սակավահոգության պայմանները հարկադրում են ցանքատեղեր ստեղծել, նպատակով հսկայական տարածություններ անառններից մաքրել, չղիտակցելով, վոր անառնը նույնքան, յեթե վոչ ավելի՛ կարելի է ու անհրաժեշտ, ինչպես և ցանքները: Գեպի անառնները Հափաղանց խնայուն և եկոնոմիկ վերաբերմունքն ու նրանց պահպանությունը, — ահա այդ հարցում մեր ունենալիք քաղաքականությունը: Անառններում արածացվող անառնների վրա մեր կողմից դրված մեծ հարկերը, մեծ կոճղավճարը, ձմերանոցների

անխնա վոչնչացումը հանդում են մի նպատակի, — անառնների անպայման պահպանության, և այս խնդրում մեր գյուղացիությունը պարտավոր է մեզ ոչնչել:

Ինչ վերաբերում է խորհրդային անառնություններին, — ապա սրանցով էլ մենք առանձնապես հարուստ չենք: Նրանք բոլորն էլ համարյա դուռ վորձնական-ցուցադրական նպատակ ունեն: Նախկին կառավարություններից մենք ցուցադրական բնույթի միայն մի այդի յենք ստացել, մնացած այդ ինները, վորոնք այժմ մեր խորհրդային անառնություններն են հանդիսանում, կազմված են նախկին կալվածատերերի հողերից և նրանց չուրջն ընկած մասնատրական այգիներից: Կուլտուրականացնել նրանց, դարձնել վորձնական-ցուցադրական, — ահա մեր հիմնական նպատակը: Այստեղից պիտի տարածվեն բոլոր նորությունները (նոր գութանների, արակոտորների և առհասարակ բոլոր նորագույն գործիքների ու մեքենաների կիրարկումն և այլն): Այստեղից պիտի գյուղացիությանը մատակարարվեն նոր ծառատուներ, նոր սերմեր, այստեղ նա պիտի սովորի վնասատուների դեմ պայքարելու յեղանակներն, և այլն, և այլն: Յեվ այսոր մենք կարող ենք ասել ու հաստատել, վոր մեր այդ հիմնական նպատակին մենք աստիճանաբար հասնում ենք: Մեր խորհրդային անառնությանը գյուղացին արդեն սովորել է: Նա այլևս, ինչպես հին ժամանակն էր, չի սարսափում մեր կալվածքից, ընդհակառակն նա խորհուրդներ ստանալու համար ազատ կերպով հաճախում է այնտեղ: Մեր յերկրորդ խորհրդային անառնությունը, վորտեղ մենք դարել ենք ապիս ծխախոտագործության, այս տարի իր հարեան գյուղացիներին ձրիաբար բաժանել է մեկ միլիոն ծխախոտի շիթիկներ: Մնացած խորհրդային անառնություններն ունեն այլ կոչում: Այսպես, մեր առաջին անառնությունն ունի պաղատու «մայր» այգի, ամերիկական խողովի վաղերի, պաղատու ծառերի անկարան և այլն: Ունենք դուռ արդյունաբերական ախլի մեկ խորհրդային անառնություն — այդ յերկրորդ անառնությունն է, վոր իր ուժերով ու միջոցներով բժրել է իր չրջապատի գյուղացիների այգիները: Այս անառնությանը քաղմանքի գլխավոր ձյուղերն են՝ այգեգործությունն ու բամբակապործությունը: Սակայն բամբակապործությունն աստիճանաբար պիտի կրճատվի և այս անառնությունը բացառապես պիտի զբաղվի այգեգործությամբ:

Ժամանակի սղության պատճառով յես չառ խնդիրներ չոչափել չկարողացա: Սակայն մեր անառնության յուրաքանչյուր

ճյուղի նկատմամբ մեր ունեցած քաղաքականութեան հիմնական խնդիրները պարզաբանված են: Մենք հավատում ենք, վոր մեր բնական միջոցներն անպայման կը փոխեն գյուղատնտեսութեան աշխարհի կառուցվածքը, վոր նա աստիճանաբար հետամնաց ձևերից կանցնի նոր, արդյունավետ ու ինտենսիվ ձևերի: Յեւ այս նոր սխառմը պիտի գա բավարարելու մի պահանջի—ժողովրդական տնտեսութեան միասնականութեան, այսինքն՝ քաղաքային արդյունաբերութեան և գյուղատնտեսութեան սերտ կապի: Մեր քաղաքային խոշոր արդյունաբերութեան ազդեցնացրված և նա կառուցված և սոցիալիստական հիմունքներով: Սոցիալիստական հիմունքներով զարգացող արդյունաբերութեանը պահանջում և և նույնանման հիմունքներով զարգացող գյուղատնտեսութեան: Անհատական հիմունքներով գոյութեան ունեցող գյուղական տնտեսութեանը չի կարող բավարարել սոցիալիստական արդյունաբերութեան պահանջներին, վորովհետև անհատական տնտեսութեան իր բնույթով հարատև չէ:

Այսոր գյուղացին ցանում և բամբակ, վաղը ցորեն և այլն, իսկ այս տատանումները, յետև հասնել կործանարար, գետ բացասարար են անգրագիտութեամբ մեր արդյունաբերութեան վրա: Վերջինս պիտի լավ իմանա և խորապես համոզված լինի, թե ինքը գյուղացին ի՞նչ և վո՞րքան քանակութեամբ և ստանալու: Իսկ այդ հնարավոր և անելի միայն այն ժամանակ, յերբ գյուղական տնտեսական տնտեսութեանները միացած կազմակերպութեան կը լինի: Այդ կազմակերպութեանը կը լինի վերանորոգող, կազմվող միութեանը, վորի աշխատանքները հիմնական մեթոդը պիտի լինի—իրեն՝ գյուղական ազգաբնակչության ինքնագործունեության բոլորակամ զարգացումը: Հենց գյուղացու իրեն մասնակցութեանից, նրա՝ գետի գյուղատնտեսութեան վերականգնումը հայտնաբերած շահագրգռութեանից և կախված և և՛ մեր գյուղատնտեսական կոսպեբացիայի և՛ մեր գյուղատնտեսականութեան գրութեանը: Թերևս մի առ ժամանակ ևլ մենք հարկադրված կը լինենք գյուղատնտեսական մեջ այս կամ այն նորամուծումներն անելու համար պարտադիր միջոցների գիմել, իսկ խաղողն ու բամբակը բժշկելու համար՝ մենք անպատճառ այդ միջոցին դիմելու չենք: Դեռ յերկար ժամանակ գրավոր ու բանավոր պրոպագանդ ենք մղելու: Սակայն գյուղատնտեսական վերականգնման համար հարկավոր և գյուղական մասսայի իր իսկ տեղի-վութեանն ու ինքնագործունեութեանը:

Ավելի մեծ ուղադրութեան լեռնային շրջաններին, գյուղական մասսաների կողմից ավելի մեծ թափով ինքնագործունեութեան և ակտիվութեան, լիակատար աջակցութեան և հովանավորութեան դաշտային մշակութեաններին, առանձնապես արդյունաբերական կուլտուրաներին,—ահա գյուղատնտեսութեան ասպարիզում մեր ունենալիք քաղաքականութեանը:

ԶՈՐՐՈՐԴ ՆԻՍՏ.

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒՄ Ե ԸՆԿ. ՄԵԼԻՔԸ.

(Նիստը բացվում և առավոտյան ժ. 8 և կեսին, սեպտ. 22-ին).

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ստացած գրավոր հարցերին զեկուցող ընկ. Շադունցն այժմ կը պատասխանի:

ՇԱԴՈՒՆՑ.—Ընկերներ, յես ժամանակ չունեցա ստացածս գրավոր հարցերը սխառմատիպացիայի յենթարկել և այդ պատճառով կը պատասխանեմ ստացածս կարգով.

Ինձ հարց են տալիս «հարկերի մասին և ասում են թե ինչու բոլոր շրջաններում հարկերը լրիվ չենք գանձում»: Ճիշտ և, վոր որինակ Զանգեզուրի գավառում հարկերը լրիվ չենք գանձում և այդ ունի իր պատճառը: Զանգեզուրի գավառը Հայաստանի այլ գավառների չարքում ամենից շատ և տուժելի թե քաղաքացիական և թե իմպերիալիստական պատերազմներից: Այդ գավառը, Հայաստանում խորհրդային իշխանութեան գոյութեան առաջին 3 տարիների ընթացքում չէր կարողացել վերականգնել իր տնտեսութեանը: Զմոռանամ, վոր Զանգեզուրի գավառն ամենից շատ ու յերկարատև յեղել և դաշնակցականների իշխանութեան ներքո. այնտեղ իրենց կամայականութեանները սանձարձակ կերպով կատարել են Մելիք-Յուլչյանի, Համադասպի և Անդրանիկի նման, ներեցեք արտահայտութեանս, սրիկաները: Նրանք ամբողջ գավառը թալանել ու կողոպտել էին և գյուղացու տնտեսութեան մեջ գործութեան չէին թողել: Ի հարկե, այսպիսի գավառի նրկատմամբ, ամենից առաջ մենք պետք և ուղադիր վերաբերմունք ունենալինք և մի առ ժամանակ ազատելով հարկից, նպաստելինք տնտեսութեան վերականգնման: Այս տարվանից թե՛ Զանգեզուրում և թե՛ այլուր, մանավանդ Նոր-Բայազետի գավառում՝ մենք հարկեր կը գանձենք լրիվ:

Ճիշտ և, նաև այն, վոր մենք անցյալ տարի շահագրգռման նրկատնտեսներով հարկատվութեանից ազատեցինք բամբակա-

գործներին և մեղվարույթներին. վորոչ գյուրություններ ստեղծեցինք խոտարութեամբ գրադվողների համար: Կառավարութեան վորոշմամբ հարկատուությունից հինգ տարով միանգամայն ազատված են ծխախոտագործութեամբ գրադվողները, նպատակ ունենալով նրա զարգացման համար նպաստավոր պայմաններ բուծել: Հարկերից ազատվել են նաև վերաբնակվողները՝ յերեք տարի ժամանակով, դրա խմաստը նույնպես ձեզ համար հասկանալի չէ:

Հետաքրքրվում են իմանալ, թե՛ «Ի՞նչով է արտահայտվել ՀոգԺողկոմի դերը Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի ասպարիզում»: Ուշագրութեամբ խոսողները արդեն իմացած կը լինեն, բնկ. Մեղիքի խոսքն այն մասին, վոր նրանք աշխատել են ՀոգԺողկոմի հովանու տակ: Դա ճիշտ է և բավական է բնորոշած լինելու համար մեր դերը Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի ասպարիզում: Ավելացնելու վոչինչ չունեմ:

Հետաքրքրվում են իմանալ, թե՛ «Ի՞նչ միջոցներ են ձեռք առնում լեռնային շրջաններում կարկտահարության դեմ կռվելու համար»: Դրա դեմ կռվելու միջոցներ կան, բայց մեզանից դրանք չառ հեռու չեն և մեզ համար առ այժմ անմատչելի: Ճիշտն ասած՝ մի կողմից լավ է, վոր լեռնային մասերում հացահատիկի մշակութեամբ չգրադվեն, քանի վոր կարկտահարութեան և յենթարկվում և դրա փոխարեն անցնեն անասնապահութեան:

Հարց են տալիս. «գութանների մասին և հետաքրքրվում իմանալ, թե մի՞թե Խորհրդային Ռուսաստանի ծանր ինդուստրիան վերականգնել է»: Ամենից առաջ ասել, վոր Խորհրդային Ռուսաստանից գութաններ ու մանգաղներ ստանալու համար անպատճառ պետք չէ, վորպեսզի ծանր ինդուստրիան վերականգնած լինի, յերկրորդ՝ վոր յեթե մինչև անգամ վերականգնած չլինի, համենայն դեպս, Ռուսաստանում դրանց պաշարները մնացել էյին և յերրորդ՝ ասացեք խնդրեմ, ի՞նչից գիտեք, վոր գութաններն ու մանգաղները չենք ստանում արտասահմանից:

Հարց են տալիս. «Արդյո՞ք համարում եմք մենք հողաշինարարական աշխատանքները Նոր-Բայազեդի գավառում արդեն ավարտված»: Այո, բայց յեղած վորոչ թերությունները վերացնելու համար, բնդհանրապես բոլոր գավառներում մենք ունենալու չենք հողաշիններ, վորոնք կատարված աշխատանքի թերությունները վերացնելով կգրադվեն, սակայն առանց նորից սկսելու:

Այստեղ հարց են տալիս, թե՛ «Ի՞նչու մենք չենք թույլա-

տրում անտառներից ոգտվել փայտահատման նպատակներով»: Դա ճիշտ չէ այն չափով, ինչ չափով, վոր խոսքը վերաբերում է «Կողբ» արտելին: Յավը նրանումն է, վոր այս արտելը միշտ ուղում է ճանաչվել իբրև չքավոր. բնկերներ, միք մոռանա, վոր «Կողբ»-ն արդեն յերեք տարի յե գյուրություն ունի և թույլ տվեք, վոր նա չքավոր լինելուց դադարի և դարձած լինի գոնե միջակ: Մերժում ենք նաև այն դեպքերում, յերբ մի առանձին անհատ, խորհրդային աշխատավոր դիմում է մեզ և խնդրում փայտահատման իրավունք ստանալու: Մենք այդ դեպքերում մերժում ենք և կը մերժենք ապագայումն էլ, կը բավարարենք միայն այն ժամանակ, յերբ կոլլեկտիվ կերպով համապատասխան Գործկոմների միջոցով կը դիմեն մեզ տներ կառուցելու համար փայտահատման համար իրավունք խնդրելով:

«Ջրայլիի հարցի մասին» հետաքրքրվողներին այժմ յես չեմ պատասխանի. հետաքրքրվողները թող անցնեն ՀոգԺողկոմատ և այնտեղ անհրաժեշտ պատասխաններ կստանան:

Հարց են տալիս. «Չալթուկի մասին»: Կարճ կասեմ, վոր մեր նպատակն է չալթուկի ցանքսերն իսպառ վերացնել:

Մի ընկեր ուզում է իմանալ, թե՛ «Ի՞նչ միջոցներ ձեռք պիտի առնեն հողացրվածությունը հարթավայրերում վերացնելու համար»: Պետք է ասեմ, վորայդ նպատակով վոչ այս և վոչ ել հետեվյալ տարի նոր հողաբաժանութեան մենք չենք ձեռնարկի:

Հարց են տալիս, թե՛ «Ի՞նչ փաղափականություն եմք վարելու բամբակի մշակության նկատմամբ»: Մեր նպատակն է հետեյալ տարի բամբակի մշակությունը Հայաստանում հասցնել առնվազն 18-ից մինչ 20 հազար դեսյատինի: Սակայն, սրա իրագործումը կապված է մեր Ֆինանսական ուսուրսներից: Ավելացնեմ, վոր մեր պետական բյուջեն այժմ Համամիութենական կարգով քննվում է Մոսկվայում և նրա հաստատումից հետո մենք ինչ կը պարզվի:

Ինձ հարց են տալիս, «Թե արդյո՞ք ՀոգԺողկոմատն ունի փորձնական բամբակի դաշտեր»: Վոչ, ՀոգԺողկոմատն այդպիսիք չունի, այդ ունի «Գոախտոր» և գտնվում է Յերեանին շատ մոտիկ, այնպես, վոր յեթե համագումարի նախագահությունը ժամանակի տեսակետից դյուրություններ ստեղծի, այն ժամանակ մենք կարող ենք գնալ և այդ ցուցադաշտին մոտից ծանոթանալ: Նրան շատ մոտիկ գտնվում է նաև բամբակագործ գործարանը, վոր նույնպես կարող ենք տեսնել:

Ընկ. Սարգսյանն ուզում է իմանալ. «Թե պատերազմից առաջ Հայաստանի ներկա տերիտորիայի վրա ինչ չափով է յեղել բւարակի մշակութունը»: Ճիշտ տեղեկություններ չկան և յետ քաղաքացիական պատերազմի հայտարարումից հետո կենտրոնական Վիճակագրական Վարչության մեջ տված տեղեկություններ: Նրանց տեղեկության համաձայն այդ թիվը արտահայտվում է 14.000 դեյաթարինով, դա է հարկե ճիշտ չէ:

Մյուս հարցը վոր ինձ տվել են հետևյալն է. հետաքրքիր ուզում է իմանալ «թե չի լինի արդյոք, վոր մեր արտատեղիներ մեզ մնան, իսկ մեր հարևաններին՝ վրաստանին ու Ադրբեյջանին իրանց»: Ընկերներ, վերջ է վերջո դա այդպես ել լինելու, չէ, ինչպես, ընդունել է Անդրկովկասյան կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեն, և վոր միանգամից, այլ աստիճանաբար: Մի ընկեր ուզում է իմանալ «թե ինչու այս տարի բամբակացանները չեն ազատվում հարկատվությունից: Ընկերներ, այդպիսի հարց տալը ամոթ է նույնպես և պատասխանելը, բայց համենայն դեպս թույլ տվեք միմիայն յերկու խոսք ասել մասին: Ասացեք խնդրեմ արդյոք բամբակացանք մի դեպքում ինչից չի ստանում առնվազն 50 փութ բամբակ. ի հարկե ստանում է. ապա ինչպես է, վոր նույն բամբակացանի կողքին հասցահատիկների մշակությամբ զբաղվող գյուղացուն, վորը մի դեպքում ինչից ստանում է ընդամենը 25 փութ հացահատիկ, մենք նրանից պիտի ստանանք հարկ, իսկ բամբակացանից վոչ:

Ինձ հարց են տալիս. «Թե ինչու ամենալավ հողերը տրվում են անտառացման համար»: Թույլ տվեք այս ամօթիվ ասելու, վոր մեր գյուղացիք վերջին տարիների ընթացքում անթույլտրելի կերպով, անխնահ կոտորել են մեր անտառները: Պետք է ասեմ վոր անտառների պաշտպանության գործը մեր ուղադրության կենտրոնն է կազմում և մենք սրանից հետո չպիտի թույլ տանք վորպեսզի մի թիվ անգամ տարածություն անտառից անցնի այն նպատակների: Ցանքների համար մենք ունենք բավականաչափ հող և սրանից հետո ինչ գնով ել վոր լինի չպետք է թույլ տալ, վոր անտառներն այլևս վոչնչանան:

Ընկ. Մալաֆեևը հարց է տալիս. «Թե ինչու հարկերն ավելացան»: Թող ինքն ընկերն ասի թե անտեսության բարձրացումը յեղել է վերջերս թե վոչ. այս անտեսությունը բարձրացել է և մենք դրա համեմատ բարձրացրել ենք և հարկերը: Առաջին տարին մենք քիչ եյինք հարկ նշանակել այն նպատակով, վոր գյուղացի-

ցիության համար ծանր չլինեի և վորպեսզի նա հնարավորություն ունենար զարգանալու:

Ինձ հարց են տալիս՝ «Թե ինչ միջոցներ են ձեռք առնված հավերի ժանդարմների դեմ»: Այս մասին չեմ պատասխանի, հետաքրքիրները մանրամասն կարող են տեղեկություններ ստանալ Հողօգտագործների գյուղատնտեսական բաժնում:

Մի ընկեր հետաքրքրվում է՝ «Շիրակի ջրանցքի կառուցման աշխատանքներով»: Կառուցման աշխատանքների 2 յերրորդ մասն արդեն պատրաստ է, մնում է միայն աշխատանքները շարունակել յերրորդ մասում: Այս աշխատանքների ավարտման համար պետք կը լինի դիմել մեր գյուղացուց ոժանդակության: Փորձական կերպով ջուրը ջրանցքում այժմ ել կարող ենք բաց թողնել:

Եջմիածնեցի ընկերներից մեկն ուզում է իմանալ՝ «Թե ինչու ջուրը չի բավականացնում հատկապես Սամաղարի շրջանում»: Ընկեր Սարգսյանն ինքը դրա պատճառներն ավելի լավ գիտե: Գործը նրանումն է, վոր թույլատրված է յեղել ցանել 450 դեպյատին, իսկ նրանք ցանել են 600 դեպյատին: Հասկանալի չէ, վոր 450 դեպյատին տարածությունը վոռագելու համար հատկացված ջուրը չէր կարող բավականացնել 600 դեպյատինի և այդ պատճառով յեղել է այն, վոր բոլոր ցանքսերին ջուր չի հասել: Նույնը յեղել է նաև Վեդիբասարում:

Մյուս հարցը վերաբերում է ծխախոտագործության. ընկ. Կլորիկյանն ուզում է իմանալ՝ «Թե ինչու խոշոր վարկ չի տրվում»: Ընկ. Կլորիկյանն արդեն գիտի, վոր ծխախոտագործությունը պետության կողմից հովանավորվում է և վոր նրա զարգացմանը նպաստելու համար գյուղատնտեսության այդ ճյուղը հինգ տարի ժամանակով ազատված է ամեն տեսակի տուրքերից: Դուք գիտեք նաև, վոր միևնույն այդ նպատակների համար «Չափ» խորհրդային տնտեսությունն ամբողջովին հատկացված է այդ գործին, և այդ տեղից է, վոր նա տարածվում է մեր գյուղացիության մեջ: «Անասնաբուժական պերսոնալի» մասին պետք է ասեմ, վոր դրանց թիվը ինքնուրույն Ռուսաստանումն ել չառ սակավաթիվ է: Մեզանում ես նրա կազմը չառ աննշան է: Այս յերեք տարվա ընթացքում չի յեղել Հայաստանում մեկը, վոր ցանկանար գնալ Ռուսաստան և համապատասխան բարձրագույն դպրոցներում սովորել անասնաբուժություն: Միայն չգիտեմ թե ինչպես էր, վոր այս տարի յերկու հոգի համաձայնվեցին անասնաբուժություն սովորել:

Ընկերներից մեկը հետաքրքրվում է իմանալ՝ «Թե արդյո՞ք այս տարի կավարտվի հողաշինարարական աշխատանքը Լեւինականի գավառում»: Այդ գավառից ընկ. Ավդալբեկյանը նոր է վերադարձել, ես նրա յերեսի վրա կարդում եմ, վոր այս տարի աշխատանքը կավարտվի: (Ավդալբեկյան). (տեղից կավարտվի այս տարի):

Մի ուրիշ ընկեր ուզում է իմանալ՝ «Թե արդյո՞ք կապալով տրված արոտատեղիները միևնույն կապալառուի ձեռքում մնալու յեն մի քանի տարի շարունակ, թե նրանցից առնվելու և ուրիշներին է տրվելու»: Ընկերներ, սա շատ գործնական հարց է և մենք պետք է աշխատենք, վորպեսզի հնարավորության չափով յերկար ժամանակ մնան ներկա կապալառուների ձեռքում: «Սերմացուի մասին» ընկ. Սաֆրազբեկյանն իր գեկուցման մեջ մասնաժաման կանգ կառնի: Յեթե Գյուլբանկը չկարողացավ բավարարել, մենք մեր հայացքը կուղղենք նաև այդ կողմի վրա:

Հարց են տալիս «Ջուլֆա-Բագու յերկաթուղագծի մասին»: Յես կասեմ, վոր մենք նրա կառուցման աշխատանքներին վոչ մի մասնակցություն չունինք, յեթե մեր ձեռքում լինեն մենք արդեն անցեյինք կացրել: Այնուհետև յես ստացել եմ մի շարք գործնական խնդիրներ շոշափող հարցեր, վորոնց յես այժմ չեմ պատասխանի. հետաքրքրվողները կարող են անցնել Հողժողովոմատ ուր և կստանան անհրաժեշտ տեղեկությունները:

«Մեդրու շրջանի հողաշինարարական աշխատանքների մասին» կասեմ, վոր այդ աշխատանքները փաստորեն դեռևս չեն սկսված, դրա համար անհրաժեշտ աշխատակիցներ արդեն մեկնել են և աշխատանքները շուտով կսկսեն:

Հարց են տալիս «Թե ինչու Ստեփանավանում կտրված ընտիր հողամասերը միացվում են պետական ֆոնդին»: Պետք է ասեմ, վոր նման յերևույթ տեղի չի ունեցել: «Գյուլբերի հատակագծման մասին» կասեմ, վոր մեր ձեռքում չի. այդ աշխատանքների ղեկավարությունը մեր ձեռքից առնված է հանձնված է ժողովրդական կոմիտեների խորհրդին կից Գերագույն տեխնիկական խորհրդին:

Հետաքրքրվում են իմանալ «բամբակի գների մասին»: Պետք է ասեմ, վոր այդ գները փաստորեն արդեն վորոշված են Գրախտին կից հատուկ հանձնաժողովում: Ընտիր տեսակի բամբակը գնահատված է հինգ ուրլի փութը, իսկ առաջի տեսակինը 4 ու 50 կ. այս գները իրենց ուժի մեջ կը մտնեն Տնտեսական հարկերակցության հաստատումից հետո:

Մի ընկեր ուզում է իմանալ «թե արդյո՞ք վորևէ քաղաքացի իրավունք ունի յերկու հանրապետության մեջ, կամ միևնույն հանրապետության մեջ յերկու հողամաս ունենալ» վոչ, իրավունք չունի, ամեն մի տնտես մի հանրապետության, միայն մի տեղում հողամաս ունենալ կարող է:

Ուզում են իմանալ թե «արդյո՞ք հնարավոր է Հողժողովոմատի մի ջոցով գնել ազնվացնել անասուններ»: Խնդրեմ, մենք այդ գործում մեր տնտեսներին հնարավոր աջակցությունը ցույց կտանք: Յես վերջացրի իմ պատասխանը (ծափեր):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ձեկուցման առթիվ ըստ ելույթյան արտահայտվել ցանկացողները թող ցուցակագրվեն:

ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ ԱՐԱՄ.—Յես կարծում եմ, վոր Հողժողովոմատի գեկուցման առթիվ վիճարանություններ չպետք է բաց անել, վորովհետև այդ գեկուցումը ինֆորմացիոն է և ներկա համագումարում Հողժողովոմատի գործունեությունը քննության առարկա լինել չի կարող:

ՏԵՂԻՑ.—Առաջարկում եմ խոսք չը բաց անել, վորովհետև Հողժողովոմատի գործունեությունից կարող ենք միայն շնորհակալ լինել:

ՄԱՆՈՒԿ.—Յեղած առաջարկները ընկեր Շադունցի գեկուցման առթիվ վիճարանություններ չը բացանելու մասին ճիշտ են. միայն պետք է մի բանաձևով բնորոշել Հողժողովոմատի դերը Գյուլբանտեսական կոոպերացիայի զարգացման հանդեպ:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ուրիշ առաջարկներ չկան, ուրեմն գեկուցումն առնենք ի գիտություն:

ՍԱՐԳՍՅԱՆ.—Ձեկուցումն ի գիտություն առնել չենք կարող վորովհետև համագումարը արդեն վճիռ ունի այն մասին, վոր բոլոր գեկուցումների մասին պետք է բանաձևեր հանենք: Ընկեր Մանուկի ասածը հիմք ընդունելով՝ պետք է բանաձև կազմել:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, ընկեր Սարգսյանի առաջարկը ընդունելի՞ յե ձեզ համար (ձայներ տեղերից «այո-այո»): Այժմ նիստը ընդհատենք հինգ րոպեյով, վորից հետո Հայաստանի Գյուլբանտեսական Բանկի գործունեության մասին կը վեկուցի նրա վարիչը:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Համագումարի 4-րդ նիստը շարունակում ենք. խոսքը գեկուցման համար պատկանում է ընկ. Սաֆրազբեկյանին:

ՍԱՅՐԱՋԵԳՅԱՆ.—Ընկերներ, առաջին տարին է յերբ պլանաչափ կերպով Գյուլբանտեսական վարկավորման գործին ենք անց-

նում: Վերջին տարիներին ընթացքում մենք ապրում եյինք փառ-
տորեն բնական տնտեսութեան շրջան, թողնելով դրամը, դրամա-
կան շրջանառութիւնը անցել եյինք ապրանքափոխանակութեան:
Պետք է վերադառնալ նախկին դրամական շրջանառութեան սխա-
տեմին վորպեսզի Գյուղատնտեսական վարկավորման գործը կապ-
մակերպվեր:

Բնական միջերգների շրջանառութեան պայմաններում վար-
կավորումը յեղել է հատկապես և առաջին հերթին սոված ազգա-
բնակչութեան համար: Սրանց առաջին հերթին պետք է տալ սերմ
վարկ և ահա այդ սերմավարկով և արտահայտվել մինչև այս տարվա
վարկը: Այս ձևն էր վոր խոշորագույն միջոցներ ավելց թե իր և
թե մեր յերկրի տնտեսութեան վերականգնման համար: Տրված
սերմավարկը ցորենով հասնում է մի քանի հարյուր հազար ուրբոյ
արժողութեան:

Այժմ յերբ Խորհրդային պետութիւնը արդեն անցել է դրա-
մական սխատեմին, սրա հետ պետք է փոխվեր նաև Գյուղատնտե-
սական վարկավորման գործը և շարունակվեր ավելի լայն մասը-
տարով: Ստեղծված դրութեան գյուղատնտեսութեան վորոշ ճյու-
ղեր պետք է առանձնահատուկ հովանավորութիւն գտնելին պե-
տական որդանների կողմից: Յեթե աչքից անցկացնենք այն պայ-
մանները, վորոնց մեջ մենք գործել ենք կտեսնենք: Առաջին.
գյուղատնտեսական վարկը տալու համար սկզբում մենք չունե-
լինք անհրաժեշտ պայմանները, վորոնց վրա հիմնվելով դար-
պացնելինք մեր գործունեութիւնը: Մեր իրականութեան մեջ
փաստն այն էր, վոր կային մի շարք գավառներ ուր դրամական
շրջանառութիւնը վոր միայն թույլ է յեղել, այլ գիտենք գավառ-
ներ ուր դա բոլորովին բացակայել է: Այս յերեուցթը այժմ
մեղմել է: Յերկրորդ. քանի դեռ չեյինք անցել վարկավորման իս-
կական աշխատանքին՝ մենք չգիտեյինք թե գավառներում ինչ-
պիսի ընկերութիւններ կան և ինչ վարկունակութեամբ: Միայն
վարկավորման պրոցեսում, իսկ դա ունի միայն վեց ամսվա պատ-
մութիւն, ծանոթացանք այն որդեկաներին, վորոնց կարող ենք
վարկավորել: Գործը նրանում չի, վոր վարկ տալ, այլ նրանում,
վոր վարկը իր նպատակին ծառայի և ապա հետ ստանա, մենք
Գյուղկոտակենտրոնի միջոցով և նրա աջակցութեամբ պարզե-
ցինք վարկունակ ընկերութիւնների կարիքները և ունակութեան
չափը:

Ընկերներ, աշխատանքը առանձնապես զգուշ եր այն պատ-

ճառով, վոր գյուղացիութեան վարկավորող հիմնարկները նոր
եյին կազմակերպվել և դեռ ևս չունեյին կենսական անհրաժեշտ
փորձը, լինելով կազմակերպված միայն այս տարի. նրանք դեռ
իրենք կարող են ուժեղացման: Միայն փորձառութեամբ և տե-
ղական որդանների ցուցմունքներով մենք կր կարողանանք մեր
գործը աստիճանաբար լավացնել: Մենք դեռ վորոնումների նո-
րանոր շփումների մեջ ենք մտնում այս կամ այն որդանների հետ:

Մեր վարկավորման գործին անցնելով՝ պետք է ընդգծենք
մի հիմնական հանգամանք ևս. մեր գյուղը իր շրջապատից միան-
գամայն կտրված չէ և չի ել կարող լինել այդպիսին: Նա իր հիմ-
նական կետերով հենված է յերկրի տնտեսական պայմանների վրա.
վարկավորման գործը կազմակերպվել է Հողթողկոմի հետ վա-
րած ընդհանուր քաղաքականութեան համաձայն: Վարկավորումը
պիտի ընթանա այն ճանապարհով, վոր գծում է մեր ընդհանուր
քաղաքականութիւնը: Յեղած ծրագրերի իրագործումը ի հարկե
կախված է յեղել Բանկի միջոցներից, Բանկի Ֆինանսական հնա-
րավորութիւններից, դա բոլորիս համար պարզ է, մշակված ծը-
րագիրները ինչ չափով. վոր կիրառվել են՝ կատարվել են մա-
տամբ մեր Բանկի դրամով, իսկ մյուս մասով պետական բյուզ-
ջէից կամ այլ աղբյուրներից: Այս հանգամանքի վրա չեւտում են,
վորպեսզի Բանկի գործունեութիւնը քննադատելիս թյուրիմա-
ցութիւն չառաջանա:

Յես կանգ կառնեմ ևս յերկու կարևոր հանգամանքների վրա,
վորոնք կարևոր դեր են խաղում մեր գործունեութեան մեջ: Մեր
գյուղատնտեսութիւնը, ըստ իր աշխարհագրական դիրքի, պարզ
և վորոշակի գծերով բաժանվում է 2 մասի և դրա հետեանքով
մենք ունինք 2 հիմնական ճյուղ. 1. Լեռնային շրջանների տըն-
տեսութիւն և 2-րդ Դաշտային շրջանների տնտեսութիւն: Դաշ-
տային շրջանում բոլորովին այլ պայմաններ են տիրում քան լեռ-
նայինում: Դաշտային շրջանում վարկավորման աշխատանք է
կատարվել նաև առաջներում: Դաշտային շրջաններում տնտեսու-
թիւնը հասել է վորոշ աստիճանի, մինչդեռ լեռնային շրջանները
այս տեսակետից միանգամայն հետ են մնացել: Մինչդեռ դաշ-
տային շրջաններում ունինք այնպիսի գնահատելի կուլտուրա
վորպիսին է բամբակի մշակութիւնը, նա բոնում է տաան հինգ
հազար դեսյատին տարածութիւն, ունինք նաև այգեգործու-
թիւն, խաղողագործութիւն, վորի այգիները քիչ բացառու-
թեամբ արդեն ժամանակ և հնարավորութիւն են ունցել վորաքի

կանգնելու: Վարկային և այգեգործական կոոպերացիան վորոշ չափով դաշտային շրջանում արդեն հիմք դրել է, սրանք յեղել են և առաջներում: Ահա այս հանգամանքը դաշտային շրջանում համեմատորեն տնտեսապես ավելի զորեղ և դարձել քան լեռնային շրջաններում: Միք մոռանալ, վոր բամբակն ու խաղողը արդյունաբերական կուլտուրաներ են, վոր նրանք գեպի իրենց են քաջում գրամական միջոցներ: Այս յերկուսի վրա պետք է ավելացնել նաև ծխախոտագործությունը, վորը նոր է սկսել զարգանալ: Միանգամայն այլ պայմաններ են տիրում լեռնային շրջաններում: Այս շրջանի թերությունը նրանում է կայանում, վոր հացահատիկների մշակությունը փաստակար և և մենք անհրաժեշտություն ենք ձգում, վորպիսի Հայաստանի լեռնային շրջանները թողնեն հացարուսերի մշակությունը և անցնեն ալպիսկ կան տնտեսության սխտեմին: Մեր նպատակն է վորպեսզի մեր լեռնային շրջաններում լայն կերպով տարածվի անասնապահությունը: Դրան խանգարող հանգամանքը այն է, վոր նրանից ստացված կաթնատնտեսական մթերքները կարող են վերամշակության: Դրա համար անհրաժեշտ է մորելիքացիայի յենթարկել մեր բոլոր հնարավորությունները: Նույն այս լեռնային շրջաններում խոշոր ապագա ունի խոտաբուծությունը: Այս բոլորը խոշոր հարստության աղբյուր կարող են լինել մեր գյուղացիության համար, փաստորեն մենք տեսնում ենք, վոր լեռնային շրջանների նպաստավոր պայմանները այս տեսակետից ոգտվում են միմիայն, Լոռի-Փամբակի գավառում, իսկ մյուս գավառներում վոչ: Այս տեսակետից մեր վարկավորման հետագա աշխատանքների մեջ ուշադրության ամենագլխավոր կենտրոնը պետք է լինի անասնապահության վրա. այդ պետք է լինի վոչ միայն այս կամ հետևյալ տարվա ծրագիր, այլ ապագայի մի քանի տարիներին ծրագիր: Կրկնում եմ, վոր մեր վարկավորման աշխատանքների կենտրոնում կանգնած են անասնապահությունն ու նրան կապված ճյուղերը: Այս տարի մենք հնարավոր չափով ուշադրություն չենք կարողացել դարձնել գրա վրա և այդ նրա պատճառով, վոր վոչ ժամանակ ենք ունեցել և վոչ էլ անհրաժեշտ նյութական միջոցներ: Միք մոռանա, վոր մեր Բանկը ապրում է իր գործունեության վեցյերորդ ամիսը, նա գործել սկսել է ներկա տարվա ապրիլ ամսից: Մեր վարկավորման աշխատանքները մյուս կողմից կախված են յեղել վարկավորվող ցանցի զրությունից: Կազմակերպված միություններ չեն յեղել, իսկ տոանձին բջիջների հետ վար-

կավորման փոխհարաբերությունների մեջ մտնել դժվար է և վտանգավոր, և չեր կարող տալ անհրաժեշտ եֆեկտը, վոր մեզ համար հարկավոր եր: Մեր վարկից գլխավորապես ոգտվել են կաթնատնտեսական արտելները, վորոնք գործում են Լոռի-Փամբակի գավառում: Նրանց վարկ տրվել է մեր հնարավորությունների սահմաններում:

Խոտաբուծությունը մեր պայմաններում կարևոր դեր ունի կատարելու և մենք գրա վրա պետք է առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնենք՝ սակայն վորոշ զգուշությամբ մոտենալով նրան: Այս տարի մենք միայն զբաղվել ենք փորձեր կատարելով, վորոշելու համար նրա կարիքները: Դա մենք արինք Հողթողկոմի համաձայնությամբ և ոժանդակությամբ Շահի տեսակետից սա յեղել է չափազանց փնտսակար, բայց կրկնում եմ, դա մենք արել ենք գիտակցորեն, ինչպես ասացի փորձի համար, վորպեսզի հետևյալ տարի ավելի լայն և պլանամեր աշխատանք վարենք գյուղատնտեսության այս ճյուղում:

Ապագայում տարածելով խոտաբուծությունը մի կողմից և հիմնվելով մյուս կողմից արտելների վրա՝ մենք պետք է անցնենք լեռնային շրջանների տնտեսությունների յերկարատև վարկավորման գործին, նպատակ ունենալով զարգացնել անասնապահությունը և կաթնատնտեսական մթերքների վերամշակման գործը կազմակերպել: Այս ի հարկե ամենից առաջ կախված է անասունների ցեղի ազնվացման հետ: Այս ուղղությամբ մենք պիտի հետևենք Հողթողկոմատի ցուցմունքներին:

Բացի այս յերկու գյուղատնտեսական ճյուղերից լեռնային շրջաններում տնտեսական կարևոր դեր է վերապահված, իբրև ոժանդակ ճյուղերի՝ մեղվաբուծության և շերամապահության:

Այժմ յես ասեմ, յեթե դա ձեզ կը հետաքրքրի, թե ի՞նչ չափերով մենք վարկավորել ենք Գյուղատնտեսության զանազան ճյուղերը. ահա այդ թվերը խոտաբուծության վեցից յոթ հազար ուրլի, կաթնատնտեսության 80—90.000 ուրլ., շերամապահության 8.000 և մեղվաբուծության 2—3.000 ուրլի: Այս թվերը ցույց են տալիս թե մենք ինչ չափով ենք վարկավորել մեր գործունեության առաջին վեց ամսվա ընթացքում: Պարզ է, վոր այսպիսի թվերով մենք չենք կարող բավականանալ և հետևյալ տարվանից մենք նույնը պիտի անենք ավելի բնդարձակ չափերով և ավելի խոշոր ուշադրությամբ:

Դաշտային շրջանների նկատմամբ կը ցանկանայի ասել նաև

հետեւյալը: Ինչպէս ասացի այս շրջանի գյուղացիութեան զբաղմունքի կարեւոր ճյուղն է բամբակագործութիւնը. նա վարկավորում է դրա համար գրյութիւն ունեցող հատուկ կազմակերպութեան կողմից: Այս տարի Գյուղատնտեսութեան այս ճյուղի վրա մենք ուշադրութիւն չենք դարձրել, վորովհետեւ փաստորեն անկարող ելինք, բայց հետեւյալ տարւանից դա կարվի: Դաշտային շրջանի յերկրորդ կարեւոր ճյուղը՝ այգեծործութիւնն է. նա նույնպէս զբաղում է մեր ուշադրութիւնը: Պետք է ավելացնել, վոր մինչեւ սեպտեմբերի 1-ը այգեգործութեան զարգացման համար մենք ավել ենք 80.000 ոսկի վարկ և այդ միջոցներով մեր գյուղացիութիւնը հնարավորութիւն ունեցավ վերամշակել այն այգիները, վորոնք այս վերջին տարիների ընթացքում խաղաղ վոջնացել ելին:

Մեր աշխատանքների մեջ կարեւոր տեղ պետք է բռնի Հող-ժողովման հետ միասին Գյուղկոոպերացիայի ոգնութեամբ նոր այգիներ գցելու, և նրանց մշակման պայմանները բարելավելու վրա: Մյուս կարեւոր գործը դաշտային շրջանում դա մեկիորացիայի վարկավորման գործն է. մենք մեր ուշադրութիւնը պետք է դարձնենք գյուղացիութեանն ոգնելու այն փոքրիկ ջրանցքների, առուների, կառուցման և պահպանման վրա, վորոնք կապահովեն գյուղացու սովորական վաճառքի վոռոգման գործը:

Ընկերներ, գյուղացիութեան վարկավորումը մի աստիճանի վրա կանգ առնել չի կարող: Նրան պետք է տալ վորոշ չափով ինվենտար, կատարել այնուհետեւ անհրաժեշտ աշխատանքները և կատարել նաև գյուղմթերքների բաղիկացիայի գործը, թե սրանք ինչ ճանապարհով պիտի կատարվեն դա չափազանց պրակտիկ հարց է, յետ դրա վրա կանգ չեմ առնի, այլ կտեսմ մի հիմնական խնդիր, վոր մենք պետք է վարկավորումը շարունակենք իր առաջին աստիճանից մինչև նրա ապրանքների վաճառքը կամ բեռնիցիան: Ահա յեթե հարցը այսպէս դնենք մեր առաջ կը ծագի նաև մի այլ հարց, թե արդյո՞ք Գյուղատնտեսական Բանկը ինչպէս պետք է մոտենա վարկավորման այդ բոլոր ստադիաներին: Յետ մի քանի խոսքով կանգ կառնեմ այդ աստիճանների վրա ասանձին-ասանձին:

Առաջին ամենգլխավոր և հիմնական հարցը, վոր կանգնում է մեր առաջ, դա այն է, վոր գյուղացին վորոշ աշխատանք կատարելու համար ամենից առաջ կարիք և զգում ինվենտարի: Ուրեմն պետք է գյուղացու համար ստեղծել իր աշխատանքի այն բոլոր

նախապայմանները, վորոնք անհրաժեշտ են նրա գործի հետագա շարունակման և գյուղատնտեսութեան բարձրացման համար: Ուրեմն առաջին հերթին հարց է բարձրանում գյուղացուն հայթայթել աշխատավոր անասուններ և մեռյալ ինվենտար, ինչպէս որինակ գութան և այլն, վորոնք անհրաժեշտ են նրա աշխատանքների համար: Այդ մասին հոգ է տանում նաև Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի կենդրոնը: Անցյալ տարի մենք հողի վարկացանք ձեռք բերել այդ ինվենտարը և համարյա մի սեզոն կորցրինք, բայց այս տարի մենք արդեն նախապես մշակում յենք յեկող տարվա աշխատանքի ծրագիրը: Այսքանը ինվենտարի մասին:

Ինչ վերաբերում է, մեր բանվոր անասուններին, մենք կանգնած ենք այն տեսակետի վրա, վոր այս հարցը չպետք է աչքաթող անել: Այս ուղղութեամբ վորոշ աշխատանքներ կատարված են, վորոնք իհարկէ մեր անասունների հսկայական պահասի համեմատութեամբ շատ չնչին են: Ընդհանուր առմամբ անասունների 50 տոկոսը բացակայում է բամբակագործական շրջաններում, նույնիսկ 90 տոկոս մեր գյուղացիութիւնը լծկաններ չունի: Այսպէս ուրեմն մենք առաջին հերթին դնում ենք նաև գյուղական տնտեսութիւններին անասուններով վարկավորելու հարցը: Այս տարի մենք կարողացել ենք հազիվ 200 գլուխ անասուն գնել և բաշխել ընկերութիւններին, իսկ այս տարի աշնանը տալու ենք մոտ 500 գլուխ, վորը չնայած ամբողջովին չի բավարարի, բայց ապագայում անշուշտ ավելի դրական արդյունքներ կտա:

Մթերքների վաճառքի հարցը: Ինչպէս ենք մենք մոտենում դրան, վորպէսզի թյուրիմացութեան մեջ չընկնենք. յետ հայտարարում եմ, վոր այս հարցին մենք մոտենում ենք այսպէս՝ վարկավորելով այդ գործողութիւնը մենք լրացնում ենք կոոպերատիվ կենտրոնի գործը: Յեկող տարվանից մենք կը ձեռնարկենք նաև զբաղական վարկի գործարքին, վորը հնարավորութիւն պիտի տա գյուղացիներին արդյունքները անմիջապէս չը ծախել այլ պահել մինչև այն ժամանակ, յերբ չուկան բարեհաջող և ոգտակար գներ կունենա տնտեսութեան համար: Յետ կուգեյի կանգ առնել այն հարցի վրա «Եթե արդյո՞ք Գյուղատնտեսական Բանկը կամ վարկային կենդրոնական օրգանն ո՞ւմ միջոցով է աշխատանքներ կատարում և ում պիտի վարկ տա» Այդ հարցի շուրջը վորոշ շփոթութիւններ կան: Որինակ մի տե-

սակեալ կա վոր Գյուղատնտեսական Բանկը ներկայացնում է միայն վորպես մի կոոպերատիվ բանկ և վոր միայն կոոպերացիան է վոր պետք է ստանա գյուղատնտեսութեան բոլոր բնութեանները: Մենք կարծում ենք, վոր մենք վարկ պետք է տանք գյուղացիական հիմնարկներին այն չափով, վոր չափ վոր նրանք կը գնան դեպի կոոպերացիայի զարգացումը: Այդ տեսակետից մենք առաջին տեղը տալիս ենք կոոպերացիային: Մենք մինչև այժմ կասենք, վոր վարկը բաշխվելու չէ ձեր միջոցով և կոոպերացիան այդ խոշոր գործը պիտի կատարի: Դրա համար միաժամանակ ավելանում է նաև ձեր հիմնարկների վարկը և բացի այդ գյուղացին ավելի նպատակահարմար և կազմակերպված ձևով ստանում է իր դրամը: Բայց այժմ առանձին տնտեսութեանների վարկավորմանը մենք ձեռնարկել չենք կարող, այլ խուսափում ենք դրանից, վորովհետեւ մեր տնտեսութեանների միայն 6 տոկոսն է կոոպերացված և կարիքավոր գյուղացիութեանը դեռ ամբողջովին չի կապված կոոպերացիային, նա նոր է կապվում կոոպերացիային, ուստի վարկավորումն մենք պետք է թողնենք կոոպերատիվ ընկերութեանների ձեռքում:

Յերկրորդ հարցն այն է. թե վարկը ինչ ձևով պետք է տանք գյուղացիներին: Այս հարցում Գյուղատնտեսական Բանկի ուղղութեանը հետևյալն է. կապվել տեղերի հետ փոքրիկ քիչների միջոցով, վորոնք աշխատում են գյուղում, վորպեսզի հնարավոր լինի վարկը դարձնել եփան և մատչելի գյուղացուն:

Յես, ընկերներ, կանգ կառնեմ և մի այլ աշխատանքի վրա, վոր մեզ համար խոշոր նշանակութեան ունի: Դա այն է, թե արդյոք մենք աշխատելով գյուղում, մեր կազմակերպութեաններն ենք դարձնում մեր Փինանսական բազան: Յես այստեղ կանգ չեմ առնելու կազմակերպչական ձևերի վրա, վորովհետեւ դա ուրիշ հարց է, այլ հարցի մյուս կողմի վրա: Մենք կոոպերատիվ կազմակերպութեաններին վարկ ենք տալիս առանձին ճյուղերն ի նկատի առնելով, ինչպես որինակ. այգեգործութեանը, մեղվարուծութեանը և այլն: Մի ուրիշ հանգամանք ևս պետք է աչքի առաջ ունենալ այդ այն է, վոր մի շարք գյուղացիական տնտեսութեաններ, վորոնք այս կամ այն տնտեսական ճյուղերին կցի չի կարելի, ի՞նչպես պետք է վարվել դրանց հետ: Յեթե Գյուղատնտեսական Բանկը ներկայացնում է իրանից մի ակցիոներական ընկերութեան, վորի մեջ բաղմամբիվ գյուղացիական փայեր կան, այդ փայերը 1000 ր. սահմաններում պետք է կազմվեն գյուղ-

ղացիական փոքրիկ փայերից՝ մորիլիցացիայի յենթարկելով գյուղացիական կապիտալը: Հենվելով գյուղատնտեսական կոոպերատիվ ցանցի վրա՝ Գյուղ-Բանկը վորոք քաղաքականութեան է տանում և գյուղացիական ավանդները կարողանում են ստանալ և վերաբաժանել գյուղացիներին:

Պետք է շեշտել, վոր մինչև այժմ մենք կանոնավոր ուշադրութեան վարկի տեսակետից գյուղում չենք դարձրել գյուղացիական Փոխադարձ Ոգնութեան կոմիտեների վրա, վորոնք մեր գործում առաջնակարգ տեղ պիտի բռնեն գյուղում և հնարավորութեան տան գյուղացուն, վոր նա կապվի դրանց միջոցով կոոպերացիայի հետ: Մեր վարկավորման և այլ աշխատանքների մասին ահա այն բոլորը, ինչ վոր կարող եյի ասել:

Այժմ թույլ ավելք մի քանի խոսքով կանգ առնել մեր վարկի կարնառնութեան և յերկարատեւութեան վրա: Դա մեր վարկային որգանների և կոոպերատիվ ընկերութեանների համար շատ հետաքրքիր է: Մեր քաղաքականութեանը տանելով աղքատ և միջակ գյուղացուն վարկավորելու ուղղութեամբ, այդ այդպես է, վորովհետեւ մենք հարուստներին վարկ չենք տալիս, պարզ է, վոր մեր յերկարատեւ վարկն էլ պետք է հնարավորութեան տա աղքատ տնտեսութեանների բարձրացմանը, տալով նրանց գութան, տավար, կով և այլն: Պարզ է, վոր մի աղքատ գյուղական տնտեսութեան մեծ դժվարութեանների կը հանդիպի մի տարվա ընթացքում վարկը վերադարձնելու համար, այդ պատճառով վարկը պիտի լինի յերկարատեւ: Սա յես կրկնում եմ մի թերութեան է, վորը հայտարարում ենք պարզ կերպով: Դուք պետք է իմանաք, վոր մենք ել մեր վարկավորման գործում շատ անկանոն վիճակի մեջ ենք: Մեր վարկավորումը մի կանոնավոր սխառն չունի և բացի այդ ստանում ենք անասուններ գնելու և վարկավորման նման աշխատանքների համար: Կարճատեւ վարկը իր թերութեաններն ունի և մենք պետք է աշխատենք ամեն կերպ ոգտագործել յերկարատեւ վարկը, վորի համար պետք է իմանանք նաև տեղերի կարծիքը:

Տոկոսների մասին պետք է ասեմ, իրողութեան է, վոր մենք աշխատում ենք ամեն կերպ իջեցնել տոկոսները մինչև 10-ի: Այս քանակը շատ քիչ է, ամենամիմայ չափն է տոկոսների և նույնիսկ մենք ավելի շատ տոկոս ենք տալիս մեր ստացած դրամների համար քան թե դուք եք տալիս: Այժմ վարկային ընկերութեանների ստացած դրամի փոխարեն արվելիք 12 տոկոսը,

կորցնել իր հեղինակութունը: Այսոր մենք պետք է ձևակերպենք մեր հիմնական դրամագլուխը: Բաժնեկիցարը արվում է վոչ միանվագ այլ վորոչ ժամանակամիջոցում: Առաջարկվում է յուրաքանչյուր միավոր վճարի իր բաժնեդրամագլխի 20 տոկոսը, վոր հանդիսանում է մեր Միության ֆինանսական ֆունդամենտը: Այնուհետև պետք է վորոշենք «պատասխանատվության չափը»: Սահանակում է վորոշել Միության վարկանակության չափը: Սահանակում է, վոր մեր Միությունը հնարավորություն կունենա աշխատանքից զենել իր գործնակության հետանկարներ: Յեթե դուք ստեղծեք Միության համար խոշոր գրամագլուխ, այդ զեպրում մենք հնարավորություն կունենանք ծախելել կոոպերացիան: Ուրեմն կա առաջարկ բաժնեվկարքը բնդունել անդամի բնկերությունների բաժնեվկարների 20 տոկոսը: Այնուհետև պատասխանատվության խնդրի նկատմամբ 17-րդ կետում առված է, «Հաստատանի գյուղատնտեսական կոոպերատիվ Միության անդամները փնտսների համար պատասխանատու չեն իրենց վաճերով և րացի այդ, Հալլյուգմիության պարտավորությունների համար կրում են լրացուցիչ պատասխանատվություն իրենց վաճերի 5-ապատակի չափով»: Այս ծանոթության մեջ մասնատնջված է հետևյալը. Հալլյուգմիության անդամագրված կազմակերպությունները պատասխանատու չեն Հալլյուգմիության այն պարտավորությունների համար, վոր ծագել են Հալլյուգմիության նրանց անդամագրելուց առաջ»: Այստեղ խնդրես տեսնոք, մասնատնջված է վաճերի 5-ակառիկ չափով անդամի պատասխանատվությունը: Յեթե րնդունենք այս ձևը միատեսակ սխառմով առնած կրիները մեր գործը: Բաժնեկիցարի գանձումը Լիազորական ժողովը կը վորոշի մեկ տարվա ընթացքում: Կարեւոր խնդիրներէց է նաեւ մեր Միության վարչական որգանների խնդիրը: Այստեղ 4-րդ մասի 29-րդ հոդվածում առված է, «Հալլյուգմիության գործերը վարում են Լիազորների ժողովը: Ընդհուրդը և ազատ վարչությունը: Խնդրես տեսնում էք մեր բարձրագույն որգանը Լիազորների ժողովն է: Այդ ժողովը կազմում են Հալլյուգմիության անդամակցող կազմակերպություններից ժողովի մասնակցելու Լիազորություն ստացած անձերը: Ակդրնական կոոպերատիվներից մինչև 100 անդամ ունեցողները ուղարկում են 1-ական Լիազոր, 101-300 անդամ ունեցողները ուղարկում են 2-ական Լիազոր, 301-600 անդամ ունեցողները ուղարկում են 3-ական Լիազոր, 600-ից ավելի անդամ ունեցողները յուրաքանչյուր 300 լրացուցիչ

անդամի համար մեկական լիազոր: Միություններին մինչև 5 իրավական անձ կոտակերադիրներ միացնողներ ուղարկում են մեկական լիազոր: Մինչև 15 իրավական անձ 2-ական լիազոր: Մինչև 30 իրավական անձ 6-ական լիազոր: 30-ից ավելի իրավական անձ 4-ական լիազոր և այլն: Ծանոթության մեջ ասված է, յուրաքանչյուր լիազոր ունի մեկ ձայն: Չայնի իրավունքը փոշ փոքի չի կարելի զիջել: Ապա լիազորները ընտրվում են մեկ տարի ժամանակով: Այնուհետև ծանոթության մեջ հիշված են Հայդլուդի-ության, Խորհրդի և վերապառնի Հանձնաժողովների անդամները լիազորների ժողովներին, մասնակցում են լիազորների հետ հավատար իշխմունքներով, սակայն իրանց գործնության վերաբերող հարցերի քննության տառնց վճռողական ձայնի իրավունքի: Այնուհետև գալիս է լիազորական ժողովի Փունկցիաները, փորոնց մասին տունձնապես խոսելու պետք չկա, փորովհետև այդ Փունկցիաները բղխում են մեր կոտակերադիրի հիմնական սկզբունքներից: Յերկրորդ վարչական մարմինը դա խորհուրդն է: Կանոնադրության մեջ ասված է Հայդլուդի-ության Խորհուրդը բաղկացած է տունվազն 5 անդամից, փորոնց ընտրում է Լիազորների խորհուրդը մի տարի ժամանակով: Խորհրդի անդամներին փոխարինելու համար ընտրվում է տունվազն 3 թեկնածու:

Մեր բնկերությանները, պետք է տակ, վոր հին ժամանակ
ավելի կայուն գրության մեջ էլին: Խորհուրդների բնարության-
ները պետք է լինեն մի տարով: Յետ այս առթիվ թեև վիճել կմ
ները պետք է լինեն մի տարով: Յետ այս խորհրդը ասում կմ նրա համար,
Աշտարակցիները հետ, յետ այս խորհրդը ասում կմ նրա համար,
վոր մենք չվիճենք: Սա մեզանում որևիճակով է:

Վարչական յերրորդ մարմինը դա մեր վարչությունն է։ Այստեղ 46-րդ հաշվածում տալով և վարչությունը բաղկացած պետք է լինի տանվազն 3 տնկամից, վորոնց բնորում և լիազորնե-րի ժողովում մեկ տարով։ Այնուհետև դալիս են վարչություն ֆունկցիաներ, վորոնց համաձայն վարչությունը իրավունք ունի վեկտեյներ տալ, վեկտեյներ տանել, վորոնց մասին յետ մանրու-մասն կանց չեմ տանի։ Այնուհետև 1-րդ վարչական մարմինը դա մեր Վերատուգիչ հանձնաժողովն է, վորը բնորում և մի տարով, դրա ֆունկցիաների մասին տաանձնապես չեչտելու կարիք չկա, վորովհետև 2-րդ բոլորից հաշտնի յե։ Այնուհետև 5-րդ տեղը բրու-նում և հաշվապահությունը և հաշվետվությունը։ Սա նույնպես յե և հաշվապահությունը և տանել, վոր մեր Միության բնի հանուր ուրենք է. միայն պետք է տանել, վոր մեր Միության հաշվետու տարին պետք է լինի հսկումբեր 1-ր։ Մեր բոլոր միա-

վորները պետք է հաշիվը սկսեն հոկտեմբեր 1-ից մինչև գալուց տարվա հոկտեմբեր 1-ը, մանավանդ, վոր գուգատիպությամբ այս տարի մեր գործերը սկսվում են հոկտեմբեր 1-ից:

Կանոնադրության 6-րդդ տեղը բռնում է «յեկամուտներ և վնասները»: Հոգված 65-րդ ասվում է. անցած տարվա մաքուր յեկամուտը բաշխվում է լիազորների ժողովի վորոշումով՝ յեկամուտի առնվազն 25 տոկոս անցնում է հիմնական գրամագլխի և առնվազն 20 տոկոս պահեստի գրամագլխի հաշիվի, իսկ մնացած գումարը կարող է հատկացնել հատուկ կոտակերատիվ և կուլտուր-կրթական նպատակների համար, ինչպես նաև միության անդամների դիվիդենտ վճարելու: Այստեղ ինչպես տեսնում եք գլխավոր յեկամուտը դիվիդենտն է:

7-րդ մասը Հայգյուղմիության լիկվիդացիան է: Լիկվիդացիոն կարգը ընդհանուր որոշներով է կատարվում: Մեզանում ընդհանրապես լիկվիդացիաներ չեն լինի: Խորհրդային իրավահարգում լիկվիդացիան բացառիկ յեբեույթ է: Ահա ընկերներ, կանոնադրության այն կարևոր խնդիրները, վորոնց վերաբերմամբ յես պետք է Ձեր ուշադրություն հրավիրել:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, ընկ. Մանուկի մատնանշած պունկտերի մասին առաջարկություն կա կանոնադրությունը հոգված առ հոգված կարգով և ուղղղումներ ու փոփոխություններ մտցնել: Բայց իմ կարծիքով յեթե կանոնադրությունը կարգանք չառ յերկար ժամանակ կը խլի մեզանից: Մենք կանոնադրությունն իր ժամանակին բաժանել ենք բոլոր պատգամավորներին, ովքեր վոր ուղղումներ ունեն կարող են աշխատանք:

ԴԱՆԵԼՅԱՆ.—Այս կանոնադրությունը կարոտ է խմբագրական և թարգմանական խոշոր փոփոխություններ. դրա մեջ սպերդել են մի շարք սխալներ, ինչպես որինալ, տարեկան հատկացումների փոխարեն գրված է տարեկան գեղջուսներ և վորովհետև նախագիծ է, և ընթերցումն էլ քիչ ժամանակ է պահանջում, յես կառավարիկ կետ առ կետ կարգով և հաստատել: Համենայն դեպս յես առաջարկում եմ հանձնել խմբագրական կոլլեգիային կանոնավոր կերպով թարգմանելու և խմբագրելու:

ԿԼՈՐԻՅԱՆ.—Մեր անտեսության ընթացքն ի նկատի ունենալով հոկտեմբերի 1-ին հաշվապահական տարին չենք կարող ընդունել, վորովհետև մինչև այդ հնարավոր չի լինում յեղած ապրանքային շրջանառությունները վերջացնել:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Այստեղ խոսքը վերաբերում է միության, վորի

հաշվետու տարին հոկտեմբերի 1-ից և սկսվելու: Ուրեմն դեմ չե՞ք յեթերնկեր Մանուկի սկզբունքային կարևոր կետերը մեկ-մեկ կարգա և քննենք այն:

Գ. ԽՈՒԴՈՅԱՆ.—Ամենից լավն այն է, վոր ամբողջը կարգաք:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ձեր առաջարկը քվեարկության եմ դնում. չի անցնում:

ՄԱՆՈՒԿ.—Կարգում է առաջին կետ. այստեղ ամենից առաջ միության անվան մասին: Մենք առաջարկում ենք Հայաստանի Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի միություն—«Հայգյուղկոոպ», ուստի—«Արմենկոոպ»:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ովքեր միության անվան մասին խոսք ունին խնդրեմ առաջարկներ անեն:

Գ. ԽՈՒԴՈՅԱՆ.—Միության անունը թարգմանելու օրինակ—«Հայգյուղկոոպ», վով չի կարելի, պետք է բոլոր լեզուներով կոչել «Հայգյուղկոոպ», թեկուզ ուստի, Փրանսերեն, անգլիերեն և այլն (ձայներ, ճիշտ է, ճիշտ է):

ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ.—Միություն բառը պետք է պահել. առաջարկում եմ կոչել «Հայգյուղկոոպի միություն»:

ՄԱՆՈՒԿ.—Ընկերներ, մենք պրակտիկայից դիտենք, վոր յերբ մեր և Հայկոոպի միջև առաջ եր գալիս հեռադիրներ վերաբերմամբ շատ թյուրիմացություններ, գրտում Հայկոոպ չեյին հատկանում, թեև այնտեղ կար «կոոպ» բառ. յես առաջարկում եմ պահել թարգմանությունը:

Ս. ՇԱԴՈՒՆՅ.—Յես կարծում եմ, վոր ընկեր Գեղամ Խուզոյանը ճիշտ է, մեր միությունը պետք է կոչվի «Հայգյուղկոոպ», վոր մի օրինակ լեզվով չպիտի թարգմանել:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Քվեարկում եմ, ովքեր համաձայն են վոր մեր ընկերությունը անվանվի «Հայգյուղկոոպ». մեծամասնության ձայներով անցնում է առաջարկը:

ՄԱՆՈՒԿ.—Կարգում է 9-րդ կետը միության կողմի մասին:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Նախ քան այդ պետք է տեսն, վոր ընդհանուր կանոններում ասված է միության պահեստների, գրասենյակներ և այլնի մասին: Այն ժամանակ յերբ մենք ամեն կերպ աշխատում ենք մեր գործունեյությունը սեղմել և կենտրոնացում անել, տուր մեր վորդունեյությունը անհնում հիմնել մի շարք հենց այդ ժամանակ մենք նկատի յենք ունենում հիմնական մեծ յերկրորդական պահեստներ և գրասենյակներ: Այդպիսով մենք շրջաններում կոոպերատիվների նկատմամբ ստեղծում ենք կուրենցիա:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Որինակ, մենք Մոսկվայում, Պետրոգրադում չպե՞տք ե ունենանք պահեստներ:

ՍԱՐԳՍՅԱՆ.—Այստեղ հարցերը չփութում են. հարցը վերաբերում է մեր միության գլխավոր գործակալություններին, Ազգային ջանքում, Մոսկվայում, Լենինգրադում մենք պետք է միության գործակալությունները բաց անենք: Հե վոր ահապին Ֆունկցիաներ ունի միությունը:

ՄԱՆՈՒԿ.—Կարգում է Ծ-րդ կետը «Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի միության անդամագրվել կարող են այն կոոպերատիվ միավորները, վորոնք զբաղվում են գյուղատնտեսական միջերգների արտադրելով, վերամշակելով և սպասելով ու գյուղական անտեսության աջակցություն ցույց տվող այլ գործառնություններով, ինչպես են՝ կաթնատնտեսական և հողագործական արտեյներն ու կոմունաները, ինչպես նաև տնայնագործական ու արհեստագործական գյուղատնտեսական վարկատու կոոպերատիվ ընկերությունները, վորոնք զբաղվում են գյուղատնտես. միջերգների արտադրելով, վերամշակելով ու սպասելով և գյուղական անտեսության ցույց տվող այլ գործառնություններով»: Այստեղ յես առաջարկում եմ մտցնել բոլոր միությունները և նրանց մասնագիտական ընկերությունները, վորոնք մոտացված են թյուրիմացաբար:

Գ. ԽՈՒԴՈՅԱՆ.—Միավորների փոխարեն պետք է միավորումներ լինի. նախնական կոոպերատիվներ և նրանց միավորումներ:

ԴԱՆԵԼՅԱՆ.—Յես կարծում եմ, վոր Ծ-րդ կետի մեջ պետք է մտնի այդ առաջարկը կամ բավականանալ նրանով, վոր ասվի միավորումներ կամ թե չե լրացում անել ինչպես կաթնատնտեսական, տնայնագործական և այլն բոլորը մանրամասն պետք է թվել և կամ թե չեթե այդ կետն ամբողջովին դուրս ձգվի կառուցվածքին չի խանգարում:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Դուք ուզում եք աշխարհում ինչ վոր ձեռնարկների անուններ կան մտցնել այստեղ: Մենք կարող ենք և այլն բառով բավականանալ:

ԴԱՆԵԼՅԱՆ.—Յես կողմնակից չեմ կանոնադրությունը ծանրաբեռնելու, յես այդ ուղղումները կամ համակումները առաջարկում եմ լոկ ստիլի տեսակետից, ինչպես ասացի, յես համաձայն եմ նույնիսկ, վոր այդ կետը բոլորովին դուրս հանվի:

ՄԱՆՈՒԿ.—Ընկերներ, մենք համաձայն չենք այստեղ վորպես-դի «ստիլով» զբաղվենք, յեթե մենք ստիլով հետաքրքրվենք այդ

զեղծում մեր համադրումը կը դառնա բանաստեղծական համադրում: Մենք այստեղ քննում ենք կանոնադրության վերաբերյալ հարցերը:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ինչպես յեքեում է այստեղ մենք բառերի հետևից ենք ընկել: Այս աստիլ վիճարանությունները սպասված են: Բիվարկում եմ. —ընդունվում է:

ՄԱՆՈՒԿ.—Այստեղ ամենահետաքրքիր կետը 12-րդ կետն է մուտքի վճարների մասին. «Հալցյուդկոպի յուրաքանչյուր անդամ մտցնում է մուտքի անվերադարձ վճար և փայ, մուտքի վճարի և փայի վճարի չափը վորոշում է լիազորների ժողովը: Լիազորների ժողովը կարող է վորոշել, վոր անդամները մուծեն Հալցյուդկոպի փայական դրամալիսի լրացուցիչ վճարներ»:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Այս կետի չուրջն ովքեր ասելիքներ ունին:

ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ.—Այստեղ զբաղվում է անվերադարձ վճար և փայ, ինձ թվում է, վոր խմբագրական ուղղումների կարիք կա:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Մուտքի վճարն անվերադարձ է, իսկ խմբագրական ուղղումների և փոփոխությունների համար ընտրված է խոմբագրական հանձնաժողով, վորին կը հանձնվի և կանոնադրությունը: Ընկեր Մանուկն առաջարկեց միությունների ստացած փայավճարի 20 տոկոս, վորպես բաժնեվճար:

ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ.—Ընկերներ, միությունները 20 տոկոս չ'ի՞նչ մտցնեն քիչ կը լինի, կառաջարկեյի միությունների նկատմամբ առաջնորդվել միությունների միավորների փայավճարով:

ՄԱՆՈՒԿ.—Ընկերներ մենք թյուրիմացության մեջ ենք: Մեր միության կազմը իրավական անձերից եյին բաղկացած. իսկ միավոր կոոպերատիվ անդամները անհատ անձերից: Առանց անհատ միավորների անդամակցության՝ ընկերությունը գոյություն ունենալ չի կարող: Մենք չենք կարող մի միություն պատկերացնել առանց անհատ միությունների: Յուրաքանչյուր անդամի բաժնեվճարի քսան տոկոսը պիտի մտցնվի, իսկ միությունն էլ, իրը իրավական անձ, իր հերթին իր բաժնեվճարից պիտի մտցնի քսան տոկոս: Վոչ մի տեղ չի տեսնված:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, խնդիրը չափազանց պարզ է, բայց բոլորը կարծես բարդություն են տեսնում: Ընկերության յուրաքանչյուր անդամը քսան տոկոսը պիտի վճարի բոա կանոնադրության: Թույլ տվեք այս հարցը քվարկել. հետո կը ճշտենք թե վորոնք պիտի լինեն իրավական անդամները:

ԴԱՆԵԼՅԱՆ.—Յես կարծում եմ, վոր այսքան վիճարանություններն ավելորդ եյին: Խնդիրը պարզ է: Ընկեր Մանուկի առա-

ջարկը ճիշտ է. կանոնադրութեան այդ կետն ուղիղ է. միայն պետք է մտցնել խմբադրական ուղղում՝ ձեռնկերպելով այսպես՝ —Հայ-
դյուղկոռային—յուրաքանչյուր անդամն իր հերթին է միություն-
ներն իրենց հերթին՝ մտցնում են Միութեան փայլավճար քսան տո-
կոս է այլն:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Այստեղ կան յերկու առաջաբերներ. բնկեր մա-
նուկի և բնկ. Դանելյանի առաջաբերները, փորձն ըստ էյության
միենյուն առաջաբերներն են: Թող բնկեր Մանուկն իր առաջաբերը
կրկնի:

ՄԱՆՈՒԿ.—Նախնական կոռուքրատիքների և թե նրանց միութ-
յունները, մտցնում են իրենց փայլավճարների քսան տոկոսը Կենա-
րոնական Միութեան մեջ:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Քվեարկում եմ բնկեր Մանուկի առաջաբերը:

ՁԱՅՆԵՐ.—Պարզ չէ:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, ամբողջ մի ժամ այս խնդրի վրա
կանգ առանք. քանի վոր գտնում եք թե խնդիրը պարզ չէ, այս
հարցն առաջով թող մնա: Յանկացողները թող գրավոր առաջաբեր-
ները ներկայացնեն նախագահութեան, համաձայնեցնելու համար:
Անցնում ենք 13-րդ հոգովում:

ՄԱՆՈՒԿ.—Կարգում է 13-րդ հոգովում:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Առաջաբերներ, նկատողություններ կամ փոփո-
խություններ չկան:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Քվեարկում եմ. ովքեր համաձայն են 5-ապատիկ
չափին:—Մեծամասնություն:—Ընդունվում է:

ՄԱՆՈՒԿ.—Կարգում է 25-րդ հոգովում: Ընդունվում է
նույնությամբ: 27-րդ հոգովում նույնպես ընդունվում է անփո-
փոխ: 30-րդ հոգովում ևս թիվ բնկ. Խուզոյանն առաջաբերում է իրա-
գործների ժողով գումարել հունվարի 1-ին: Ընդունվում է: Ընկ.
Մանուկը կարգում է 31-րդ հոգովում իրադրական կազմի մասին:

ԽՈՒԴՈՅԱՆ.—Լիազորների արտակարգ ժողովի համար կա-
նոնադրութեան 30-րդ հոգովում 2-րդ կետը պահանջում է Միութ-
յան անդամների 1,5-ական մասից վոչ պակաս անդամների առա-
ջաբերությամբ գումարել արտակարգ ժողով: Յես այդ թիվը գրա-
նում եմ չատ. առաջաբերում եմ բավականանալ 1,10-րդ տեղանով:

ՄԱՆՈՒԿ.—Այնպես պետք է անենք, վոր գտնեմ մեծամասնու-
թյան առաջաբերով գումարվի իրադրական ժողովը, փոպնողի վոր-
ջինս կարողանա հեղինակություն ունենալ: Յես դեռ նպատակա-
հարմար եմ գտնում նրանց թիվը 1,3-րդ հոսցնել:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Այս կետի առթիվ ով թեր կամ դեմ առաջաբեր
ունի:—Վոչ վորք: Քվեարկում եմ. ով է համաձայն 30-րդ հոգովում
2-րդ կետը թողնել նույնությամբ:—Ընդունվում է: Քվեարկում
եմ նույնպես 31-րդ հոգովում նույնությամբ:—Ընդունվում է:

ՄԱՆՈՒԿ.—Կարգում է 65-րդ հոգովում յեկամուսներին մա-
սին:—Ընդունվում է նույնությամբ:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Կանոնադրութեան բնթերցումը վերջացրինք.
այժմ ընդհանրապես ով վորեկ ասելիք ունի կանոնադրութեան
մասին:

ՁԱՅՆ.—Կարծում եմ, վոր պետք է ճշտել նախագահութեան
հարցը: Վարչութեան անդամները չպետք է համագումարների ժա-
մանակ նախագահութեան կազմի մեջ մանեն, քանի վոր նրանց
գործունեյությունն է քննվում:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Բոլոր այն դեպքերում, յերբ վարչութեան գործ-
նեյությունն է քննվում, վարչութեան անդամները չեն կարող նա-
խագահ լինել, իսկ այլ դեպքերում մենք իրավունք չունենք նրանց
զրկելու նախագահությունից: Այդ խնդիրը կանոնադրքի մեջ չո-
չափված է արգեն:

ՁԱՅՆ.—Խնդրում եմ կանոնադրութեան 15-րդ կետը բացա-
տրել:—

ՄԱՆՈՒԿ.—Կարգում է և բացադրում: Յեթե մի վորեկ բն-
կերություն, որինակ կամենա Մոսկվայում ճյուղ բաց անել, պետք
է միութեան համաձայնությունն ունի:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Աստեղ ստացված են մի քանի բանաձևեր և ա-
ռաջաբերներ փայլավճարի տոկոսների մասին: Յես կը կարգամ
(կարգում է): Ընկ. Սարգսյանի առաջաբերը հետևյալն է. 1) կետ
առաջին—բոլոր նախնական իրավարանական միավորները Հայ-
դյուղկոռային մուծում են փայլավճարի 20 տոկոսը: Կետ 2-րդ.—
զրջանային միությունները նախնական արտեղների ու բնկերու-
թյունների փայլավճարների 20 տոկոսն են մուծում:

Այս բանաձևի առաջին կետի մասին, այն է՝ տոկոսի մասին ա-
ռաջրկներ կան արդյոք: Յես ստացել եմ առաջաբերներ այդ տոկոսը
սահմանել 5, 10 20 և 25 տոկոսի չափով. այս բոպե-
յիս ստացա առաջաբեր նաև 15 տոկոսի չափով սահ-
մանելու մասին: (Յուրաքանչյուրի մասին թեր ու դեմ պատ-
մանելու մասին: Յես համագումարն անցնում է քվեարկու-
թյան): Քվեարկումը պարզում է, վոր 5 և 10 տոկոսի մասին առա-
ջաբերները բոլորովին ձայն չեն ստանում, 15 տոկոսը ստանում է 4
ջարկները բոլորովին ձայն չեն ստանում, 20 տոկոսն ըն-
ձայն է ձայների մեծամասնությամբ մերժվում է. 20 տոկոսն ըն-

դումարի պատգամավորները բոլորն անխափր ձեռք են բարձրացնում): Ընկերներ. թույլ ամիսը հայտարարել, վոր ընդունվում է միաձայնությամբ: (Յերկարատե ծափահարություն):

Ընկերներ, հետևյալ գեկուցման անցնելուց առաջ հայտարարվում է հինգ բոլե ընդմիջում).—

Նխոր վերսկսվում է նախագահությամբ ընկ. Շաղունցի:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, «Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի հերթական անելիքների մասին գեկուցելու համար խոսք ե տրվում ընկ. Մելիքին:

ՄԵԼԻՔ.—Ընկերներ, յես հոգնած եմ, կը աշխատեմ մի քանի բոլեյում ընդգծել այն հիմնական խնդիրները, վոր իմ կարծիքով պիտի կիրառի հետագայում Հայգյուղկոոպի վարչությունը: Յես կարծում եյի, վոր մինչև այս գեկուցումը, մեր սեկցիաների նախագահությունները կը գեկուցելին իրենց վորոշումների մասին, վորից հետո յես կը կարողանայի վորոշ նշութ քաղել և հաշվի առնել այն՝ թե ընկերներն ինչ են մտածում անտեսական այս կամ այն ճյուղի կոոպերացման մասին: Սակայն դժբախտաբար տեղեկությունները գեո չեն ստացվել: Յես կաշխատեմ իմ տեսակետները պարզել համադումարի առաջ, ապագա վարչության պերսպեկտիվային գործունեյության մասին:

Ընկերներ, Գյուղկոոպիկներուն հաշվետու գեկուցման ժամանակ մենք ընդգծել ենք մի շարք թերություններ. առկեց, վոր նա միայն վորոշ ուղղությամբ է տարել իր աշխատանքները: Այսինքն գլխավորապես նա տարել է կազմակերպչական աշխատանքներ և միջնորդել է առանձին կոոպերատիվներին վարկ ստանալու: Պարզվեց, վոր Գյուղկոոպիկներուն չի կարողացել ամելին անել, քան ինչ նա արել է, վորովհետեւ նա չի ունեցել Չեր համաքական կամքը, ինչպե և անհրաժեշտ դրամական միջոցները: Ահա սրանք են այն գլխավոր պատճառները, վորոնք հարկադրել են գյուղկոոպիկներուն զբաղվել բացառապես կազմակերպչական աշխատանքներով: Իսկ այժմ յերբ դուք արդեն միություն կազմակերպեցիք, ապագա նրա կենտրոնական վարչությունը, իհարկե, պիտի աշխատի իրադարձել այն բոլոր պահանջները, վոր մենք պիտի առաջադրենք այստեղ:

Վորոնք են այն հիմնական խնդիրները, վոր կատարելու յի Հայգյուղկոոպը: Նախ քան այդ հարցին անցնելը, թույլ ամիս ինձ կրկին մտանանչել մի շարք թերություններ, վոր նկատել ենք մեր այս տարվա գործունեյության ընթացքում և վորոնք պիտի վերացնել հետագայում:

1. Այն անսխառն աշխատանքի ընթացքը, վոր ունեն մեր կազմակերպությունները,—պետք է վերացնել հետագայում: Ինչուհի և կայանում այդ թերությունը: Շատ անգամ մեր կոոպերատիվները ձեռնարկում եյին այնպիսի աշխատանքներ, վորոնք խլում եյին նրանցից ահագին ժամանակ և էներգիա, թույլ չտալով նրանց կենտրոնացնել իրենց ուշադրությունը ամելի դրլխավոր և անհրաժեշտ աշխատանքների վրա: Վերջին հաշվով իրենց վրա վերցրած պարտականությունը չեյին կարողանում կատարել: Ներկայումս մեր մանր կոոպերատիվներն իրենց ուշադրից վեր աշխատանք են կատարում: Կան շրջաններ, վորտեղ պետական որդանները թեև հսկայական ծախսեր հանձն տանելով՝ խոշոր բեռ են դնում նոր կազմակերպված կոոպերատիվ ընկերության վրա: Բնական է, վոր կոոպերատիվը չկարողանա կատարել, կամ կատարել տասնապատիկ ամելի ծախսերով: Այսպիսի վերաբերմունք շատ անգամ է նկատված: Կարեւոր եմ համարում շեշտել, վորպեսզի վարչությունը կտրուկ միջոցներ ձեռք տանի, վոր մեր տեղական կոոպերատիվները իրենց շժանրաբեռներն անուգուտ գործարքներով և կանգնեն անտեսափարական հաշվառման սկզբունքի վրա, և վտանգի տակ չը դնեն կոոպերատիվի շեշին միջոցներն ու նրա հեղինակությունը:

Յերկրորդ խնդիրը, վոր հետագա վարչությունը պետք է կիրառի, դա կոոպերատիվ միջոցների՝ փայլավնարի և մուտքի վրանարի գանձման խնդիրն է, վոր իր հերթին խոշոր նշանակություն ունի անտեսափարական և կազմակերպչական ծախսի տեսակետից: Մեր կոոպերատիվներում փայլավնարների հարցը կազմում է: Ամենից առաջ կոոպերատիվները չունեն հիմնական դրամագլուխ յի թե չհաշվենք աննշան ինվենտարը: Չի նկատվում փայլավնարների կանոնավոր մուծում, մինչդեռ նոմինալ ձևով հաշվում են սեփական միջոցների մեծ գումար և այդ հաշվով էլ վարկեր են ստանում: Յեթե վերցնում ենք վորոշ պարտքեր, պետք է մտածենք նրանց հանգցնելու մասին: Չգույշ պետք է լինենք, վոր չը բազմապատկենք մեր ծախսերը և չը ծանրաբեռնվել ամելորդ տեղ: Գյուղացին ունի մի հոգեբանություն՝ վորքան հնարավոր է և ամելի վարկ ստանալ, նա չի մտածում պարտքերը ծածկելու մասին: Իսկ կոոպերատիվի վարչությունը պետք է այն հոգեբանությունը լիկվիդացիայի յենթարկի և հաշվի առնի իր հնարավորությունները: Ուրեմն յերկրորդ հիմնական հարցը մեր կոոպերատիվ ցանցի առողջացման ու զարգացման համար այն է, վոր

ներից մեկն է: Նույնը կարելի է ասել նաև Նոր-Բայազետի համար: Այդ հսկայական շրջանը, վոր 75-100 վերստ տարածութիւն ունի, միայն Նոր-Բայազետում և Յելենովկայում ունի վարկաւորման կենտրոն: Ընդհանրապես ուրեմն գյուղատնտեսական վարկային կոոպերատիվների ցանցը պիտի աշխատել լայնացնել: Քանիցս առաջարկներ են յեղել մեզ Նոր-Բայազետի և Դարբալազի կողմից, այդ ուղղութիւնը գործելու բայց մենք մեզնից անկախ նկատառումներով՝ չենք կարողացել գոհացնել այդ առաջարկները: Վարկային կոոպերացիայի շուրջը կան չլուծված խնդիրներ, սակայն դա չի խանգարի Միութեան, յեթե նա ամուր հիմքերի վրա դնի վարկային գործը:

Ծխախոտագործութիւն.— Ծխախոտի շրջանը Յերևանի, Լենինականի, Դիլիջանի և Լոռւա շրջաններն են նկատվում գլխաւորապես: Դեռ պարզ չէ, թե ծխախոտի արտադրութիւնը վոր չափով հնարավոր է յերկրի ներսում բեռնիդացիայի յենթարկել, սպասել: Քանի վոր Հողօգտագործատու իր ծրագրի մեջ նկատի ունի նույնպես այդ ճյուղի զարգացումը, մենք պարտավոր ենք ուշադրութիւն դարձնել նրա կոոպերացման վրա. առանց նկատի ունենալով թե յերկրի ներսում ինչքան կարելի է սպասել: Արտահանութեան համար ծխախոտը լավագույն միջոցներից մեկն է, և մեր տվյալների համաձայն մեր յերկրի ծխախոտը գերազանցում է իր վորակով Սուխումի և Լագուէի ծխախոտներին:

Մեղվաբուծութիւն.— Հայաստանը լինելով լեռնային շրջան, վոր չափով հնարավորութիւն ունի անսնանապահութիւն դարգացնելու, նույն չափով էլ նա կարող է դարգացնել մեղվաբուծութիւնը: Մեղվաբուծութիւնը քայքայված է, փեթակներ չկան, խոշոր յեռանդ և միջոցներ են պետք վերականգնելու այն: Այժմ մեր ցանցի մեջ մտնում են 9 մեղվաբուծական կոոպերատիվներ, սրանց մեջ չի հաշվում Դիլիջանը, վորովհետեւ նա դանդաղ է «չափերատուր անանձնութեան» մեջ: Հետագայում կարելի է մեղվաբուծութիւնը դարգացնել Լենինականում, Դիլիջանում, Լոռւում, Զանգեզուրում, Դարբալազայում և Նոր-Բայազետում:

Այգեգործութիւն.— Այս ճյուղը սահմանափակված է գլխաւորապես Եջմիածնում, Յերևանում, Դարբալազայում և Մեղրու շրջանում: Այժմ ունենք նման 7 կոոպերատիվներ, վորոնք աշխատում են, և 2 էլ նոր են հաստատված: Քիչ են այս միավորների թիվը և վորակիւմ էլ թույլ. մինչդեռ գինեգործութիւնը խոշոր արժեք ունի մեր արդյունաբերութեան համար: Մեր մտանադետ-

ների և տեղական բնկերների կարծիքները ու ցուցմունքները գալիս են ասելու, վոր 10-15 միավորներ կարող ենք ունենալ զանազան շրջաններում: Ընկ. Գրձէլյանի կարծիքն այն է, վոր ավելի փոքր միավորներ կարող ենք ունենալ: Խոշոր գործ ունենք կատարելու այս ուղղութիւնը: Պետք է ուժեղացնել առաջին հերթին գոյութիւն ունեցող բնկերութիւնները, ապա զարգացնել ցանցը հնարավորութեան սահմաններում: Ղամարլիի պատգամավոր բնկերներից մեկը, ասում է, «դրամ պիտի լինի թե վոչ»: Յես ասացի, վոր պետական ոժանդութիւնը անվիճելի է: Կաթնատնտեսութիւնից հետո Միութեան համար խոշոր նշանակութիւն պիտի ունենա գինեգործութիւնը և պտղաբուծութիւնը, պահածո մրգերի գործը:

Բամբակագործութեան ասպարիզում գրեթե վոչինչ չենք արել: Սրա հիմնական պատճառների մեջ չեմ մտնում. բայց անհրաժեշտ է կոոպերատիվ միավորների միջոցով վարել բամբակի մշակութիւնը: Սրա հետ միասին ուշ պիտի դարձնել միլիոնրատիվ աշխատանքների վրա: Սեկցիան այս առթիւ ասել է իր խոսքը դրական իմաստով. (կարդում է...): Սրանից ավելի լավ ձևակերպութիւն չեր կարելի տալ: Մի քանի խոսք այդ բնկերութիւնների բնութիւն մասին: Շատերի համար կարծես թե պարզ չէ միլիոնրատիվ բնկերութեան անհրաժեշտութիւնը: Նրանք կոչված են խոշորապես բարձրացնելու հողի բերրութիւնը և հնարավորութիւն տալու այս կամ այն կուլտուրան բարձրացնելու: Որինակ, յեթե կարողանանք կոոպերատիվ բնկերութեան միջոցով վորեւէ ճահիճ չորացնել, դա կլինի մի խոշորագույն աշխատանք մեզ համար: Մի այլ որինակ. ջրի հարցը՝ մի ցավոտ խնդիր է. յեթե կոոպերացիայի միջոցով կարողանանք մի շարք անջրդի հողեր ջրել, առուններ հանել, դա նույնպես հսկայական ոգնութիւն կլինի գյուղացիութեան համար. գրանով մենք կը կարողանանք մի քանիների (ջրաչխ) սխրագործութիւնների առաջն առնել: Համարյա մենք այս ուղղութիւնը վոչինչ չենք արել, վորովհետեւ մեր ույթերը չեն ներկ: Այդ աշխատանքները պետք էր սկսել դարնան ժամանակ, իսկ մենք այդ շրջանն անց ելինք կացրել: Այս ասպարիզում պիտի ասել, վոր վոչ պետական և վոչ էլ հասարակական հիմնարկներ չեն խնայելու իրենց ոգնութիւնը: Առաջին հերթին մոտավորապես 9 միլիոնրատիվ բնկերութիւններից ցանց կարելի չէ ունենալ Հայաստանի գաղտային շրջաններում:

Մեր ասպարիզ ցանցի մեջ զբաղված են նաև այլ տիպի բնկերու-

թյուններ—անասնապահական, քոչնապահական, շերամապահական, արհեստագործական և այլն: Մեր հետագա վարչության անելիքներից մեկն էլ այդ ընկերությունների կազմակերպման, ձևավորման գործն է:

Յեթե շատ չյերկարացնենք, պիտի ասեմ՝ այն, վոր այս բոլորը ինչ վոր ասացին, չեթե հենց վաղն և յեթ պիտի իրագործենք, այլ վոր սրանք մեր ցանկություններն են, մեր հեռավոր ձգտումները, վորոնց հասնելու յենք հասարակական ու պետական ոժանդակությամբ կոոպերատիվների միջոցով: Ապագա կենտրոնական վարչությունն այս հեռանկարների 50 տոկոս էլ յեթե իրագործի, կր լինի մի խոշոր հաղթանակ մեզ համար:

Ընկերներ, խոսելով մեր կենտրոնական վարչության հետագա անելիքների մասին չի կարելի կանգ չառնել մեր միավորների հաշվապահության հարցի վրա, վոր տխուր վիճակի մեջ է այժմ: Ընկեր Գաբրելյանն ասաց, վոր պիտի մշակել մի ընդհանուր հաշվապահական ձև: Գյուղկոոպիկներոնը աշխատել է այդ ուղղությամբ, բայց այնքան էլ դյուրին չե այդ: Տեղերում չկան կարող ույթեր, վոր կարելի լինի միատեսակ ձև կիրառել: Հետագա վարչության տանելիքներից մեկը պիտի լինի գոնե հասարակ ձևով մի որինակ ասեմ մեր հաշվապահությունից: Ղուրղուղուլու մեր ընկերները մեզ հաշիվ են ուղարկել, վորը յեթե փոխենք, այս բեմը կծածկեր: Մեր ընկերները հարկադրվեցան նրանց ուղարկած տեղեկագիրը փոխել հատակի վրա, թվերը ստուգելու համար (ծիծաղ): Ստատիստիկան, հաշվապահությունը չափազանց վատ են տրված մեր տեղերում: Պետք է անպայման բարելավել:

Խոշոր և դժվարին խնդիր է ինվեստարի մատակարարման գործը:

Այստեղ մեզ մեղադրում են, վոր ինվեստար չենք ունեցել և տեղերին ինվեստար չենք տվել: Հայդյուղկոոպի գլխավոր նպատակներից մեկը պիտի լինի ինվեստար մատակարարել իր անդամներին: Դա պետք է լինի տեղերի կարիքները պարգևելուց հետո և նրանց ցուցմունքներով անհրաժեշտ և յերկարատև վարկ և շատ դրամ, վոր մենք չունենք: Պիտի աշխատել նույնպես ապրանքով վարկավորել մեր անդամներին: Ինվեստարի մատակարարման գործը կենտրոնացնելով Միության ձեռքում՝ միաժամանակ կր լուծենք ներկայիս ինվեստարի պահանջի ցուցում խնդիրը: Կոոպերացիան հաջողությամբ կկատարի:

Գյուղատնտեսական արդյունքների հայթայթումը, վերամշակումը և վաճառքը.—մի-մի պրոբլեմներ են, վոր միայն մեզ՝ այլ և պետության համար: Պետք է կազմակերպել գյուղացու արդյունքների վաճառքը կոոպերացիայի կարեորագույն անելիքն է դա: Բոլոր ընկերները պիտի նկատի ունենան, վոր իրենց արդյունքները (պրոդուկցիան) վաճառահանելով Միության միջոցով ապահոված կլինեն նրա բարձր գինը և հաջող վաճառքը, միաժամանակ և արդյունաբերական միջերկրների մատակարարման գործը՝ դյուրին՝ կը դյուրացնեն:

Ընդգծելով մեր Միության անելիքներն այդ ուղղությամբ, չի կարելի աչքից հեռացնել ագրիկուլտուր աշխատանքները: Ինչ աշխատանք պիտի տանենք այդ ուղղությամբ: Ընկ. Շադունցն իր ղեկուցման մեջ ասաց, վոր այդ աշխատանքների մի մասը անցել է կոոպերատիվներին, բայց մի շարք խնդիրներ դեռ մնացել են Հող-ժողովմատի վրա, վորովհետև կոոպերացիան միջոցներ չունի կատարելու այն: Միությունը պիտի միջոցներ գտնի ագրոկուլտուր աշխատանքները տանելու գլուղում և կոոպերատիվների համար:

Ամեն կողմից մոռենում ենք մի ուրիշ հիմնական խնդրի՝ դրամական միջոցների: Կանոնադրության մեջ կա մի կետ, թե ինչ հնարավորության սահմաններում կարելի է վարկ բաց անել Միության համար: Դուք պիտի այժմ վորոչեք այդ հնարավորության սահմանը: Մենք այս առիթով նախատեսել ենք մոտ 300.000 ռ. վարկ: Մենք հիմնական դրամագլուխ չունենք, բացի ձեր խոստումներից. միայն այն դեպքում գյուղատնտեսական կոոպերատիվ միությունը հնարավորություն կունենա գոնե կեսի չափ կատարելու առաջադրված աշխատանքները յեթե վարկի հետ միասին կատարվեն և ձեր խոստումները: Մեզ ոգնության պիտի հասնեն տեղական կազմակերպությունները, նրանք, անարխիստական տենդենցներ չպիտի յերեվան բերեն միջերկրների ուսուցիչացիայի խնդրում. նրանք պիտի աշխատեն Միության կենտրոնի միջոցով կատարել իրենց գործերը: Այս հիմնական խնդիրների կիրառման դեպքում, յես վստահ եմ, վոր ապագա վարչությունը կկարողանա պայծառ դեմքով հանդես գալ մեր 2-րդ համագումարին (ծափեր):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ժամը մեկն է. բոտ բեզլամենտի նիստը պիտի վիակենք: Կա այս առթիվ առաջարկ:

2այն.—Սեկցիաների աշխատանքները դեռ չեն ղեկուցվել. նրանք յերկար կտևեն, առաջարկում եմ նիստը հետաձգել յերեկոյան:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Յեւ եւ նպատակահարմար եւ գտնում վերջինի տաճարէր. այժմ կը թարգմանենք Մելիքի զեկուցումը և մնացած խնդիրները կը հետաձգենք յերեկոյան նիստին: Յեթե ձեզ ցանկալի է կարող ենք նիստը սկսել ժամի 3-ին: Բայց մի խնդիր կա: Առաջարկվում է ընկ. պատգամաւորներին գնալ «Չազ», տնտեսությունը տեսնելու ծխախոտի, խոտաբուծութեան, անասնապահութեան ազարակը, ապա յերեկոյան ժամի 5-ին սկսել նիստը, ընդունվում է: Հետո փորձվեց գնալ «Չազ»:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Թարգմանութեան համար խոսք եւ արվում ընկ. Մելիքին: (Մելիքը թարգմանում է իր զեկուցումը ուսանողներին): Առաջարկ կա վիճարանութեան բաց չանել Մելիքի զեկուցման առիթով:—Ընդունվում է:—Ուրեմն Մելիքի զեկուցումը առնվում է ի գիտութեան և ի գործադրութեան: Կարենը եւ սակայն քվեարկել ընկ. Մելիքի առաջարկած վարկի չափը: Ով համաձայն է 300.000 ր. վարկին: Ընդունվում է միաձայն:

Նիստը հայտարարվում է փակված ժամի 1 և կեսին:

ՎԵՅԵՐՈՐԴ ՆԻՍՏ

(6-րդ նիստը կայացավ յերեքշաբթի սեպտեմբերի 23-ի յերեկոյան ժամը 6-ին նախագահութեամբ ընկ. Շաղունցի):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Համագումարի 6-րդ նիստը հայտարարում է բացված: Որակարգի մէջ մտնում միայն յերկու հարց, բանաձեւերի ընթերցումն ու հաստատումը և ընտրութիւններ:

(Սեկցիաների նախագահները կարդում են իրենց վորոշումները)

ՄԵԼԻՔ.—Գյուղատնտեսական սեկցիաների զուրա բերած բանաձեւերը, ինձ թվում է կետ առ կետ չպիտի քննութեան յենթարկենք, այլ տալ ապագա վարչութեանը ի ղեկավարութեան: (Ընդունվում է):

ՍԱՅՐԱԶԵԳՅԱՆ.—Հայտարարում է վարկային ընկերութեան ներքին հաշիւները վարկային ընկերութեան սեկցիաների վորոշումները:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, սեկցիաների բոլոր վորոշումները արդեն հայտարարեցին և ինձ թվում է թե վորեւէ միտք չկա մտքերի փոխանակութեան կատարել: ինձ թվում է, վոր բոլոր հարցերի մասին յեղած վորոշումները պետք է հանձնել ապագա վարչութեանը՝ վորպէսզի նա ղեկավարվի այդ վորոշումներով: Յեթե այս մասին առարկութեաններ չկան՝ այն ժամանակ անցնենք հետեւյալ հարցերին: Առարկութեաններ չկան:

ՄԱՆՈՒԿ.—Այստեղ անհրաժեշտ է արարել մի հիմնական

հարց, այդ այն է պետք է մտցնել բանաձեւի մէջ, վոր վարկային ընկերութիւնները մեր գյուղատնտեսական կոոպերացիայի անմիջական մասնկներն են:

ՋԱՅՆ.—Ընկերներ ինձ թվում է, պետք է ընդունված բանաձեւի մէջ ավելացնել նաեւ խոտհարկաւորների մասին:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ճիշտ է պետք է ավելացնել:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, մեր համագումարի կազմի մասին զեկուցման խոսք եւ տրվում մանդատային հանձնաժողովի անդամ ընկ. Մելիքին:

ՄԵԼԻՔՈՆՅԱՆ.—Ընկերներ մանդատային հանձնաժողովի զեկուցումը յեթե պակասաւոր լինի մեզքը մերը չէ, վորովհետեւ մի շարք հանգամանքներ խանգարել են մեր աշխատանքներին: Համաձայն համագումարի կազմակերպիչ բյուրոյի վորոշած նորմային մեր համագումարի 75 կազմակերպութեան ներքին պետք է ունենար 107 ներկայացուցիչ, բայց ներկա են միայն 74-ը, վորոնք յեկել են 67 կազմակերպութեան ներքին: Բացակայում են 8-ը հոգի, վորոնք հետեւյալ տեղերից են. Լեւոնականի մեղվարուծական և կաթնատնտեսական ընկերութեանից, Դիլիջանի մեղվարուծական ընկերութեանից և գյուղատնտեսական արտերից, Դարալագյազի վարկային ընկերութեանից, Զանգեզուրի վարկային և կաթնատնտեսական ընկերութեանից և Մեղրու շերամապահական արտերից: Այնպէս, վոր համագումարը ունի ընդամենը իր հրավիրված կազմի 69 տոկոսը: Այժմ տեսնենք թե, վոր կազմակերպութիւնը, ի՞նչքան ներկայացուցիչ պիտի տար և ինչքան տվել է: Այգեգործներից 6-ի փոխարեն տվել են 3 ներկայացուցիչ, Գյուղատնտեսական հյուղը 4-ի փոխարեն տվել է 3 ներկայացուցիչ, Մեղվարուծական մեկի փոխարեն տվել է յերկու ներկայացուցիչ, ուրեմն մեկն տվելի, Լեւոնականը տվել է 4-ի փոխարեն 3 ներկայացուցիչ, Եջմիածինը 11-ի փոխարեն տվել է 9-ը ներկայացուցիչ, այդպիսով ընկերութեանը 3-ի փոխարեն տվել է 4 ներկայացուցիչ, Լոռու-Փամբակ գավառի արտերին հատկացված է 38 տեղ, բայց ներկայացել են միայն 32 ներկայացուցիչ: Վարկային ընկերութեանը չորսի փոխարեն տվել է միայն յերեք ներկայացուցիչ: Մեղվարուծական ընկերութեանը չորսի փոխարեն յերեք: Դարալագյազի մեկ ներկայացուցիչը չկա: Չանգեզուրի յերեք ներկայացուցիչները չկան, Մեղրու վարկային ընկերութեան յերկու ներկայացուցիչներին մեկն է յեկել, շերամապահական վոր չկա: Նոր-Բայա-

դեղի չորս ներկայացուցիչներից յեկել են յերկուսը: Այսպես ուրեմն Յերեմանի և Եջմիածնի գավառներից ուղարկված են մեկական ավելի ներկայացուցիչներ: Մանդատային կոմիտեան ցանկանում էր չհաստատելու դրանց մանդատները, բայց վորովհետև մի քանի անգերից ներկայացուցիչները պակասում են, այդ պատճառով նա մտադիր է հաստատել դրանց մանդատները:

Մեր համագումարին վնասական ճայնով մասնակցում են 74 հոգի և խորհրդակցական 20 հոգի զանազան հիմնարկներից, վորոնցից մասնագետները 10 հոգի. նաև հյուրեր Թիֆլիզից և Մոսկվայից:

Ըստ տարիքի մեր 74 պատգամավորները հետևյալ պատկերն են ներկայացնում: Մինչև 23 տարեկան—մեկ հոգի, կամ 1,3 տոկոս, մինչև 30 տարեկան—21 հոգի կամ 68,4 տոկոս, մինչև 40 տարեկան—20 հոգի կամ 39,2 տոկոս, մինչև 50 տարեկանը 16 հոգի կամ 21,6 տոկոս, և հիսունից բարձր տարիքով՝ 9 հոգի 9 և կես տոկոսով:

Համագումարի լիազորների կազմը կոուպերատիվ ստաժի տեսակետից. կոուպերատիվ ստաժ—չունեցողներ 5 հոգի են կամ 6,8 տոկոս, մինչև մեկ տարի՝ 37 հոգի կամ ուղիղ 50 տոկոս, մինչև յերեք տարի՝ 16 հոգի կամ 21,6 տոկոս, մինչև 5 տարին—4 հոգի կամ 5,4 տոկոս, մինչև տասը տարին—7 հոգի կամ 9,5 տոկոս և տասը տարուց բարձր ստաժ ունեցողների թիվը 5 հոգի, այսինքն 6,7 տոկոս:

Պատգամավորների սոցիալական կազմը հետևյալն է. գյուղացիների 47 հոգի, վոր կազմում է 63,5 տոկոս, և ծառայողների 27 հոգի կամ 26,5 տոկոս:

Կուսակցական ստաժով համագումարում կան 13 հոգի, վորոնցից յերկուսը կոմկուսակցության թեկնածուներ են, իսկ մնացածները անդամներ: Պատգամավորներից մեկը 1902 թվից Հնչակյան Կուսակցության անդամ է:

Պատգամավորների կրթական ստաժը հետևյալն է. անգրագետներ բոլորովին չկան, կիսապրագետները—13 հոգի են, կամ 17,6 տոկոս, տարրական կրթությամբ—41 հոգի կամ 55,4 տոկոս, միջնակարգ կրթությամբ 18 հոգի կամ 24,3 տոկոս և բարձրագույն կրթությամբ 2 հոգի կամ 2 տոկոս:

Ըստ ազգությամբ հայեր, 51 հոգի, վոր կազմում է 63 տոկոս, ուսաներ և մալականներ 19 հոգի կամ 25,7 տոկոս, և թուրքեր 4 հոգի:

Արեւիկոթյան անդամներ են 29 հոգի կամ 39,3 տոկոսը:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, յեթե հարցեր կան տվեք:

ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ.—Այստեղ Եջմիածնի մասին հայտարարվեց թե հրավիրված են 15 հոգի, վորոնցից հինգը չկա: Դա սխալ է: Հրավիրված են չորսը, վորոնք բոլորն էլ կան:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկեր Մելքոնյան, խոսքը ամբողջ գավառին և վերաբերում:

Ա. ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ.—Ընկերներ, Մանդատային հանձնաժողովը հայանեց թե յերկու հիմնարկությունից ավելորդ ներկայացուցիչներ են յեկել յերկուական հոգի և պետք է հաստատել, վորովհետև ուրիշ անգերից ներկայացուցիչները պակասում են: Ինձ թվում է դա անհիմն ցանկություն է և այս խնդիրը պետք է վերջնականապես լուծել վորպեսզի հետագայի համար որինակ չծառայենք:

ՄԱՆՈՒԿ.—Յերեմանի մեղվարուծական ընկերությանը տրված է մեկ ներկայացուցիչ, բայց վորովհետև նրանք 120 անդամ ունին այդ պատճառով յերկու հոգի կարող են տալ: Եջմիածնի այդպիսի արծաղան ընկերությունը հին անգերից յուսններով 140 անդամ ունեն և մենք նրանից յերկու լիազոր ենք խնդրել:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Հետաքրքիր է, լիազորները յեկել են գավառից թե ավելորդ ներկայացուցիչներ տվել են միությունները:

ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ.—Ավելորդ ներկայացուցիչներ տվել են գավառները:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Առաջարկություն կա հաստատել այդ ընկերության համար յերկու ներկայացուցիչ, վորովհետև 100 հոգուց ավել են:

Ա. ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ.—Յես առաջարկում եմ չհաստատել այդ առաջարկը, վորովհետև մանդատային հանձնաժողովը հայտարարում է թե յերկու չէ այլ մեկ է:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Յես քվեարկում եմ այս յերկու առաջարկները: Յերկու ներկայացուցիչները հաստատվում են:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Եջմիածնին հատկացված է յերեք անդ, նա տվել է չորսը: Հաստատել դրանց թե վոչ:

ՏԵՂԻՑ.—Մեր այգեգործական ընկերությունը սկզբում 18 անդամ ուներ, վերջում ավելանալուց և դառնալից հետո մնացին 94-ը, և վորովհետև այժմ 120 հոգի յեն, իսկ քանի վոր 101-ից տրվում է յերկու հոգի՝ 120 հոգին ավելի քան իրավունք ունին յեկելու ներկայացուցիչ տալու:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Առաջարկվում է հաստատել այս առաջարկը (հաստատվում է) :

ԶԱՅՆ.—Այստեղ կան յերեք հոգի, վերոնք վկայականներ ունեն, բայց մանդատ չեն ստացել: Նրանք յերեքն էլ թուրք են:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Մանդատ բոլորն են ստացել:—

ՄԵԼԻՔՈՆՅԱՆ.—Ընկերներ, մանդատային հանձնաժողովի կողմից ինչ վոր հնարավոր է յեղել արել ենք, յերեկ նախագահն էլ այստեղից հայտարարեց, վոր մանդատ հաստցողները շտապեն ստանալու: Գուցե այս փոքրիկ թյուրիմացությունը ծագել է թուրք բնկերների հայերեն կամ ռուսերեն չիմանալուց:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Այժմ թոյլ տվեք հաստատել 6 թուրք բնկերների մանդատները (հաստատվում է): Հաստատենք նաև մանդատային հանձնաժողովի ամբողջ զեկուցումը (հաստատվում է):

Խոսքը պատկանում է ը. Մանուկին կարդալու մշակված բանաձևերը Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի շինարարական խնդիրների մասին:

ՄԱՆՈՒԿ.—Կարդում է բանաձևերը: (Տես գրքի հավելվածում):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկեր Մանուկի կարդացած բանաձևը իմ կարծիքով կարելի չե ընդունել իբրև հիմք և հանձնել խմբագրական հանձնաժողովին մշակելու: Միայն առաջարկում եմ վորպեսզի սպասողական կոոպերացիային վերաբերվող կետը հանել:

ՄԵԼԻՔ.—Իմ կարծիքով ընկեր Մանուկի կարդացած բանաձևն ամբողջութամբ պետք է ընդունել առանց կրճատումների:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Յեա պնդում եմ իմ առաջարկի վրա, վորովհետև տե կարծում եմ, վոր Կոմունիստական կուսակցության 13-րդ համագումարի բանաձևը կոոպերացիայի մասին Հայաստանի Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի կողմից հաստատման կարիք չի զգում: Յեա քվեարկում եմ, նրանք ովքեր կողմնակից են ընկ. Մանուկի բանաձևին այդ կետի թողնելուն, խնդրեմ թող ձեռք բարձրացնեն: (Վոչ վոք ձեռք չի բարձրացնում): Նրանք ովքեր համաձայն են իմ առաջարկած կրճատմամբ բանաձև ընդունելուն թող ձեռք բարձրացնեն—(այս վերջին առաջարկն անցնում է միաձայն): Խոսքը պատկանում է ընկ. Սաֆրազբեկյանին՝ Հայաստանի Գյուղատնտեսական Բանկի գործունեյության առիթով մշակված բանաձևը կարդալու համար:

ՍԱՅՐԱԶԲԵԿՅԱՆ.—Կարդում է բանաձևը:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Առաջարկում եմ այնտեղ, վորտեղ ասվում է չքափոր գյուղացիություն, ավելացնել նաև միջակ գյուղացիություն խոսքերը:

ՍԱՅՐԱԶԲԵԿՅԱՆ.—Ընկեր նախագահի առաջարկին համաձայն եմ:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Հոգեպկումի գործունեյության մասին բանաձևը կարդալու ընկ. Մանուկը:

ՄԱՆՈՒԿ.—Հոգեպկումառի գործունեյության մասին առաջարկում եմ հետևյալ բանաձևը:—

«Համագումարը Հոգեպկումի վարած քաղաքականությանը հավանություն է տալիս և ճիշտ է համարում:

ՄԵԼԻՔՈՆՅԱՆ.—Կարծում եմ «հավանություն տալը» անհարմար է, լավ է ասել «վողջունել»:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Թե մեկը և թե մյուսը անհարմար է:

ՄԵԿԻՐ ՏԵՂԻՑ.—Հավանություն տալը փոխել ճիշտ «խոսքերով» (ձայները ակցերից. ընդունելի չէ):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ուրեմն ընկերներ, Հոգեպկումի գործունեյության մասին ընկ. Մանուկի առաջարկած բանաձևը վերջին վո՞ւ փոխությամբ ընդունվում է Զեր կողմից. (ծափեր):

Այժմ ընկերներ, մենք պետք է մեր վերաբերմունքը ցույց տանք Հայգյուղկոոպիկներունի վերաբերմամբ: «Յեա առաջարկում եմ նրա աշխատանքները համարել բավարար և ընդունել վորոշում նրա լիկվիդացիայի յենթարկելու մասին (ծափեր): Այս առաջարկին ով է հակառակ—վոչ վոք:

Այժմ ընկերներ, օրակարգից մնում է միայն մի հարց. պետք է անցնենք ընտրություններին: Ընկերներ, պետք է ընտրել խորհուրդ. վարչություն և վերստուգիչ հանձնաժողով: Ինչ առաջարկներ կան օրանցից յուրաքանչյուրի թվական կազմի մասին: Այս մասին ով է ուզում խոսք:

ԽՈՒԴՈՅԱՆ.—Յեա առաջարկում եմ ընտրվելիք մարմինների մեջ պարիտետային սկզբունքով մտցնել Գյուղատնտեսական Կոոպերացիայի բոլոր ճյուղերի ներկայացուցիչներին: Յեա կարծում եմ, վոր այսպիսի սկզբունքով կազմված խորհուրդը և վարչությունը հաջող գործունեյություն կունենան:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Դուք թեկնածուների թիվը տվեք: Ո՞վ ուրիշ առաջարկ ունի:

Ա. ՄԵԼԻՔՈՆՅԱՆ.—Յեա առաջարկում եմ խորհուրդի կազմը սահմանել հինգ հոգի. (ձայներ ակցերից. դա թիչ է):

ՄԱԼԱՅԵՑԵՎ.—Յեա առաջարկում եմ, վոր խորհուրդի կազմը լինի իննը հոգուց, իմ կարծիքով ավելին անգործնական կը լինի:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ընկերներ, կան հետևյալ առաջարկները խոր-

հուրդի կազմի վերաբերյալ հինգ (ընկ. Մեղքոնյանն իր առաջարկը արդեն հանում է), իննը, 11, 17, 19 և 25: Շարունակել չարժեք հեղած առաջարկները քվեարկենք:

ՄԱՆՈՒԿ.—Ընկերներ, յես ուզում եմ պաշտպանել այն առաջարկը, վորով խորհուրդի կազմը լինելու յե 17 հոգի: Ընկերներ այդ թիվը մեծ չի, վորովհետև խորհուրդը մշտական որդան չի. տարին հազիվ յերկու յերեք անգամ նիստ ունենա:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Իմ կարծիքով ել 17 յավ է, վորովհետև խորհուրդն ինչպես առաջ ընկ. Մանուկը, մշտական որդան չէ. նա տարին յերեք չորս անգամ հավաքվելով գծելու յե Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ընդհանուր ուղիները:

Այժմ յես անցնում եմ քվեարկության. (քվեարկություն մարդու ընդմիջում է խորհուրդի կազմն ունենալ 17 հոգուց. դեմ է միայն մեկը):

Հետևյալ ընտրությունը վարչությունն է. կա առաջարկ հինգ հոգուց և յերեք քեկնաձու. ով է դեմ այս առաջարկին:—Վոչ վոք:

Վերստուգիչ հանձնաժողովի մասին կա հետևյալ առաջարկը յերեք անգամ և յերկու քեկնաձու: Ով է դեմ այս առաջարկին:—Վոչ վոք:

Այժմ հայտարարում եմ ընդմիջում, վորից հետո կանցնենք խորհուրդի վարչության և վերստուգիչ հանձնաժողովի ընտրություններին:

Տասը րոպե ընդմիջումից հետո նիստը վերաբացվում է:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Ինչ առաջարկներ կան խորհուրդի կազմի մասին:

ՍԱՐԳՍՅԱՆ.—Խորհուրդի կազմի համար առաջարկում եմ հետևյալ ցուցակը.—

Ս. Շադունց (մեր նախագահը և Հողթողկոմի տեղակալ), Ս. Մեղքոնյան (Լենինականի դավառից), Ս. Եվոյան (Լոռու գավառից), Ամիր-Ողլի (Լոռու չրջանից), Հայկ Դաստակյան (Ղափարի գավ. մասից), Յերուկին (Լոռուց), Բուչնե (Լոռուց), Կուրսել (Հայկոպի նախագահ), Ռ. Սաֆրազբեդյան (Գյուղբանկի նախագահ), Ա. Մեղքոնյան (Եջմիածնի վարկային բնկությունից նախագահ), Գ. Աղամալյան (գյուղատնտես), Ա. Մելքոնյան (գյուղատնտեսական տրեստի նախագահ), Փառնավազ (Ղուրդուղուլու վարկային բնկությունից նախագահ), Տեր-Ջափարյան (Մեղրի), Այդինյան (Յերեանից), Կլորիկյան (Ժխախտագործներից):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Կան արդյո՞ք ուրիշ առաջարկներ—վոչ:

ՄԵԿԸ ՏԵՂԻՑ.—Ընկեր Տեր-Ջափարյանի վոխարեն առաջարկում եմ ընկ. Կոստանյանին:

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Իմ ունեցած տեղեկությունների համաձայն ընկեր Տեր-Ջափարյանը, վորի թեկնածությունն առաջարկված է այստեղ ցուցակով, Մեղրու մշտական աշխատավորներից է մինչդեռ Կոստանյանը վոչ. (վոխարեն առաջարկը չի անցնում):

ԲՈՒԶՆԵՎ.—Ազատ ժամանակ չունենալու պատճառով, չորս տի կարողանամ մասնակցել խորհուրդի աշխատանքներին, ուստի առաջարկում եմ հանել իմ թեկնածությունը. (Բուչնեի ղեկավար մերժվում է):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Քվեարկում եմ ամբողջ ցուցակը. ովքեր դեմ են—վոչ վոք. ովքեր ձեռնպահ են—հինգ հոգի, ովքեր կողմնադից են—մնացյալ բոլորը: Այժմ մենք կանցնենք վարչության ընտրություն. ով առաջարկ ունի:

ՍԱՐԳՍՅԱՆ.—Վարչության անդամների համար հետևյալ ցուցակն եմ առաջարկում ընկ. ընկ. Մելքին, Փանյանին, Ջափարյանին, Մալաֆեին և ընկ. Մանուկին. իբրև թեկնածու առաջարկում եմ հետևյալներին, Սարգսյանին, Հայկ Գրիգորյանին և Լ. Թովմասյանին:

ՄԱՆԱՅԵՑԵՎ.—Խնդրում եմ իմ անունը վարչության կազմից հանել և դնել մեկ ուրիշ թեկնածությունը, վորը հնարավորություն ունենա մշտապես այստեղ ապրել:

ՄԵԼԻՔ.—Ընկերներ, Մալաֆեի Հայաստանի Գյուղատնտեսական կոոպերացիայի ակտիվ աշխատավորներից մեկն է, և նրա մասնակցությունը վարչության աշխատանքներին անհրաժեշտ եմ համարում. (ընկ. Մալաֆեի ղեկավար մերժվում է):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Այժմ անցնենք քվեարկության. ովքեր դեմ են—վոչ վոք. ովքեր ձեռնպահ են, Տ հոգի, ովքեր կողմնակից են, մեծամասնությունը: (Ծափեր):

Այժմ անցնենք վերստուգիչ հանձնաժողովի ընտրության. ինչ առաջարկներ կան:

ՍԱՐԳՍՅԱՆ.—Վերստուգիչ հանձնաժողովի համար առաջարկում եմ հետևյալ ընկերներին՝ Վաղարշակ Վարդանյան (Յերեանի վարկային բնկությունից), Ս. Պետրոսյան (Ֆինսոդընդատից) և Ս. Ջոհրայանին (Լոռուց): Իսկ իբրև թեկնածուներ՝ ընկերներ Կարապետյանին և Ստեփանյանին (Դիրիջանից): Քվեարկությամբ այս ցուցակն անցնում է:

ՄԱՆՈՒԿ.—Ընկերներ, Հայաստանի Գյուղկոոպերացիայի կազմակերպման առաջին փուլի աշխատանքները ընթացել են

րնկ. Մեկիքի անմիջական ղեկավարութեամբ: Ընկեր Մեկիքը մասնազատութեամբ բժշկէ եւ, բայց դուրս յեկամ, վոր նա ամէլի լավ կոտակերատոր եւ, քան բժիշկ: Յետ առաջարկում եմ, վորպէսզի նա լինի լիազօրներէ ժողովի կողմից ընտրված նախագահ մեր վարչութեան. (ընկ. Մանուկի առաջարկը միաձայնութեամբ ընդունվում է: Ծափեր):

ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ.—Ընկերներ, առաջարկում եմ վորպէսզի մեր համագումարի կողմից խորհուրդի նախագահ ընտրվի ընկ. Շադունցը, վոր այժմ նախագահում է. (ծափեր):

(Քվեարկութեամբ ընտրվում է):

ԽՈՒԴՈՅԱՆ.—Ընկերներ, վերստուգիչ հանձնաժողովի նախագահ առաջարկում եմ ընտրել ընկ. Վաղարշակ Վարդանյանին. (առաջարկն ընդունվում է):

ՄԵԼԻՔ.—Մեր համագումարն իր աշխատանքները արդեն ավարտեց: Սկզբում, յերբ մենք ձեռնարկում էինք Գյուլատնտեսական կոոպերացիայի կազմակերպման աշխատանքներին՝ Հայաստանում այսօրվա դրութեանը չէինք պատկերացնում, սակայն վորին այժմ մենք ականատես ենք: Դա հետեւանք եւ այն պատրաստի հողի, այն գիտակցութեանը, վոր կար եւ մնում է Հայաստանի աշխատավոր գյուղացիութեան մէջ: Պետք է ասել, վոր մինչեւ այժմ կատարվելիք աշխատանքի հազիւ քսան տոկոսն է արված: Մնում է սկսված աշխատանքներն ամէլի խորը կերպով շարունակել: Համագումարի պատգամավորները ցրվելով տեղերից նրանց զեկուցումների մէջ թող ամենից առաջ շեշտեն այն, վոր Գյուլատնտեսական կոոպերացիան Հայաստանում գոյութեան չունի, բայց այժմ նա կա եւ նա յեկել է կատարելու խոշոր աշխատանք յերկրի տնտեսութեան եւ հասկապեա գյուղատնտեսութեան վերականգնման գործում: Գյուլատնտեսական կոոպերացիայի բոլոր աշխատավորները պետք է գիտակցեն, վոր կոչված են կիրառելու Խորհրդային իշխանութեան եւ Կոմունիստական կուսակցութեան հրահանգները կյանքում: Հայաստանի գյուղացիական մասսաները պետք է համոզված լինեն, վոր այս ասպարեկում գծված ուղին միակն է, վոր ընդունակ է բարձրացնելու տնտեսութեանը եւ նրան փրկելու կործանումից: Ընկերներ, ձեզ հայտնի չե, վոր ասանց գյուղի եւ քաղաքի աշխատավորութեան միասնական աշխատանքի այն հիմնական խնդիրները, վոր դրված են Խորհրդային իշխանութեան առաջ անկարելի չե իրագործել: Պետք է ստեղծել համագործակցութեան: Գյուլատնտեսական կոոպերացիան ահա

այն հիմքն է կազմում, վոր զոգում է գյուղացուն եւ բանվորին: Մի՞ք մոռանա, վոր գյուղում մասնավոր առևտուրը, եւ սպեկուլացիան դեռ ճեն ճնշված: Գյուլատնտեսական կոոպերացիայի շուրջը խմբված աշխատավոր գյուղացիութեանը պետք է կովի եւ վերջնականապէս հաղթի մասնավոր առևտրականին եւ վերացնի սպեկուլացիան:

Համագումարի կազմը ներշնչում է այն համոզումը, վոր սկսված աշխատանքները մեզ բոլորիս կը տանեն դեպի փայլուն ապագան (ծափեր):

ՆԱԽԱԳԱՀ.—Այժմ թույլ տվեք ինձ եւս մի քանի խոսք ասել: Ընկերներ, իմ զեկուցման մէջ յետ արդեն ասեցի, վոր դուք կոչված եք պայքարելու սպեկուլացիայի եւ մասնավոր կապիտալի դեմ: Այս ասպարեկում հաջողութեան կարելի չե հասնել ինքնագործունեյութեան միջոցով: Դրա համար Ձեր հիմնական մեթոդը պետք է լինի ինքնագործունեյութեանը: Ընկերներ, մեր համագումարներն այն նպատակը չունին միայն, վոր դաք այստեղ եւ միայն գործերի գրութեան մասին ճիշտ տեղեկութեաններ ստանաք: Մեր համագումարները միեւնոյն ժամանակ մի-մի գպրոց են. դպրոց, վորտեղ սովորում ենք եւ մենք՝ կենտրոնի աշխատավորներն եւ Դուք, տեղերի աշխատավորները: Համագումարներին ընթացքում թե Ձեզ եւ թե մեզ համար պարզվում են բազմաթիվ հարցեր եւ հանգամանքներ: Մենք սովորում ենք Ձեր ունեցած փորձառութեանից, եւ մենք եւ Դուք ներկա համագումարի դասերը պետք է տարածենք գյուղացիութեան մէջ:

Ընկերներ, մեր կոոպերատիվները կազմակերպվել են տարբերային կերպով, եւ դա ցույց է տալիս, վոր դեռեւս շատ աշխատանք կա կատարելու:

Ընկերներ, մի քանի խոսք եւ Ձեր եւ մեր հոգային որդանների փոխհարաբերութեանների մասին: Տեղերի աշխատավորները չպետք է խուսափեն մեր գալատական հոգային որդաններից, այլ աշխատեն փոխադարձ սերտ կապ եւ հարաբերութեան հաստատել: Միմիանց նկատմամբ ունեցած անտարրեր միտարեմունքը լավ արդյունքների չի կարող բերել թե մեզ եւ թե Ձեզ: Դիմեցեք մեր հոգորդաններին եւ ստացեք նրանցից Ձեզ անհրաժեշտ խորհուրդները, յետ համատեցած եմ, վոր մեր հոգորդաններն այնքան են տնել ու բարձրացել, վոր Ձեր բոլոր հարցերին կը կարողանան պատասխանել եւ այդ բանում Ձեզ չեն մերժի:

Բարի ճանապարհ. Ձեզ բոլորիդ, Ձեր աշխատանքներին ցանկանում ենք հաջողութեան: (Ծափեր):

Համագումարի աշխատանքները վերջացած եմ հայտարարում:

Վ Ե Ր Զ

**ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՈՊԵՐԱՑԻՍՑԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՉԱԿԱՆ
ԶԵՎԵՐԻ ՄԱՍԻՆ.—**

1. Գյուղկոոպերացիան արդեն ձեվակերպել է իր սկզբնական ցանցը Հայաստանում: Կոոպերացիայի այս առողջ աճումը հետևանք է մեր գյուղատնտեսական արտադրության ընդհանուր բարձրացման, դրամական ռեֆորմի կիրառման և աղքատ ու միջակ գյուղացու տնտեսական ակտիվության:

Հայգյուղկոոպի առաջ ծառայած հետագա խնդիրներից մեկն է ամբողջովին ընդգրկել և խորացնել կոոպերատիվ շարժումը գյուղում:

2. Գյուղատնտեսական արտադրության կոոպերացման կազմակերպչական ձևերը (հողագործական ու աշխատավորական արտելները, կաթնատնտեսական ու պանրագործարան, գյուղատնտեսական խառն ընկերություններ, կոմունաներ ու կոլլեկտիվներ և այլն) հանգիստում են ժամանակակից գյուղի սոցիալական շերտավորման՝ ներկա պայմաններում աղքատ ու միջակ գյուղացուն կուլակի շահագործումից պաշտպանելու լավագույն միջոցը:

Գյուղկոոպերացիայի ցանցի հիմնական մասնիկն է վարկային գյուղատնտեսական ընկերությունը, վորը իր վարկային և արտադրական ֆունկցիաներով խոշոր չափով նպաստում է գյուղատնտեսության բարձրացման և նրա կոոպերացման: Գյուղում ներկայում խմորվող սոցիալական շերտավորումն ավելի կը ձևակերպվի և կազմակերպվի ընդլայնվող կոոպերացիայի շնորհիվ: Այդ տեսակետից միանգամայն ուղիղ է Գյուղկոոպիկենտրոնի գիծը միացնելու վարկային ընկերությանը Գյուղկոոպերացիայի սխեմային:

3. Գյուղկոոպերացիայի սկզբնական ցանցի զարգացման հետևանքով՝ անհրաժեշտ է ստեղծել կոոպիտիվորների կազմակերպչական ու տնտեսական ղեկավար որգանը Հայգյուղկոոպ, վորը ամբողջությամբ և կոմբիլիցների հիմքերը և միացնելու է նրանց միմիանց հետ ամուր սղակով:

Հայգյուղկոոպը իր գործունեությամբ ընթացքում ստեղծելու է աշխարհի նախապայմաններ, վոր կոոպերատիվները չկորցնեն իրենց ինքնուրույն և սպակենտրոնացած ընդլայնագծերը և միեկնույն ժամանակ ակտիվ մասնակցությամբ ունենան գյուղատնտեսության ընդհանուր կոոպերացմանը: Հայգյուղկոոպ, կապվում է անմիջապես սկզբնական կոոպիտիվորի հետ՝ յերկաստի-

հան առավել յեռաստիճան վերելքով: Բազմաստիճան սխեմայի կիրառումի կրկնապատկելով վերագիր ծախսերը՝ առաջ կը բերի կոոպերացիայի կյանքում աննորմալ յերևույթներ:

4. Գյուղատնտեսության ընդհանուր կոոպերացման հետ զուգընթաց ձևակերպվում է հասունանում է գյուղատնտեսական ճյուղերի շրջանացման մասնագիտացման հարցը:

Հայգյուղմիության առաջադրվող խնդիրներից ամենակարևորը՝ ստեղծել մոտիկ ապագայում որչեկտիվ և ֆինանսական աշխարհի հնարավորություններ, վոր կազմակերպված Գյուղկոոպերացիային կից՝ կաթնատնտեսության, գինեգործության և գյուղատնտեսական այլ ճյուղերի մասնագիտական կենտրոններ՝ վերցնելով իրենց վրա միանման ֆունկցիաներ ունեցող կոոպերատիվները անմիջական ղեկավարությունը: Հայաստանում ներկայումս գործող շրջանային միություններին («Պանիր-Միություն» և «Մեղվապահական-Միություն») խրախուսել ու աջակցել՝ վերածելու նրանց ապագայում մասնագիտական կենտրոնների Հայաստանի մասշտաբով:

5. Հայգյուղմիությունը իր կազմակերպչական հիմնական կետը պետք է դարձնի Գյուղկոոպերացիայի սոցիալական կազմը, կոոպիտիվորների տնտեսական պատվանդանը մեր գյուղի աղքատ ու միջակ խավերն են: Կոոպերացիան գյուղացիության դասակարգային կազմակերպություն է: Գյուղի բարձր խավերի, վերջին տարիներում ուռճացած ելեմենտները տեղ չունին կոոպերատիվներում:

Հայգյուղմիությունը ստանձին ու շարքությունը պիտի դարձնի կոոպերացած մասսաների քաղաքական հասունության վրա, կոոպերացիայից դուրս պիտի չգրավեն, խորհրդային իշխանության անհարապատ և խորթ տարրերը:

6. Հայաստանի Գյուղկոոպերացիայի ցանցը անցկացնելու առաջին տարվա ընթացքում տնվադն 100) տնկատվ, ստեղծել որչեկտիվ հնարավորություններ, վոր կոոպերացման հոսանքը տարածվի ներքևից, կոոպերատիվի կազմակերպման նախաձեռնումը պատկանի ղյխտավորապես տեղական ուժերին և կոոպերացիան սնվի ու զարգանա տեղական միջոցներով: Հայգյուղմիության կազմակերպչական աշխատանքների խոշոր տոկոսը պետք է տարվի այն դավաններում, վորտեղ Գյուղկոոպերացիան գեռ ևս չունի իր սկզբնական բջիջները, բայց վորտեղ ստեղծվել են կոոպերացման համար նպաստավոր նախապայմաններ:

7. Գյուղկոտակերացիայի սկզբնական միավորները և փոխ-
ողկումները միջև ստեղծել անտեսական ու կազմակերպչական
ամենա սերտ կապ: Այս հանգամանքը մի կողմից փոխողկումին
կը դարձնի ավելի ակտիվ դուրս կը բերի նրան սթեբնական դուր-
թյունից, իսկ մյուս կողմից նրան արամադրված նյութական
միջոցները կը գործադրվեն մեր աղքատ գյուղացիության անտե-
սությունների կոտակերացման գործում:

8. Ուժեղացնել Գյուղկոտակերացիայի կազմակերպչական և
հրահանգչական ղեկավարությունը՝ դասնթացքների միջոցով
պատրաստելով կոտակերատոր աշխատավորներին մի կարգ: Առանձին
ուշադրություն դարձնել կոտակերացիայի հանրամատչելի գրական-
նության հրատարակման և տարածման վրա:

9. Գյուղկոտակերացիայի միավորներն ամբացնելու և կոտակե-
րացիայի ցանցը խտացնելու համար՝ առանձին ուշադրություն
դարձնել կոտակերատիվների ձևուն և կայուն ապարատի վրա. պա-
հանջվող բարձրության վրա գնել կոտակերատիվ հաշվապա-
հությունը—գործավարությունը:

10. Գյուղկոտակերացիայի ծավալման ու խորացման ամենա-
հիմնական պայմանները նրա անտեսական և ֆինանսական բույան
է: Կոտակերատիվները կամրապնդվեն և հաջողություն կունենան
միայն այն դեպքում, յերբ հանվին գլխավորապես իրենց նյութա-
կան կայունության վրա, յերբ ստեղծեն իրենց կոտակերատիվ
դրամադուրը: Գյուղկոտակերացիայի հիմնական միջոցները, բաժ-
նեվճարներն ու մուտքի վճարներն են, վորոնց հաջող պանծումից
և կախված կոտակերատիվի նպատակահարմար գործունեյությունը:
Առանձին ուշադրություն դարձնել բաժնեվճարի քանակի և միո-
րինակության վրա: Անընդունելի համարել բաժնեվճարի այն
նորման, վոր քյասիր գյուղացու ուժից վեր է: Կոտակերատիվի
բաժնեվճարի քանակը պետք է բերի ավելի շրջանի անտեսական
հնարավորությունից: Մյուս կողմից բաժնեվճարի ամբողջովին
պանծումը կապված է անգամի ղեպի կոտակերատիվը ունեցած արն-
տեսական շահագրգռումից:

2. Անասնապահության և կաթնատնտեսության ասպարիզում

1. Հողային հարցի մասին.—Ի նկատի առնելով այն հանգա-
մանքը, վոր հողային հարցը, թե խոտհարքներն ու թե արոտա-
տեղերը հանդիսանում են այն գլխավոր գործոնը անասնապահա-
կան ու կաթնատնտեսական խնդրում ու նպատատում են վերջիննե-
րիս գարգացմանը՝ ցանկալի է վոր հողարածինները առաջին

հերթին բավարարեն կազմակերպված գյուղացիությանը, իսկ յեթե
այդ բաշխումները արվում են այն արտեղների նկատմամբ, վո-
րոնք մասնում են «Պանիր-Միության» մեջ, բաշխում կատարել
«Պանիր Միության» ներկայացուցչի մասնակցությամբ:

2. Վարկային խնդրի մասին.—Ժողովը ցանկություն է
հայտնում, վոր վարկային բնկերությունը յերկարացնի արված
վարկի ժամկետը, բացի նոր վարկ պանիրների համար 1 տարի ժա-
մանակամիջոցով ու բացառապես տոկոսով, բացել նաև լրացուցիչ
վճարումներ պանիրների համար, վորով մեղմացվի ներկայիս
տիրող վողային ճգնաժամը:

3. Ագնվացեղ կենդանիների հարցը.—Ժողովը վորոշում է,
բացի այն միջոցներից, վոր կը հայթայթվի կոտակերության
կողմից, «Պանիր-Միությունը» ի բհերթին հնարավորության
սահմաններում պիտի բանալ ցուլանոցներ և հիմնի կոնարոյ-
ստիստենտների կազմը:

4. Կուրսերի հարցը.—Գտնել անհրաժեշտ, վոր կաթնատնտե-
սական շրջաններում լինեն մասնապետներ բարձր ստաժով, վո-
րոնք ուղեցույց լինեն այդ գործին, իսկ արտեղների վարպետների
համար բանալ կարճատև կուրսեր:

5. Ելեկտրաֆիկացիայի խնդիրը.—Գտնելով ցանկալի յերե-
վույթ ելեկտրաֆիկացիայի խնդիրը, վորոշվում է բնդառաջել
այն բոլոր պահանջներին, վորոնք բարձրացնում են կաթնատնտե-
սական գործը:

6. Հաշվապահության հարցը.—Վորոշվում է, վոր բոլոր
արտեղները ունենան հաշվապահ ու հաշվապահությունը տանեն
միատեսակ ձևով: «Պանիր-Միությունը» պիտի պահի մեկ մաս-
նապետ հաշվապահ՝ վորպես հրահանգիչ:

7. Արտահանության խնդիրը.—Գտնում է ցանկալի, վոր
արտահանությունը կատարվի համապատասխան պետական որ-
դանների միջոցով, իսկ գները վորոշել հիմնվելով ինքնարժեքի
վրա, վորի համար վորոշում է հատուկ-կոմիսիա:

8. Մասնավոր մարդկանց սեփականություն կազմող շենքերի
ու գործարանների հարցը.—Ի նկատի առնելով այն հանգամանքը,
վոր մասնավոր մարդիկ չառ մեծ տոկոս են վերցնում իրենց գոր-
ծարանների համար, վորոշվում է խնդրել Գյուղբանկին, բաց
թողնել յերկարատև ու մեծաքանակ վարկ նման արտեղներին, վոր
նրանք կամ գնեն այդ շենքերը կամ կառուցեն նորը:

9. Արտելի անդամ լինելու հարցը.—Ժողովը գտնում է, վոր

տրտելի անդամ կարող են լինել, բոլոր այն քաղաքացիները, վորոնք ունին խորհուրդներում ձայնի իրավունք և չեն ոգտվում վարձու բանվորական ուժից իրենց տնտեսության մեջ, ի նկատի չառնելով նրանց անասունների թիվը:

3. Այգեգործության ասպարիզում

1. Նոր բնկերությունների կազմակերպության խնդիրը.—Ամեն կերպ աշխատել բոլոր այգեգործական շրջաններում կազմակերպել այգեգործական կոոպերատիվ բնկերություններ միանշանման անկախ:

2. Կուլակային տարրերի չեզոքացումը.—Ձգուշանալ ամեն կերպ, վոր նոր կազմակերպվող բնկերությունների մեջ մտադր չգործեն գյուղական կուլակները և սահմանափակ խորհրդային սահմանադրությամբ նախատեսված վոչ ցանկալի տարրերը, իսկ գոյություն ունեցող բնկերությունների շարքերից դուրս վտարել յեթե կան այդպիսիները:

3. Ավեր ու վայրենացած այգիների մշակություն.—Ի նկատի ունենալով Հայաստանի տափարակ շրջաններում այգեգործության անտեսական խոշոր նշանակությունը, միջնորդել ուր հարկն և բաց թողնելու յերկարատե վարկ վերականգնելու վերջին տարիների իրադարձությունների պատճառով անուշագործության մասնված ու ավերված այգիները:

4. Այգեգործական բնկերությունների վարկավորումը.—Հոգ տանել այգիների մշակության համար բաց թողնելու ժամանակին վարկ յուրաքանչյուր դեպքատինի համար առնվազն հիսուն (50) ոուբ., վորպիսի գումարի վերադարձման ժամկետը պետք է լինի վոչ չուտ նոյեմբերի 15-ից:

5. Ինվենտարի խնդիրը.—Հնարավորության սահմաններում ձեռք բերել նորագույն տեսակի ինվենտար և մատակարարել բնկերություններին:

6. Այգիների բժշկություն.—Հայթայթել ժամանակին բուժիչ նյութեր կիրառելու պարտադիր բժշկման դեկրետը:

7. Ցուցադրական նորաձև այգիների հարցը.—Միջնորդել ուր հարկն և այգեգործական կենտրոնական վայրերում ցուցադրական այգիներ և պտղատու ծառերի տնկարաններ ունենալու համար տրամադրել հոգամասեր:

8. Մասնագետ հրահանգիչների հարցը.—Ընկերությունների գինեգործությունը բացիոնալ հիմունքների վրա դնելու համար հրավիրել հատուկ գինեգործ հրահանգիչներ:

9. Ընկերությունների անկախ գործունեություն.—Առաջիկա տարվանից վարկավորել գոյություն ունեցող բնկերություններին հնարավորություն տալով նրանց ինքնուրույն կերպով վերամշակելու անդամներից ստացված խաղողն ու այլ պտուղները կոոպերատիվ հիմունքներով, վորով բնկերությունները ազատված կլինեն կոմիսիոն ձևի աշխատանքներից:

10. Անուղղակի հարկի վերացում.—Միջնորդել ուր հարկն և հետաձգելու գինու անուղղակի (ակցիզ) հարկը մի գինեգործական շրջանից մյուսը տեղափոխելու դեպքում:

4. Մեղվաբուծության ասպարիզում

1. Մեղվաբուծության կարիքները.—Վորոշվեց մասնանշել մեղվաբուծության հետևյալ կարիքները:

ա) Անհրաժեշտ են հրահանգիչների կազմակերպչական աշխատանքի, հիվանդությունների դեմ կռիվելու, մեղվաբուծական պրոպագանդի և հրահանգչական ոգնության համար:

բ) Անհրաժեշտ է կազմակերպել մատակարարում մեղվաբուծական նյութերի, գործիքների և պարագաների, վորի համար հիմնել արհեստանոց-պահեստներ:

գ) Անհրաժեշտ է կազմակերպված կռիվ լիթախտի դեմ:

դ) Ուժեղացնել Մեղվաբուծական կոոպերատիվների ցանցը:

յե) Կազմակերպել փորձնական կայաններ դասընթացներով:

զ) Մեղվաբուծական ձեռնարկներ և բրոշյուրներ հրատարակել:

2. Վարկի խնդիր.—Մեղվաբուծական կոոպերատիվներին բաց թողնել յերկարատե վարկ (1 տարուց ավելի) մեղվաբուծական արդյունաբերական ձեռնարկություններ հիմնելու համար, կարճատե վարկ բնկերներին գրամով և նյութերով վարկավորելու համար, վճարման ժամկետը նշանակելով վոչ չուտ քան դեկտեմբեր ամիսը՝ մեղրի բեալիցացիայի մոմենտը:

3. Կազմակերպչական խնդիրներ.—Գալատում մեղվաբուծական գործի կազմակերպումը և վարումը ամբողջովին վերապահվում է կոոպերատիվների գալատական միության: Կենտրոնում կազմակերպվում է հատուկ յերբյակ կոոպեկետորնին կից, վորը գործում է կոնտակտ Հոգեօղկոմատի հետ:

Պետական հրահանգչական կազմը գործում է այդ կազմակերպությունների դեկավորության տակ:

5. Գյուղատնտեսական խառն արտելների մասին.—

1. Անհրաժեշտ է մեղանում ել կիրառել Գյուղատնտեսական կոոպերատիվի, վերաբերյալ հրատարակած միութենական դեկրետի այն կետը, վերով վերջում է Հոգսողկոմատի և Գյուղատնտեսական կոոպերատիվների փոխհարաբերությունը:

2. Նոր կազմվելիք Գյուղմիությանը պետք է հանձնարարել, վերաբերյալ նա առանձին ու հատուկ ուղղորդություն դարձնի գյուղատնտեսական գանազան ճյուղերի կոոպերատիվների կազմակերպման, դեկտեմբերին ու վերահսկողություն վրա:

3. Նկատի առնելով այն հանգամանքը, վոր ջրային խնդիրը մասնավորապես և միլիոնատիվ աշխատանքը բնահանրապես, չարունակում է մնալ անբավարար դրության մեջ. սուր ու հրատապ, հերթական ու անհետաձգելի համարել միլիոնատիվ բնակչությանների կազմակերպումը:

4. Վերոհիշյալ մի շարք Գյուղատնտեսական կոոպերատիվ բնակչությաններ վարկը տեղին ու ժամանակին չը ստանալուց բավականաչափ միասնեք են կրել, ուստի հարկավոր է կանոնավոր հիմքերի վրա դնել վարկավորման հարցը և վարկը տալ այնպիսի ժամկետով, յերբ կոոպերատիվների անդամները հնարավորություն կունենան բյուրոգրաֆի յենթարկելու իրենց բերքը:

5. Նախապատրաստական աշխատանքներ պահանջող Գյուղատնտեսական ճյուղերի հերթական կարիքների ու անհրաժեշտ խնդիրներ ձեռք բերելու համար պետք է տալ յերկարատե վարկ:

6. Նկատի առնելով ծխախոտագործության դարգացման ծայր անհրաժեշտությունը, ցանկալի է հատուկ ուղղորդություն դարձնել «Պոնտոս» բնակչության վրա ու ճշտորեն կիրառել ժողովրդական ս. թ. փետրվար 22-ի դեկրետը:

6. Վարկային գյուղատնտեսական բնակչությանների գործունեությունը ասպարիզում

1. Յերկարատե վարկի կիրառման նպատակով, վոր հանդիսանում է գյուղացիական տնտեսության բարձրացման հիմնական մեթոդներից մեկը՝ անհրաժեշտ համարել ուժեղացնել յերկարատե նպատակավոր վարկավորումը՝ կենդանի ու մեռյալ խնդիրներով:

2. Արագացնել թույլ բնակչությաններին յերկարատե վարկավորումը՝ հիմնական գրամագլխի ուժեղացման և չըջանառություն միջոցների ավելացման համար՝ ըստ վերում նախորդ համաձայնություն ղալ՝ վարկը բաց թողնելու առանձին յենթացիկ հաշիվներով:

3. Ընդունելով Գյուղավարկի հիմքը գյուղացիական ազատ միջոցների կենտրոնացումն՝ անհրաժեշտ համարել. 1. Մուծումներն ապահովելու նպատակով տանել յայն ագրոագիա. 2. Ստեղծել սերտ կապ Փոխգործակցության հետ՝ կենտրոնացնելով նրանց ազատ գումարները՝ վարկային բնակչությանների ձեռքին:

4. Ընկերության գործունեության ծավալելու նպատակով անհրաժեշտ համարել. ա) կիրառել գրավակառնների գործառուծներ և գործադրել այդպիսին չըբավոր գյուղացիության վերաբերմամբ. բ) Ստեղծել փոխադրման և ուրիշ գործառուծներ. գ) Պետապահովագրական գործառուծների հանձնումը բնակչությաններին. դ) Աստիճանաբար կենտրոնացնել՝ բամբակի ցանքսերի կազմակերպումն և վարկավորումն ուժեղ բնակչությանների ձեռքին և յե) Վոչ կոոպերացած ազգաբնակչության վարկավորումը կատարել բնակչությանների միջոցով:

5. Վարկային Գյուղատնտեսական բնակչությանների գործունեությունը կանոնավորելու համար անհրաժեշտ է.

1. Հետադաշում խուսափել սպառողական գործառուծներից:

2. Ուժեղացնել միջնորդական ուղեբացիաները՝ մատակարարելով գյուղացիական տնտեսությանը բարձրացնելու համար՝ արտադրողական նյութեր:

3. Գիմել միջոցների գործադրելու մուրհակային սխեմա:

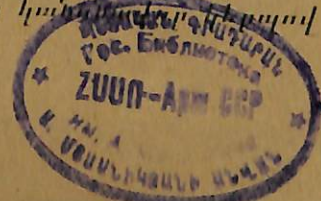
4. Վարկերի վերադարձնել կամ հանդցնելը հարմարեցնել տեղերի բերքի հավաքման սեզոններին:

5. Զբաղվող գյուղացիության համար ստեղծել պայմաններ՝ աստիճանաբար մուծելու բաժնեվճարները՝ վաճառանքով կեղծյանակով բաժնեվճարների մուծումը:

6. Վերադիր ծախսերի կրճատումը նվազագույն չափով:

7. Բանալ հաշվապահական դասընթացներ՝ թողնելով նախաձեռնությունը Հայկյուղկոմի և Գյուղբանկին:

6. Գյուղատնտեսական բնակչությանների, Հայկյուղկոմի և Գյուղբանկի կապն ամրացնելու տեսակետից անհրաժեշտ համարել. 1) Ստեղծել կենդանի կապ Գյուղկոմի, Հայկյուղկոմի և Գյուղբանկի միջև. 2) Ուժեղացնել հրահանգչական աշխատանքները՝ կիրառելով նաև բնակչության վերապահումներ. 3) Հրավիրել 3 ամիսը մի անգամ՝ Վարկային բնակչությանների ներկայացուցիչների խորհրդակցություն. 4) Տեղերին մատակարարել կոոպերացիայի և ագրիկուլտուրայի վերաբերյալ գրականություն. 5) Ներկայացնել տեղերից կանոնավոր տնտեսա-

կան բնույթ կրող ինֆորմացիա. 6) կոմիտիոն վարձատրություններ չկալաների կազմումը՝ հանձնելով այդ աշխատանքը Գյուղ-բանկին:

7. Գյուղատնտեսական գործիքները տարածման գործի կենտրոնացման համար անհրաժեշտ համարել. 1) Բանալ վարկային բնկերություններին կից գյուղատնտեսական գործիքների, մեքենաների, մանր գյուղացիական ինվենտարի և սերմերի պահեստներ. 2) Հանձնել Հողթողկոմին ներկայումս գործող վարձու կայանները և սերմազտիչ սուենկոները վարկային ընկերություններին՝ հետագայում կազմակերպելու և զարգացնելու այդ գործը. 3) Բանալ վարկ ընկերություններին կից գյուղգործիքների և մանր ինվենտարի վերանորոգման համար՝ արհեստանոցներ:

ԿԱՐԵՎՈՐ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Եջ	Տող	Տպված է	Պեսե է լիցի
17	11-րդ վերև	«Ցարմոկաշվիլի»	Ցարմոկաշվիլի.
20	4-րդ »	Քվերկության	Քվերկության
20	16-րդ »	Զբաղմունքի ժամերը	Բեկլամենտի շարունակու- թյունը. այսինքն վե- րև 12-րդ տողից
20	13-14-15-16-րդ տողերը վերև	հասվածը սեկցիաներ	ավելորդ են սխալմամբ շարած
25	15—16 »	պայքարել	վերջակետ չկա, 16-րդ տո- ղը 15-րդ-ի ուղիղ շարունակությունն է
28	19-րդ վերև	ողնության	ողնության:
28	11-րդ ներքև	յեղել և	յեղել է և
32	17-րդ վերև	դարձել	դարձել
32	15-րդ ներքև	ունենք	ունենանք
34	2-րդ վերև	ե մեր	ե ուղիղ մեր
34	4-րդ »	տրվել	տրվել
35	13-րդ »	Դիլիանի	Դիլիանի
			16-րդ տողը պետք է լինի 17-րդը իսկ 17-րդը 16-ի տեղը.
35	16-րդ ներքև	հախիվ	հաշիվ
36	20-րդ »	պարագաներում	պարագաներով
38	8-րդ վերև	կենտրոն	կենտրոններում
38	11-րդ ներքև	«Շրջանացման մասին»	«Շրջանացման մասին»
39	12-րդ վերև	«Թե գյուղկոպկենտրոնը	«Թե գյուղկոպկենտրոնն
39	11-րդ ներքև	վոր ճյուղին	ինչպիսի փոխարա- բերությունների
39	18-րդ »	ինչ միջոցներ	վոր ճյուղին
40	3-րդ վերև	ուրիշը	ուրիշ
55	12-րդ ներքև	պրոտակցիայի արտահա- նության	պրոտակցիայի արտահա- նությունը
58	5-րդ վերև	կյանքն	կյանքով
58	2-րդ ներքև	նպատկան	նպատակն

ԳԻՆՆ Ե 1 ՌՈՒԲ.

ՏՐԵՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

Գրանց. 215ր.

Պատկեր 504

Տիր. 750

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0197825

